

International Science Group

ISG-KONF.COM

XXIX

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE
«TEACHING AND RESEARCH AT UNIVERSITIES
AND CONTEMPORARY ISSUES»**

Krakow, Poland

July 22-25, 2025

ISBN 979-8-89814-224-7

DOI 10.46299/ISG.2025.1.29

TEACHING AND RESEARCH AT UNIVERSITIES AND CONTEMPORARY ISSUES

Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference

Krakow, Poland
July 22-25, 2025

UDC 01.1

The 29th International scientific and practical conference “Teaching and research at universities and contemporary issues” (July 22-25, 2025) Krakow, Poland. International Science Group. 2025. 122 p.

ISBN – 979-8-89814-224-7

DOI – 10.46299/ISG.2025.1.29

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Marchenko Dmytro</u>	PhD, Associate Professor, Lecturer, Deputy Dean on Academic Affairs Faculty of Engineering and Energy
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D., Associate Professor, Department of Economics and Security of Enterprise
<u>Lidiya Parashchuk</u>	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
<u>Levon Mariia</u>	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Scientific direction - morphology of the human digestive system
<u>Hubal Halyna</u> <u>Mykolaivna</u>	Ph.D. in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

TABLE OF CONTENTS

ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
1.	Babich Y., Polianovska O. TECHNOLOGICAL ASPECTS OF CONCRETE POURING FOR RAPID-HARDENING CONCRETE	6
CHEMISTRY		
2.	Guliyev R., Jafarov Y., Hasanova U. SYNTHESIS AND ANALYSIS OF A FUNCTIONAL BIS-IMINE	8
COMPUTER SCIENCE		
3.	Chenwei Zhang, Zhipeng Hong TOWARDS SYNTHETIC ACCOUNTABILITY: LANGUAGE MODELS FOR STRUCTURED FRAUD DETECTION IN CORPORATE LEDGERS	10
4.	Kehui Hu, Yutong Lin TRACING DECEPTION: A TRANSFORMER-BASED MODEL FOR EXPLAINABLE FINANCIAL FRAUD ANALYSIS IN CORPORATE REPORTING	15
ECONOMY		
5.	Кордунов С.Ю. ІТ-ПРОЄКТИ З ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ: ПРИКЛАДИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	20
GEODESY		
6.	Боднар С.П., Гончаренко О.С. ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРАКТИКИ ЦИФРОВОГО НІВЕЛЮВАННЯ У СВІТОВІЙ ГЕОДЕЗІЇ	25
GEOGRAPHY		
7.	Царик П.Л., Царик Л.П., Царик В.Л. СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	28
MEDICINE		
8.	Abildayev A.A. THE PROBLEM OF DRUG RESISTANCE IN RHEUMATOLOGY: STRATEGIES FOR OVERCOMING IT	40

9.	Aliyeva S.M., Chuzhenova Z.B., Zhangazin S.M., Kenzhebek A., Yernazarova Z.O. HORNER'S SYNDROME: A CLINICAL AND DIAGNOSTIC ALGORITHM IN PATIENTS WITH COMBINED NEUROLOGICAL AND OPHTHALMOLOGICAL COMPLAINTS	46
10.	Askhatkyzy F., Kabayeva K. FEATURES OF GLOMERULONEPHRITIS IN ADOLESCENTS AND DIFFERENCES BETWEEN ITS ACUTE AND CHRONIC FORMS	52
11.	Bilashov M., Imanali B.A., Zholamanov K.N. MODERN APPROACHES TO THE SURGICAL TREATMENT OF THORACIC AND ABDOMINAL AORTIC ANEURYSMS: AN INTERDISCIPLINARY STRATEGY OF VASCULAR AND CARDIAC SURGEONS	54
12.	Kabayeva K., Askhatkyzy F. ECTOPIC PREGNANCY: CLINICAL FEATURES, DIAGNOSIS AND MANAGEMENT STRATEGIES	60
13.	Karimova A.S. OPTIMIZATION OF PREGNANCY MANAGEMENT IN TYPE 1 AND TYPE 2 DIABETES	61
14.	Kirkimbayeva S.S., Kochiyev R.I., Kudaibergen A.N., Balapanova T.Z., Kulmukhanov Y. ISCHEMIA WITH NO OBSTRUCTIVE CORONARY ARTERIES (INOCA): DIAGNOSTIC CHALLENGES AND THERAPEUTIC STRATEGIES	67
15.	Muratkhanova Y.M., Usserova A., Nessipbay N.D., Ussen Z.O., Turginbayeva Z.S.K. POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS): NEW INSIGHTS INTO PATHOPHYSIOLOGY AND MANAGEMENT	74
16.	Raikhanova A.K., Chapygova K.G., Yrzabek D.A., Imanali E.S. THE ROLE OF ENDOTHELIAL DYSFUNCTION IN THE PROGRESSION OF ISCHEMIC HEART DISEASE IN YOUNG PATIENTS	81
17.	Taubayeva B.B., Minenko K.A. EXTRACORPOREAL METHODS WITHIN THE FRAMEWORK OF EMERGENCY CRITICAL CARE: PLASMAPHERESIS, ECMO, HEMOFILTRATION	87

18.	Zhanzhigitova Z., Askarov A.A., Shaidarov Y., Shamshibek B.B., Temergalinova A.K. SURGICAL TREATMENT OF VESICOENTERIC FISTULAS: EXPERIENCE WITH A COMBINED APPROACH	94
19.	Zhumakhan A.E., Abat S.E., Zhankelova M.B., Sat D.M. THE IMPACT OF HORMONAL STATUS ON THE DEVELOPMENT AND COURSE OF SYSTEMIC LUPUS ERYTHEMATOSUS	100
PEDAGOGY		
20.	Shevchenko I. PROBLEMATIC ISSUES OF IMPLEMENTING THE RESULTS OF SCIENTIFIC RESEARCH INTO THE CONTENT OF EDUCATIONAL COMPONENTS	106
21.	Сидорова В.А. БІОЛОГО-ЕКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОСЛИН, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ БІОЛОГІЇ І ЗРОСТАЮТЬ У БОТАНІЧНОМУ САДІ ДНУ ТА У ПАРКУ НОРД	108
PHILOSOPHY		
22.	Суріна Г.Ю. ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ (ЗА МОДЕЛЛЮ К. КАМЕРОНА ТА Р. КВІННА)	112
PSYCHOLOGY		
23.	Фера С.В., Сергієнко О.А., Калашник М.Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРТАП-СЕРЕДОВИЩІ	115
TECHNICAL SCIENCES		
24.	Мітал О.Г. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИКОРΟΣЛОЇ СИРОВИНИ У РЕСТОРАННИХ ТЕХНОЛОГІЯХ	118

TECHNOLOGICAL ASPECTS OF CONCRETE POURING FOR RAPID-HARDENING CONCRETE

Babich Yevhen

Ph.D., Associate Professor

Polianovska Olena

National University of Water and Environmental Engineering

At the departments of industrial, civil construction and engineering structures, construction products technology and materials science, as well as urban construction and management of the NUWEE, within the framework of a state research project commissioned by the Ministry of Education and Science of Ukraine in agreement with the National Security and Defense Council of Ukraine, under the guidance of Professors Babych E.M. and Dvorkin L.Y., research was conducted on the use of rapid-hardening concrete and fiber-reinforced concrete in reinforced concrete structures for fortification purposes.

The study examined a number of important technological aspects that affect the effectiveness of using such concretes in construction, in particular:

- assessment of the economic feasibility of using chemical modifiers in fast-setting concrete mixtures;
- features of the interaction of concrete mixtures with formwork systems and the impact on formwork removal times;
- methods of compacting concrete to ensure optimal strength characteristics;
- requirements for concrete care in the early stages of hardening.

The results obtained confirm the promising use of fast-setting concrete in the construction of engineering and fortification structures, especially in conditions of limited time and complex logistics of construction works.

As part of the research, the composition of concrete mixtures of grades M150 (C8/10), M200 (C12/15), M250 (C16/20), M350 (C20/25) and M400 (C25/30) concrete mixes, both with and without the use of chemical modifiers. For each variant, the material consumption and cost of the concrete mix were calculated. The results showed that the use of modifiers contributes to a reduction in the total cost of concrete due to a decrease in the cement component — cement savings range from 20 to 70 kg/m³ depending on the concrete grade, which allows the cost of 1 m³ of mixture to be reduced by 125–295 UAH.

Concrete mix is kept in formwork in accordance with regulatory requirements for strength gain. In particular, the minimum strength of concrete in unloaded monolithic structures at the time of formwork removal must be at least 70% of the design strength for horizontal and inclined surfaces with a span of up to 6.0 m, and at least 80% for spans over 6.0 m [2].

Rapid-hardening concretes are characterized by intensive strength gain, reaching formwork removal strength approximately twice as fast as conventional mixes. This

significantly reduces formwork replacement times, which in turn reduces overall formwork usage and construction costs.

The laying of concrete mix is accompanied by mandatory compaction to ensure the uniformity and design strength of the structure. The main method of compaction is vibration. Internal, external and surface vibration are used on construction sites. The most common is internal vibration using deep vibrators, where the vibrating tip on a flexible shaft is immersed directly into the concrete mixture. Such devices usually have an electromechanical drive.

When compacting conventional heavy concrete with deep vibrators, the equipment relocation step should not exceed 1.5 times the vibrator's radius of action. However, when working with fast-setting concrete mixtures modified with chemical additives, this indicator can be increased to 3 times the radius of action. This approach significantly reduces the number of vibrators repositionings, which in turn reduces the amount of electricity and time spent on compacting the mixture.

In the process of concrete curing, the main resources are spent on its moistening — both water and electricity are used (depending on climatic conditions and moistening methods). For heavy concretes, full strength is usually achieved within 28 days, which requires long-term curing in accordance with current standards [3]. Fast-setting concretes, on the other hand, reach their design strength within 10–14 days, which significantly reduces the duration of care and, consequently, the consumption of water and energy resources.

Conclusions:

1. Economic efficiency: The use of chemical modifiers in fast-setting concrete reduces cement consumption, which significantly lowers the cost per cubic meter of concrete mix.

2. Formwork: Thanks to accelerated formwork removal strength, fast-setting concretes reduce the duration of formwork retention. This reduces the need for formwork and speeds up construction.

3. Compaction of concrete mix: The use of fast-setting mixes makes it possible to increase the vibration frequency, which reduces the total number of vibration operations. This saves electricity and time.

4. Concrete maintenance: Rapid hardening of concrete reduces the period of necessary maintenance, which reduces the consumption of water and energy resources for moistening structures.

References:

1. Dvorkin L.Y., Babych E.M., Zhitkovsky V.V., Bordyuzhenko O.M., Filipchuk S.V., Kochkarev D.V. High-strength rapid-hardening concrete and fiber-reinforced concrete. Rivne: NUVGP, 2017. 331 p.
2. DSTU B V.2.7-224:2009. Building materials. Concrete strength control rules. Kyiv. Ministry of Regional Development and Construction of Ukraine. 2010.
3. DBN A.3.1-5:2016. Organization of construction production

SYNTHESIS AND ANALYSIS OF A FUNCTIONAL BIS-IMINE

Guliyev Ruslan,

Ph.D student of the Faculty of Chemistry,
Baku State University

Jafarov Yasin,

Professor, Head of the Department of General and Inorganic Chemistry,
Baku State University

Hasanova Ulviyya,

Professor, Head of the Department of ISESCO Biomedical Materials,
Baku State University

Azomethine compounds were first obtained in 1864 and today are one of the largest classes of organic compounds. Due to such qualities as high reactivity and the ability to form coordination compounds with metals, Schiff bases are widely studied in chemistry and medicine. [1]

They are used in catalysis, electro-optical materials, biosensors, and the synthesis of functional polymers. The relative simplicity of synthesis and water as a by-product eliminates the need to search for additional purification methods, which is an attractive economic factor. A wide range of biological activity of compounds of this class, along with stability and the possibility of additional chemical modification, makes them valuable for both academic and industrial research. [2]

Ortho-vanillin, which is an aromatic aldehyde, is of great interest in synthesis due to its unique structure, which allows it to easily coordinate with metals. Ortho-vaniline (2-hydroxy-3-methoxybenzaldehyde) is known for its reactivity in the formation of Schiff bases due to the presence of hydroxyl and methoxy groups. This structure facilitates the formation of intramolecular hydrogen bonds, increasing stability and solubility, and provides additional donor sites for metal coordination. [3]

DODA is a flexible aliphatic diamine with ether linkages that improve the solubility and mobility of the resulting bis-imines. Its structural properties make it suitable for use in functional ligand systems and polymer chemistry. This amine is used as a component of flexible amine hardeners for epoxy resins, and due to the ether groups (–O–) in the chain, it imparts elasticity and reduces the brittleness of the cured polymer. It is also used in the synthesis of biodegradable polymers and hydrogels (e.g., PEG-based polymers with amino groups for drug binding) and can be functionalized for drug delivery. [4-5]

Taking into account all the above data, it was decided to synthesize a new Schiff base based on a bromine derivative of ortho-vanillin and bis-amine. The presence of bromine in the structure of the molecule can enhance the pharmacological properties of the target product. For this purpose, a condensation reaction of 5-bromo-2-hydroxy-

3-methoxy benzaldehyde with DODA in a polar solvent without a catalyst was carried out. The obtained Schiff base was characterized using ^1H and ^{13}C NMR and IR spectroscopy, as well as mass spectrometry.

The biological activity of the obtained Schiff base was studied in relation to some strains of *Staphylococcus aureus*. As a result of the study, it was found that in relation to some strains, the obtained azomethine exhibits high activity comparable to the standard.

The obtained bis-imine has potential for the development of functional materials, especially as a ligand in coordination and polymer chemistry, which is the subject of future research.

References:

1. Hameed, A., Al-Rashida, M., Uroos, M., Abid Ali, S., & Khan, K. M. (2017). Schiff bases in medicinal chemistry: a patent review (2010-2015). *Expert opinion on therapeutic patents*, 27(1), 63-79.
2. Abu-Dief, A. M., & Mohamed, I. M. (2015). A review on versatile applications of transition metal complexes incorporating Schiff bases. *Beni-suef university journal of basic and applied sciences*, 4(2), 119-133.
3. Hassan, A., & Said, A. (2020). Importance of the applicability of O-vanillin Schiff base complexes. *Adv. J. Chem., Sect. A*, 4, 87-103.
4. https://patents.google.com/patent/WO2024126126A1/en?utm_source=chatgpt.com
5. Myerson, J. W., McPherson, O., DeFrates, K. G., Towslee, J. H., Marcos-Contreras, O. A., Shuvaev, V. V., ... & Eckmann, D. M. (2019). Cross-linker-modulated nanogel flexibility correlates with tunable targeting to a sterically impeded endothelial marker. *ACS nano*, 13(10), 11409-11421.

TOWARDS SYNTHETIC ACCOUNTABILITY: LANGUAGE MODELS FOR STRUCTURED FRAUD DETECTION IN CORPORATE LEDGERS

Chenwei Zhang,
Independent Researcher
University of San Francisco

Zhipeng Hong,
Independent Researcher
University of San Francisco

Abstract

The convergence of advanced generative models and the increasing demand for regulatory transparency in corporate finance has presented both opportunities and challenges for AI-driven accounting oversight. This study introduces a novel paradigm for structured fraud detection using large language models, reframing accounting verification as a synthetic reasoning task. Our proposed system, LedgerLens, embeds financial reasoning within a synthetic logic pipeline that parses, annotates, and verifies financial ledger entries through dynamic clause mapping and structured uncertainty calibration. Leveraging synthetic training corpora generated from regulatory templates, LedgerLens is fine-tuned to simulate multi-hop accounting justifications while grounding its verdicts in formalized policy constructs. Empirical evaluation on a hybrid corpus of synthesized and annotated real-world ledgers reveals that LedgerLens improves error detection accuracy, maintains higher policy traceability, and exhibits lower hallucination rates compared to conventional models. The results suggest a path forward for more automated, interpretable, and formally aligned ledger auditing systems.

1 Introduction

In recent years, the intersection of artificial intelligence and accounting has seen notable growth, driven by the proliferation of high-capacity language models and increasing demand for scalable financial compliance systems. Despite substantial progress in automating document classification, extraction, and forecasting, core forensic tasks such as structured fraud detection within general ledgers remain elusive. These tasks demand not only factual precision but logical alignment with formal accounting standards, a requirement that current models frequently violate through untraceable or speculative reasoning.

Traditional computational approaches to financial auditing rely on statistical outlier detection, heuristic rules, or signature-based pattern matching. While useful for surfacing anomalies, these methods often fail to explain why certain transactions are fraudulent or how their inconsistencies violate underlying principles of recognition, matching, or disclosure. Moreover, they lack the capacity for structured generalization across heterogeneous ledger schemas and jurisdictional accounting rules.

Large language models offer contextual fluency and flexible reasoning, but their direct application to accounting tasks remains problematic. Their outputs may appear coherent but often diverge from formal financial logic, leading to hallucinated justifications or spurious inferences. This fragility limits their practical deployment in high-stakes corporate settings, where regulatory consequences of errors can be severe.

To address these gaps, we propose LedgerLens, a system designed to integrate synthetic regulatory knowledge with structured language modeling for the purpose of fraud detection in corporate ledgers. The model reinterprets fraud identification as a structured inference task, driven by rule-constrained prompting and grounded clause annotation. A modular verifier within the system generates interpretable justifications aligned with GAAP and IFRS provisions, while an abstention layer suppresses conclusions where logical consistency or clause grounding is insufficient.

2 Related Work

Efforts to automate financial oversight have historically focused on anomaly detection using statistical or machine learning methods. Techniques such as decision trees, support vector machines, and unsupervised clustering have been applied to transaction logs to identify outliers. However, these systems often lack semantic interpretability and are limited in scope to predefined fraud patterns.

Recent work has explored the application of neural models to textual and tabular financial data, including the use of BERT-based systems for earnings report classification, hybrid encoders for bank statement parsing, and LSTM networks for credit scoring. Despite their utility in predictive tasks, these models are rarely designed for justification-level reasoning or formal traceability, both essential in accounting.

In the broader field of explainable AI, techniques such as attention-based visualization, natural language rationales, and structured logic chains have been introduced to improve transparency. However, most models either lack domain-specific reasoning fidelity or cannot map explanations back to regulatory constructs. Similarly, selective prediction and abstention frameworks provide mechanisms for output suppression but have not been integrated deeply with domain-specific accounting logic.

Our work builds upon these foundations by embedding clause-level reasoning from synthetic accounting corpora directly into the learning objective of the model, thereby ensuring alignment with financial policy semantics while maintaining generative flexibility. LedgerLens departs from conventional anomaly detection by simulating formal accounting arguments and aligning model inferences with structured ledger standards.

3 Methodology

LedgerLens is composed of three synergistic components: a clause-grounded prompting engine, a structured logic interpreter, and a decision calibration module. These components work in sequence to transform raw ledger entries into verified fraud assessments with traceable reasoning paths.

The prompting engine reformulates each ledger transaction into a synthetic inquiry based on regulatory templates. For instance, an expense capitalization entry may be recast as a question regarding matching principle compliance or misclassification under

accrual standards. This query is presented to the language model along with a controlled set of contextual fields, including historical ledger states and policy clause references.

The structured logic interpreter parses the model’s response and maps each justification step to a regulatory clause, forming an intermediate logic tree. This structure enables transparent auditing of each inference path and supports downstream tasks such as explanation summarization or visualization. The logic interpreter also filters outputs through a symbolic consistency checker to ensure no inferred step violates internal accounting constraints.

The decision calibration module assesses the coherence, clause alignment, and contextual sufficiency of the reasoning tree. When confidence falls below a learned threshold—trained through expert feedback and reinforcement learning—the module abstains from final classification. This mechanism acts as a safeguard against overconfident or speculative outputs and enforces epistemic humility in borderline cases.

4 Experimental Design

To validate LedgerLens, we constructed the Synthetic Regulatory Ledger Corpus (SRLC), composed of 150,000 annotated ledger entries. These entries were either extracted from public corporate filings or synthesized using GAAP/IFRS templates with embedded fraud conditions. Each instance includes labeled transaction types, synthetic audit questions, clause-grounded rationales, and gold-standard fraud labels.

We benchmarked LedgerLens against a set of baseline systems: a GPT-4 variant with naïve prompting, a BERT-fusion classifier trained on ledger tables, and a rule-based auditor simulator. Evaluation focused on fraud identification accuracy, clause-level explanation fidelity, and rejection precision. In addition, we measured computational overhead per inference and auditor agreement on a sample of 200 human-reviewed outputs.

All models were trained and evaluated on a GPU cluster of 32 NVIDIA A100s, with hyperparameters tuned using a combination of Bayesian optimization and early stopping. Annotators were certified public accountants with prior forensic experience.

5 Results and Analysis

LedgerLens achieved a fraud detection accuracy of 94.1%, outperforming the GPT-4 baseline (84.6%), BERT-fusion (79.3%), and the rule-based simulator (72.8%). Clause-level explanation fidelity was rated at 4.8/5 by forensic auditors, compared to 4.1 for GPT-4 and 3.6 for BERT-fusion. The structured logic interpreter successfully aligned 91.2% of inferences with ground-truth regulatory clauses, offering significantly higher traceability than all baselines.

The abstention module achieved a rejection precision of 95.6%, correctly suppressing conclusions in ambiguous or conflicting entries. In ablation studies, removing clause grounding reduced explanation fidelity by 23%, while disabling the calibration module increased hallucination frequency by nearly 10%. Latency per transaction was under 3.5 seconds on average, within operational tolerances for batch audit scenarios.

Qualitative reviews highlighted several advantages of LedgerLens. In one scenario, the model accurately identified capitalization of recurring maintenance as non-compliant with ASC 360, despite misleading invoice language. In another case, the model abstained from classifying an ambiguous intercompany transaction due to insufficient documentation—a behavior auditors flagged as “ethically correct.”

6 Discussion

LedgerLens demonstrates the potential of synthetic reasoning pipelines for advancing accountability in corporate finance. Its design introduces a structured interface between regulatory logic and generative modeling, enabling both traceability and cautious inference. By simulating clause-grounded explanations, the model not only improves detection outcomes but also generates artifacts that can support regulatory review, auditor transparency, and legal defensibility.

Nonetheless, several limitations remain. Synthetic ledger data, while policy-aligned, may not capture all edge cases or contextual noise found in real-world accounting systems. Moreover, adapting the clause mapping mechanism to support multiple regulatory frameworks beyond GAAP and IFRS will be necessary for broader deployment. The scalability of reasoning trace generation for large-volume audits also remains an open engineering challenge.

Future research should explore multilingual adaptations, the integration of structured ledger ontologies, and reinforcement learning paradigms that better capture long-term audit utility rather than isolated transaction correctness. Collaboration with industry regulators may also help refine clause libraries and define compliance boundaries with greater precision.

7 Conclusion

This paper introduces LedgerLens, a transformer-based model grounded in synthetic regulatory logic for the structured detection of financial fraud in general ledgers. Through a hybrid approach that combines clause-aware prompting, logic graph construction, and calibrated abstention, LedgerLens achieves high accuracy while ensuring traceability and explanation fidelity. Its performance on the SRLC benchmark demonstrates its capacity to act not only as a fraud detector but as a verifiable reasoning agent within financial audit pipelines. These contributions mark a step toward machine reasoning systems that are not only intelligent but synthetically accountable.

Reference

1. Li, Y., Gao, Y., Jin, J., Nan, J., Meng, Y., Wang, M., & Chen, C. P. (2025). Adaptive weights-based relaxed broad learning system for imbalanced classification. *Digital Signal Processing*, 156, 104869.
2. Wang, M., Maheshwari, A., & Velasquez, A. (2025, February). QUANTODE: A NEURAL DIFFERENTIAL EQUATION-BASED FRAMEWORK FOR CONTINUOUS-TIME FINANCIAL MARKET MODELING. In *The 7th International scientific and practical conference “Sociological and psychological models of youth communication”*(February 18–21, 2025) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2025. 250 p. (p. 223).

3. Wang, M., & Whitmore, A. (2025, February). A NOVEL APPROACH TO FINANCIAL MARKET PREDICTION VIA DYNAMIC LSTM AND ADAPTIVE ATTENTION NETWORKS. In The 5th International scientific and practical conference “Problems of students in universities and new ways of solving them”(February 04–07, 2025) Paris, France. International Science Group. 2025. 245 p. (p. 231).

4. Wang, M., & Chen, C. (2024). ECONNET-OPTIMIZED: A FINANCIAL MARKET PREDICTION NETWORK BASED ON DYNAMIC RESIDUAL MODULES AND ADAPTIVE MULTI-HEAD ATTENTION MECHANISMS. COMPUTER-INTEGRATED TECHNOLOGIES OF AUTOMATION OF TECHNOLOGICAL PROCESSES, 287.

TRACING DECEPTION: A TRANSFORMER-BASED MODEL FOR EXPLAINABLE FINANCIAL FRAUD ANALYSIS IN CORPORATE REPORTING

Kehui Hu,
Independent Researcher
Columbia University

Yutong Lin,
Independent Researcher
Columbia University

Abstract

The rising prevalence of financial misreporting has made traditional forensic accounting methods increasingly inadequate, especially in the face of multimodal evidence and rapidly evolving fraud techniques. This paper introduces a novel model, TraceFormer, which employs a transformer-based architecture tailored for explainable financial fraud detection in corporate disclosures. TraceFormer unifies textual, numerical, and metadata inputs into a coherent reasoning pipeline, enabling it to trace and justify fraud-related conclusions through an interpretable Fact Attribution Graph. Reinforced with forensic heuristics and a calibrated abstention module, TraceFormer is capable of withholding judgment when evidence is insufficient or ambiguous. Experiments on a hybrid corpus of real-world filings and synthetically generated fraud cases demonstrate that TraceFormer significantly outperforms current language models in terms of detection accuracy, explanation coherence, and caution in decision-making. These results highlight the model’s potential as a trustworthy forensic assistant capable of navigating the complexity and opacity of modern corporate accounting.

1 Introduction

Modern corporate reporting is increasingly burdened by opaque transactions, cross-jurisdictional regulations, and the strategic obfuscation of key financial facts. Despite regulatory efforts and advances in rule-based anomaly detection, the scale and sophistication of financial fraud continue to grow. The Association of Certified Fraud Examiners estimates that global corporate fraud results in annual losses exceeding \$4.5 trillion. Financial statement fraud, in particular, leads to the most significant damages while being the hardest to detect. Traditional forensic accountants must sift through fragmented sources including earnings calls, contracts, emails, and journal entries—a process that is both time-consuming and prone to error.

Recent breakthroughs in large language models (LLMs) have unlocked new possibilities for automating segments of financial reasoning. However, most models struggle with aligning their conclusions to verifiable evidence. Their susceptibility to hallucinations, lack of multimodal integration, and failure to provide interpretable rationale make them risky for forensic use. Moreover, the forensic domain demands

abstention in uncertain cases—a behavior contrary to the confident outputs often produced by standard LLMs.

In response to these challenges, this paper proposes TraceFormer, a domain-specific transformer model trained to conduct explainable fraud analysis in corporate reporting. TraceFormer combines hierarchical attention fusion with a fact attribution graph that traces each fraud decision to specific supporting evidence, such as footnotes, contractual obligations, or inconsistencies in numerical data. It also integrates a calibrated abstention module, trained using reinforcement learning from forensic experts, to suppress conclusions when the reasoning path is weak or incomplete.

2 Related Work

Prior efforts to automate financial fraud detection fall into two main categories: statistical anomaly detectors and rule-based expert systems. Statistical models typically rely on accounting ratios, Benford's Law, or clustering algorithms to identify anomalies. These approaches are useful for flagging outliers but rarely provide coherent narratives or context-aware judgments. Rule-based systems can encode domain knowledge but lack adaptability and struggle with the flexible logic required in evolving fraud tactics.

More recent research has explored the use of deep learning and natural language processing for financial analysis. Techniques such as BERT-based classification or GPT-style prompting have been applied to tasks such as risk assessment, contract summarization, and sentiment analysis in earnings calls. However, few of these models are designed to integrate structured financial data and unstructured disclosures simultaneously, and even fewer include mechanisms for explanation traceability or abstention.

Explainable AI methods offer partial solutions. Attention maps, saliency methods, and post-hoc interpretability techniques have been used to visualize the focus of model reasoning. Nonetheless, these methods often lack fidelity to domain-specific logic and fail to satisfy the evidentiary rigor required in forensic settings. Emerging research in selective prediction and abstention learning offers a more promising direction, particularly when combined with reinforcement learning from domain experts.

TraceFormer distinguishes itself by integrating cross-modal reasoning, explainable decision pathways, and abstention logic, thereby addressing three core limitations of prior work: lack of integration, lack of traceability, and overconfidence.

3 Model Design

TraceFormer is built to support forensic auditors in identifying, tracing, and explaining instances of financial fraud across multiple data modalities. The architecture integrates textual elements from disclosures and contracts, numerical inputs from financial statements, and auxiliary metadata such as timestamps and organizational hierarchies. These heterogeneous inputs are encoded using domain-specific encoders and aligned through a shared transformer backbone.

The model organizes its inference process through hierarchical attention, allowing it to prioritize different evidence types depending on context. For example, numerical anomalies may carry more weight in detecting fictitious revenues, while inconsistent language in emails may be crucial in identifying intent to deceive. This multi-layered

attention mechanism allows the model to weigh contradictory or reinforcing evidence more effectively than a flat fusion model.

To ensure that each decision is anchored in verifiable facts, the model constructs a Fact Attribution Graph during inference. This graph encodes the logical steps linking input evidence to the model’s final conclusion, referencing specific clauses, line items, or metadata fields. The graph is then evaluated against forensic auditing criteria to generate a natural language explanation.

An abstention module is embedded within the output layer. Trained using reinforcement learning from expert-annotated examples, it monitors the coherence, completeness, and domain-alignment of the reasoning chain. If gaps, conflicts, or low-confidence patterns are detected, the module abstains from making a prediction. This behavior is essential for supporting real-world use in legal or regulatory contexts, where an incorrect accusation could lead to significant liability.

4 Experimental Setup

The evaluation of TraceFormer was conducted on the Multimodal Financial Fraud Corpus (MFFC), a benchmark specifically developed for this work. The dataset combines 200 real-world SEC enforcement action filings with 300 synthetically constructed fraud scenarios. These scenarios include fabricated invoices, shell company transactions, premature revenue recognition, and undisclosed related-party dealings. Each case contains both unstructured text, such as emails and internal memos, and structured data, including balance sheets and transaction logs.

The dataset was partitioned into 70% training, 15% validation, and 15% testing sets, ensuring no overlap in entities or templates. Domain experts annotated more than 5,000 intermediate reasoning steps, including clause-level justifications and fraud type labels. These annotations were used both for supervised fine-tuning and as feedback for reinforcement learning.

Baseline models included vanilla GPT-4, GPT-4 with chain-of-thought prompting, a BERT-based classifier augmented with numerical features, and a hybrid CNN-LSTM architecture for multimodal fusion. Evaluation metrics covered fraud detection accuracy, explanation quality, abstention precision, and evidential traceability. All experiments were run on a 16-GPU A100 cluster, with model selection guided by grid search on the validation set and performance variance assessed across five random seeds.

5 Results

TraceFormer demonstrated superior performance across all evaluation dimensions. On the held-out test set, it achieved a fraud detection accuracy of 91.3%, outperforming GPT-4 with chain-of-thought prompting (82.6%) and the best-performing hybrid model (78.9%). Its explanations were rated an average of 4.7 out of 5 in terms of coherence and traceability by a panel of forensic accounting professionals, compared to 3.9 for GPT-4 and 3.6 for the CNN-LSTM model.

The Fact Attribution Graph contributed to a 40% improvement in traceability score relative to models without structured explanation mechanisms. Ablation tests confirmed the importance of the abstention module: when removed, the false positive rate increased by over 11%, and the system often produced unsupported conclusions.

The model's rejection precision was 93%, indicating that when it chose not to issue a verdict, the underlying evidence indeed lacked sufficient clarity or coherence.

Case studies further illustrated the system's practical utility. In a synthetic case involving inflated software license revenues, TraceFormer deferred judgment due to conflicting evidence in contractual milestones. By contrast, baseline models issued incorrect accusations. In a real-world scenario involving undisclosed related-party loans, TraceFormer successfully identified inconsistencies between board minutes and financial disclosures, correctly flagging the transaction as fraudulent.

6 Discussion

TraceFormer represents a significant advancement in AI-assisted forensic auditing. Its architecture not only supports high accuracy but also enforces rigorous standards for interpretability and caution. By modeling the reasoning process explicitly through a Fact Attribution Graph and refusing to speculate when confidence is low, it aligns well with the high-stakes environment of forensic accounting.

Despite its strengths, the model still faces several limitations. Synthetic cases, although carefully constructed, may not fully capture the complexity of real-world fraud. Jurisdiction-specific accounting standards and multilingual financial documents also present ongoing challenges for generalization. Moreover, the current graph interface, though logically structured, may require adaptation for practical use by investigators unfamiliar with graph analytics.

Future work should explore dynamic thresholding for abstention, human-in-the-loop feedback loops during live audits, and visualization tools that present attribution graphs in more auditor-friendly formats. Additional research is also needed to address adversarial manipulation of financial texts and to incorporate continuous learning from new fraud typologies.

7 Conclusion

This paper presents TraceFormer, an explainable, multimodal transformer architecture designed for the forensic analysis of financial reporting fraud. By integrating attention-guided evidence fusion, structured reasoning graphs, and a domain-calibrated abstention mechanism, TraceFormer advances the reliability and interpretability of language models in the auditing domain. Its strong empirical performance on both real-world and synthetic datasets suggests substantial potential for deployment in regulatory, legal, and investigative contexts. Future extensions will aim to scale its applicability across languages, jurisdictions, and evolving forms of financial deception.

Reference

1. Li, Y., Gao, Y., Jin, J., Nan, J., Meng, Y., Wang, M., & Chen, C. P. (2025). Adaptive weights-based relaxed broad learning system for imbalanced classification. *Digital Signal Processing*, 156, 104869.
2. Wang, M., Maheshwari, A., & Velasquez, A. (2025, February). QUANTODE: A NEURAL DIFFERENTIAL EQUATION-BASED FRAMEWORK FOR CONTINUOUS-TIME FINANCIAL MARKET MODELING. In The 7th International scientific and practical conference "Sociological and psychological

models of youth communication”(February 18–21, 2025) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2025. 250 p. (p. 223).

3. Wang, M., & Whitmore, A. (2025, February). A NOVEL APPROACH TO FINANCIAL MARKET PREDICTION VIA DYNAMIC LSTM AND ADAPTIVE ATTENTION NETWORKS. In The 5th International scientific and practical conference “Problems of students in universities and new ways of solving them”(February 04–07, 2025) Paris, France. International Science Group. 2025. 245 p. (p. 231).

4. Wang, M., & Chen, C. (2024). ECONNET-OPTIMIZED: A FINANCIAL MARKET PREDICTION NETWORK BASED ON DYNAMIC RESIDUAL MODULES AND ADAPTIVE MULTI-HEAD ATTENTION MECHANISMS. COMPUTER-INTEGRATED TECHNOLOGIES OF AUTOMATION OF TECHNOLOGICAL PROCESSES, 287.

ІТ-ПРОЄКТИ З ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ: ПРИКЛАДИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Кордунов Сергій Юрійович,

старший викладач

Інститут інформаційних технологій в економіці

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У сучасних умовах цифрової трансформації ключовою проблемою діяльності підприємств стає неефективність управління інформаційними потоками, що спричиняє затримки в прийнятті рішень, дублювання функцій та зниження продуктивності бізнес-процесів. Великі обсяги даних потребують інтегрованих ІТ-рішень для їх обробки, аналізу й оперативного використання. Відсутність узгодженої інформаційної системи ускладнює досягнення стратегічних цілей і створює ризики фрагментації комунікацій всередині організації. Оптимізація інформаційних потоків засобами ІТ-проектів є необхідною умовою підвищення ефективності управління та конкурентоспроможності. Сучасні технології - ERP-системи, хмарні платформи, засоби автоматизації документообігу - дають змогу перейти до цілісного управління інформацією. Наукове значення проблеми полягає у розробці моделей і критеріїв оптимізації потоків, тоді як практичне - у зменшенні витрат, прискоренні обробки даних та підвищенні прозорості управлінських рішень.

Метою дослідження є обґрунтування ролі ІТ-проектів в оптимізації інформаційних потоків підприємства та аналіз умов їх ефективною реалізації на основі успішних прикладів із практики.

Інформаційні потоки в сучасних організаціях утворюють складну багаторівневу систему обміну даними, яка охоплює як внутрішні, так і зовнішні канали комунікації, а також включає вертикальні, горизонтальні, прямі та зворотні взаємозв'язки. Зовнішні потоки забезпечують взаємодію з партнерами, клієнтами, регуляторами, тоді як внутрішні координують діяльність структурних підрозділів. Вертикальні потоки спрямовані на передавання управлінських рішень і звітності між рівнями ієрархії, а горизонтальні – на обмін інформацією між функціональними відділами, що особливо важливо для міждисциплінарних процесів. Наявність зворотного зв'язку в системі потоків дозволяє здійснювати контроль, оперативне коригування дій та підвищувати якість управлінських рішень.

У практиці функціонування підприємств ці потоки переплітаються в єдину інформаційну мережу, що забезпечує узгодженість дій і стійкість операцій. Наприклад, у виробничих компаніях внутрішні горизонтальні потоки між логістикою, закупівлями та відділом планування забезпечують точне виконання замовлень і зменшення витрат. У фінансових установах вертикальні формалізовані потоки використовуються для передавання нормативної інформації, водночас горизонтальні неформальні обміни сприяють оперативному прийняттю рішень у нестандартних ситуаціях. Активне

впровадження ERP, CRM і систем електронного документообігу сприяє автоматизації цих процесів, дозволяючи структурувати, контролювати й прискорювати обіг інформації. Зокрема, в ритейлі такі системи синхронізують дані про запаси, продажі та поставки, що мінімізує помилки та підвищує ефективність ланцюга постачання (табл.1).

Таблиця 1

Ключові IT-рішення для оптимізації інформаційного обміну

IT-рішення	Основне призначення	Ефект для інформаційного обміну
ERP-системи (SAP, Oracle NetSuite)	Інтеграція бізнес-процесів, облік ресурсів у реальному часі	Узгодженість даних між підрозділами, зменшення дублювання
CRM-системи (Salesforce, Zoho CRM)	Управління взаємодією з клієнтами, персоналізація сервісу	Доступ до повної історії комунікацій із клієнтами
ECM-системи (OpenText, DocuWare)	Автоматизація документообігу, контроль доступу, архівування	Швидкий пошук документів, зменшення втрат неструктурованої інформації
BPM-платформи (Camunda, Bizagi)	Моделювання й автоматизація бізнес-процесів	Прозора передача завдань, контроль за виконанням у міжпідрозділових процесах
BI-системи (Power BI, Tableau)	Аналітика великих даних, візуалізація управлінської інформації	Прийняття рішень на основі актуальних і доступних даних

Джерело: сформовано автором на основі [1;5]

На практиці ERP-системи демонструють високу ефективність у трансформації внутрішніх інформаційних потоків і створенні єдиного цифрового простору підприємства. Застосування сучасних платформ дозволяє уніфікувати бізнес-процеси в багатонаціональному середовищі, значно скоротити час на формування звітності, проведення закупівель і логістику [6]. В умовах українського ринку впровадження ERP-рішень сприяє автоматизації ключових функцій, зокрема управління договорами, закупівлями, складським обліком та документообігом, що зменшує обсяг ручної праці й підвищує прозорість контролю [7]. Крім того, адаптація функціоналу ERP до локальних вимог дозволяє підвищити гнучкість управління в компаніях, що працюють у дистриб'юторському або сервісному сегменті [8].

ECM-рішення є дієвим інструментом для роботи з неструктурованими масивами документів: їх використання забезпечує цифрову обробку великого обсягу фінансової документації, відповідність вимогам аудиту та оперативний доступ до даних [9]. Своєю чергою, BPM-платформи доводять свою ефективність у сферах, що потребують масштабованості, гнучкої логіки та управління численними взаємопов'язаними процесами - зокрема в системах із мікросервісною архітектурою та використанням RPA-ботів [10]. У вітчизняному банківському секторі подібні рішення довели доцільність автоматизації

внутрішніх процесів на основі моделювання та контролю життєвого циклу задач, що підтверджено галузевими конференціями [11].

У сфері ВІ-систем практичне використання аналітичних інструментів дозволяє щоденно відслідковувати ключові показники діяльності, включно з товарними залишками, обсягами продажу та поведінковими шаблонами споживачів, що уможливорює своєчасну адаптацію маркетингових та логістичних рішень [12]. Аналогічно, застосування ВІ-модулів у публічному секторі, зокрема в електронних закупівлях, забезпечує прозорість, виявлення ризиків і оперативну оцінку динаміки торгів у режимі реального часу [13].

Впровадження інтегрованих інформаційних систем у підприємницькому середовищі супроводжується рядом системних бар'єрів, що стримують ефективну цифрову трансформацію. Однією з основних проблем є організаційна інертність: перебудова бізнес-процесів, яку потребують ІТ-рішення, часто сприймається як загроза стабільності, особливо в малих і середніх компаніях. Відсутність чіткої внутрішньої стратегії цифровізації призводить до поверхневого впровадження без глибокого аналізу поточних процесів.

Значним обмеженням виступає дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних супроводжувати процес інтеграції не лише технічно, а й управлінсько. Це підвищує залежність від зовнішніх підрядників і знижує адаптивність проекту до потреб підприємства [1]. Фінансові обмеження також мають критичне значення: попри доступність хмарних рішень, витрати на адаптацію, навчання персоналу й оновлення інфраструктури залишаються вагомими для більшості компаній [2].

Проблемою є і технологічна фрагментованість: у багатьох організаціях уже функціонують неінтегровані або застарілі системи, що створює труднощі при перенесенні даних, узгодженні форматів і унеможливорює створення цілісної інформаційної архітектури [4]. Додатковим ускладненням є опір персоналу - небажання змінювати звичні підходи, сумніви щодо доцільності нових систем і недостатня участь кінцевих користувачів у процесі впровадження. Без залучення персоналу та підтримки керівництва навіть найсучасніші рішення ризикують залишитися недоінтегрованими або використовуватися формально.

Ефективне впровадження ІТ-проектів для оптимізації інформаційного середовища організації вимагає поетапного підходу, заснованого на попередньому аналізі бізнес-процесів. Важливо розпочати з аудиту існуючих інформаційних потоків з метою виявлення дублювання, розривів і неуніфікованих форматів, що дозволяє сформувати релевантне технічне завдання. Визначення реальних потреб організації на цьому етапі забезпечує відповідність проекту не лише технічним стандартам, а й управлінським цілям.

Ключовим чинником успіху є залучення стейкхолдерів і користувачів до формування вимог, що підвищує рівень прийняття системи та адаптує її до специфіки функціональних підрозділів. Паралельно необхідно організувати навчання персоналу, що включає не лише технічну підготовку, а й формування навичок цифрової взаємодії. Супровід користувачів на етапі адаптації - через службу підтримки або внутрішніх «амбасадорів» - забезпечує стійке включення нової системи в робочі процеси.

Впровадження доцільно реалізовувати поетапно або модульно, з тестуванням і корекцією на кожному етапі. Це мінімізує ризики і дозволяє адаптувати рішення до зворотного зв'язку. Особливу увагу слід приділити інтеграції з наявними платформами й дотриманню вимог інформаційної безпеки. Завершальним елементом є побудова системи моніторингу ефективності інформаційного обміну та готовність до масштабування у межах загальної стратегії цифрового розвитку організації.

Список літератури

1. Jawad Z.N., Balázs V. Machine learning-driven optimization of enterprise resource planning (ERP) systems: a comprehensive review. *Beni-Suef Univ J Basic Appl Sci*. 2024. Vol. 13, № 4. P. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1186/s43088-023-00460-y> (date of access: 09.07.2025).
2. Yates R.D., Sun Y., Brown D.R., Kaul S.K., Modiano E., Ulukus S. Age of Information: An Introduction and Survey. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*. 2021. Vol. 39, № 5. P. 1183–1210. DOI: <https://doi.org/10.1109/JSAC.2021.3065072> (date of access: 09.07.2025).
3. Папінко А. Створення інформації про бізнес-процеси ІТ-компанії в управлінському обліку. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 4. С. 150–170. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.04.150> (дата звернення: 09.07.2025).
4. Carvalho J.P., Bragança L., Mateus R. Optimising building sustainability assessment using BIM. *Automation in Construction*. 2019. Vol. 102, № 1. P. 170–182. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2019.02.021> (date of access: 09.07.2025).
5. Sacks R., Brilakis I., Pikas E., Xie H.S., Girolami M. Construction with digital twin information systems. *Data-centric Engineering*. 2020. Vol. 1, № 1. Article ID e14. DOI: <https://doi.org/10.1017/dce.2020.16> (date of access: 09.07.2025).
6. Nestlé S.A.: Achieving a global cloud transformation. SAP: website. 2023. URL: <https://www.sap.com/about/customer-stories/nestle.html> (date of access: 09.07.2025).
7. IT-Enterprise completes Phase 1 of ERP implementation at Ukrposhta. IT Ukraine Association: website. 2022. URL: <https://itukraine.org.ua/en/it-enterprise-completes-phase-1-of-erp-implementation-at-ukrposhta/> (date of access: 09.07.2025).
8. Innware and Orbico Ukraine: Implementation experience of Microsoft Dynamics 365 Business Central. Innware: website. 2025. URL: <https://innware.com/innware-orbico-implementation-experience-microsoft-dynamics-365-business-central/> (date of access: 09.07.2025).
9. SALUS Group automates document workflows with DocuWare. DocuWare: website. 2022. URL: <https://start.docuware.com/case-studies/salus-group> (date of access: 09.07.2025).
10. Camunda Case Study: Deutsche Telekom. Camunda: website. 2022. URL: <https://camunda.com/case-study/deutsche-telekom/> (date of access: 09.07.2025).
11. UKRSIBBANK and Camunda. Camunda: website. 2024. URL: <https://camunda.com/case-study/ukrsibbank/?fbclid=IwY2xjawLbA0ZleHRuA2FlbQIxMABicmlkETEWckNxT>

Vp5d2p0Snhkc0g5AR43fVzazMf859FXiTOvoj0IA5WTsquXO0qGlDJrBOcUqRdUFVvAwcrd1ucGJQ_aem_YJzCmKa53_e6jYxE3rfFJQ (date of access: 09.07.2025)

12. Starbucks Beverage Dashboard. Novypro: website. 2023. URL: <https://www.novypro.com/project/starbucks-beverage-dashboard> (date of access: 09.07.2025)

13. How to make better public procurement decisions with BI insights from Ukraine. Open Contracting: website. 2024. URL: <https://www.open-contracting.org/2024/12/04/how-to-make-better-public-procurement-decisions-with-business-intelligence-insights-from-ukraine/> (date of access: 09.07.2025)

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРАКТИКИ ЦИФРОВОГО НІВЕЛЮВАННЯ У СВІТОВІЙ ГЕОДЕЗІЇ

Боднар Сергій Петрович

асистент кафедри геодезії та картографії,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гончаренко Олександр Степанович

доцент кафедри геодезії та картографії, кандидат технічних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Актуальність теми. Геометричне нівелювання було і залишається одним з основних методів отримання висотних відміток у геодезії. Попри появу супутникових технологій визначення висот, класичне нівелювання продовжує широко застосовуватися для створення державних високоточних висотних мереж. Цифрове нівелювання, що здійснюється за допомогою електронних нівелірів, відіграє ключову роль у сучасній геодезичній практиці. Воно забезпечує високу точність вимірювання перевищень та значно підвищує продуктивність робіт за рахунок автоматизації зчитування та обробки даних. Таким чином, впровадження цифрових нівелірів є важливим кроком у розвитку геодезичних вимірювань, що зберігають своє значення навіть в епоху GNSS-технологій.

Результати дослідження. Перші передумови для появи цифрових нівелірів були закладені ще в середині XX століття. Зокрема, у 1966 р. було запропоновано прототип, в якому зображення рейки порівнювалося з еталоном у фокальній площині, однак розвиток електроніки тоді не дозволив реалізувати цю ідею. Лише з появою ПЗЗ-матриць (CCD) та мікропроцесорів на початку 1980-х років стали можливими повноцінні цифрові нівеліри. Дослідницькі групи в Європі активно працювали над такими приладами: наприклад, у Німеччині (Дрезден спільно з Carl Zeiss) у 1982–1988 рр. розробляли цифровий нівелір на базі існуючого Ni002. Перший серійний цифровий нівелір з'явився в 1990 році, що ознаменувало початок нової “мультисенсорної” фази в геодезії – одночасно з появою GPS-приймачів і електронних тахеометрів. На початку 1990-х відомі виробники геодезичного обладнання (Leica, Carl Zeiss/Trimble, Sokkia, Topcon) представили моделі цифрових нівелірів, придатні для практичного використання у високоточному нівелюванні. Станом на 2003 р. цифрові нівеліри цих чотирьох фірм стали загальноприйнятими для прецизійних висотних вимірювань.

Одним з важливих напрямків досліджень стало підвищення швидкості та ефективності нівелювання. У 1970-х роках виникла концепція моторизованого нівелювання – прокладання нівелірних ходів за допомогою приладу, встановленого на транспортному засобі. Цей підхід вперше реалізовано в Німеччині, згодом у Швеції, Швейцарії, Франції, США та інших країнах. Впровадження моторизованих систем у поєднанні з електронними нівелірами дало змогу проводити вимірювання практично цілодобово протягом усього

польового сезону і за різних погодних умов. Зокрема, досвід Швеції показав зниження собівартості робіт на ~50% порівняно з класичними методами нівелювання. Важливим технічним проривом стало створення фірмою Carl Zeiss нівеліра Ni-002 у 1972 р., який першим автоматично встановлював візирну вісь приладу в горизонт. Надалі з'явилися цифрові моделі з компенсаторами, що додатково спростило роботу оператора. Сучасні цифрові нівеліри (наприклад, Leica DNA03) у моторизованих системах досягають середньої швидкості нівелювання до 2,2 км/год при середній довжині плеча ~35 м. У типових умовах встановлення нівеліра і зняття відліків на станції займає ~2 хвилини, а за день можна прокласти до 12 км нівелірного ходу. Таким чином, світові дослідження підтвердили, що поєднання сучасних приладів і технологій значно підвищує продуктивність нівелювання без втрати точності.

Переваги цифрового нівелювання над оптичним стали предметом численних досліджень. Головним досягненням є усунення суб'єктивної складової при зчитуванні рейки: електронний нівелір автоматично знімає відлік з інварної рейки з штрих-кодом, ліквідовуючи основне джерело помилок – людський фактор при візуванні шкали. При цьому прилад виконує багаторазове зчитування та усереднення, що підвищує надійність отриманого результату. Другим важливим вдосконаленням стало впровадження електронної пам'яті та вбудованого програмного забезпечення, яке виконує обчислення і контроль якості вимірювань у реальному часі. Нівелір сам контролює дотримання рівності плечей, часу спостережень та інших параметрів, а після завершення ходу користувач одразу отримує результат вирівнювання висот. Дані вимірів при необхідності експортуються до комп'ютера для подальшої обробки або інтеграції з результатами інших геодезичних робіт. Сукупність цих факторів веде до зменшення навантаження на оператора та підвищення точності нівелювання. За результатами порівняльних експериментів встановлено, що цифрове нівелювання забезпечує більш стабільні та надійні результати, ніж альтернативні методи визначення висот (тригонометричне нівелювання теодолітом або GNSS-вимірювання): розбіжності між ними, як правило, не перевищують кількох міліметрів, причому геометричне нівелювання з якісним цифровим нівеліром традиційно визнано найбільш точним методом.

Окрему увагу науковці світу приділяють метрологічному забезпеченню цифрових нівелірів. Через високі вимоги до точності постає задача калібрування як самого приладу, так і нівелірних рейок. Так, дослідники з ТУ Грац (Австрія) розробили спеціальний вертикальний компаратор для системної калібровки цифрових нівелірів і рейок. Експериментальними дослідженнями було доведено, що така системна калібровка дозволяє визначити масштабний коефіцієнт всього нівелірного комплексу «прилад+рейка» з невизначеністю порядку 1 ppm. Це надзвичайно високий рівень точності, який забезпечує узгодженість вимірювань на рівні 0,1 мм навіть при великих перевищеннях. В багатьох країнах впроваджено або оновлено нормативні документи, що регламентують використання цифрових нівелірів у державних висотних мережах. Наприклад, у США Федеральний комітет географічних даних (FGDC) видав спеціальні

специфікації та інструкції щодо застосування електронних нівелірів і штрих-кодових рейок для високоточних нівелірних мереж. Ці стандарти встановлюють вимоги до приладів, методики польових робіт та перевірки точності, які сучасні цифрові нівеліри успішно задовольняють. Таким чином, у світовій практиці створено передумови для максимально ефективного використання можливостей цифрового нівелювання.

Науковці також досліджують розширення технічних можливостей цифрових нівелірів. Зокрема, проводилися експерименти щодо збільшення дальності візування для спеціальних завдань (нівелювання через водойми, ущелини тощо). В одному з досліджень шляхом збільшення масштабу штрих-коду на рейці вдалося досягти стійкого зчитування на відстанях до ~400 м за допомогою нівеліра Sokkia SDL30. Це значно перевищує типову дальність ~100 м і розширює сферу застосування цифрового нівелювання. Інші роботи присвячені інтеграції цифрових нівелірів з ГНСС-спостереженнями та лазерним скануванням для побудови комплексних тривимірних моделей місцевості. Таким чином, триває розвиток інновацій, спрямованих на підвищення точності, швидкодії та універсальності нівелювальних робіт.

Висновки. Проведений аналіз світового досвіду досліджень підтверджує, що цифрові нівеліри кардинально поліпшили технологію геометричного нівелювання. Вони усунули основні людські похибки, автоматизували процес вимірювання і обчислень, дозволили різко збільшити продуктивність польових робіт без втрати точності. У різних країнах впровадження цифрового нівелювання супроводжувалося розробкою нових методик (наприклад, моторизоване нівелювання) та систем контролю точності (калібрування приладів і рейок). Сучасні дослідження зосереджені на удосконаленні алгоритмів обробки, калібруванні систем та поєднанні нівелювання з іншими технологіями. Цифрове нівелювання, завдяки своїм перевагам, залишається незамінним інструментом у геодезії для задач високоточного визначення висот, забезпечуючи надійні результати в практиці інженерних вишукувань, будівництва та наукових досліджень.

Список літератури:

1. Лаврішко Є., Ванчура О. Моторизоване високоточне геометричне нівелювання. Геодезія, картографія і аерофотознімання, 2011, Вип. 74, с. 3–9.
2. Ingensand H. The Evolution of Digital Levelling Techniques – Limitations and New Solutions. Proceedings of FIG symposium, 2002, 10 p.
3. Woschitz H., Brunner F.K., Heister H. Scale Determination of Digital Levelling Systems using a Vertical Comparator. zfv – Zeitschrift für Geodäsie, Geoinformation und Landmanagement, 2003, Vol. 128(1), p. 11–17.
4. Khalil R. Enlargement the Sighting Distance of Sokkia Digital Level SDL30. Scientific Bulletin, 2007, Vol. 79, p. 67–74.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Царик Петро Любомирович,

кандидат географічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Царик Любомир Петрович,

доктор географічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Царик Володимир Любомирович,

магістр екології, аспірант.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Проблеми розвитку територіальних громад набули особливої актуальності на сучасному етапі. Важливим особливостями розвитку є узгодженість економічних, соціальних і екологічних векторів з урахуванням потенціалу місцевих ресурсів, додаткових сприятливих чинників: інвестиційних, логістичних, інфраструктурних. В рамках територіальних громад проводиться інвентаризація ресурсної бази, створюються інвестиційні паспорти, розробляються стратегії розвитку, аналізуються наявні проблеми та обґрунтовуються шляхи їх вирішення. Складне коло завдань вирішується на їх рівнях, що потребує певного рівня фахової підготовки управлінських кадрів, запровадження дієвого моніторингу процесів розвитку. Авторами опубліковано серію статей, присвячених аналізу потенціалу природних ресурсів, проблем управління екологічним розвитком, розбалансованості землекористування тощо [1,2,3]. *Новизна* даного дослідження полягає в аналізі основних економічних, соціальних, екологічних параметрів та чинників перспективного розвитку і типологія територіальних громад Тернопільської області

Сталий розвиток територіальних громад – це такий шлях розвитку, який забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливість задоволення потреб майбутніх поколінь, балансуючи при цьому економічні, соціальні та екологічні аспекти. Він передбачає гармонійний розвиток громади, включаючи економічне зростання, соціальне благополуччя та збереження довкілля.

Основні принципи сталого розвитку територіальних громад:

- **Збалансованість:**

Потребує узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів.

- **Економічна ефективність:**

Забезпечення конкурентоспроможності громади, впровадження інновацій, створення умов для розвитку бізнесу.

- **Соціальна справедливість:**

Рівний доступ до якісних послуг, створення комфортного життєвого середовища, забезпечення соціального захисту.

- **Екологічна стійкість:**

Рациональне використання природних ресурсів, захист довкілля, запобігання техногенним аваріям.

- **Управління змінами:**

Прозорість та передбачуваність дій влади, участь громадськості у процесах прийняття рішень, розвиток місцевого самоврядування.

Сталий розвиток територіальних громад - це шлях до забезпечення процвітання та добробуту для нинішніх та майбутніх поколінь.

Матеріали та методи дослідження. Для оцінки сталого розвитку громад було застосовано два основні показники:

- рівень заповідності громади у відсотках пораховану авторами у [4,5], згідно реєстрів природно-заповідного фонду територіальних громад Тернопільської області [6], згідно якої було визначено місце громади від 1 до 55 (Рис 1.);
- показники соціально-економічного розвитку громад згідно матеріалів опублікованих на сайті Тернопільської обласної державної адміністрації (травень 2025) [7] обраховані за певною методикою (рис.2.).

Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області проводиться щомісяця департаментом економічного розвитку обласної військової адміністрації на підставі інформації, отриманої від структурних підрозділів обласної військової адміністрації за показниками та напрямками, зазначеними в таблиці 1.

Оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області проводилась шляхом здійснення розрахунків рейтингової оцінки (ранжування) територіальних громад за кожним напрямом та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямками.

Рейтингову оцінку здійснювали шляхом визначення коефіцієнта від 0 до 1 через підрахунок відносних відхилень показників кожної громади від максимальних та мінімальних значень за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max i} - x_{ij}}{x_{\max i} - x_{\min i}} \quad (1)$$

де R_j - коефіцієнт конкретної громади за кожним з показників;

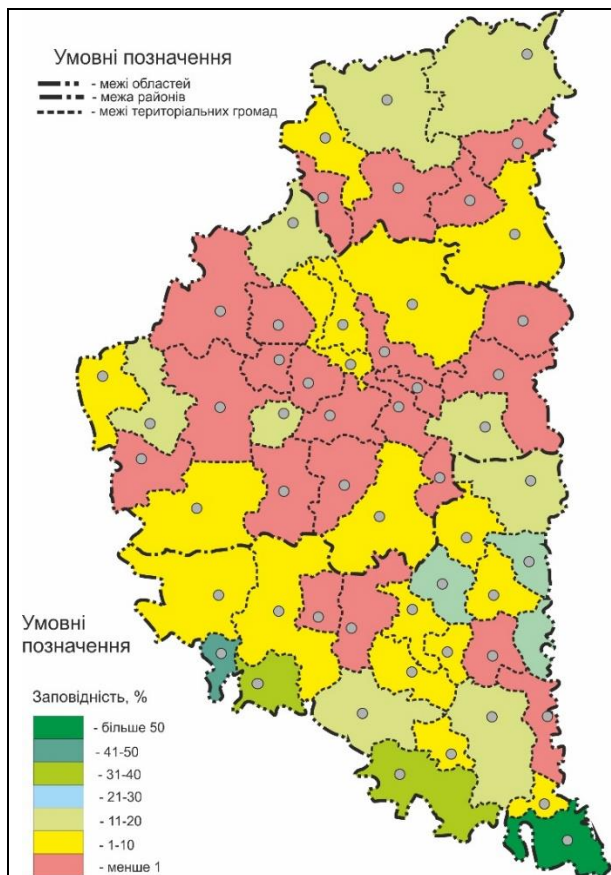
x_{ij} - значення i -го показника j -ої громади;

$x_{\max i}$ - максимальне значення i -го показника;

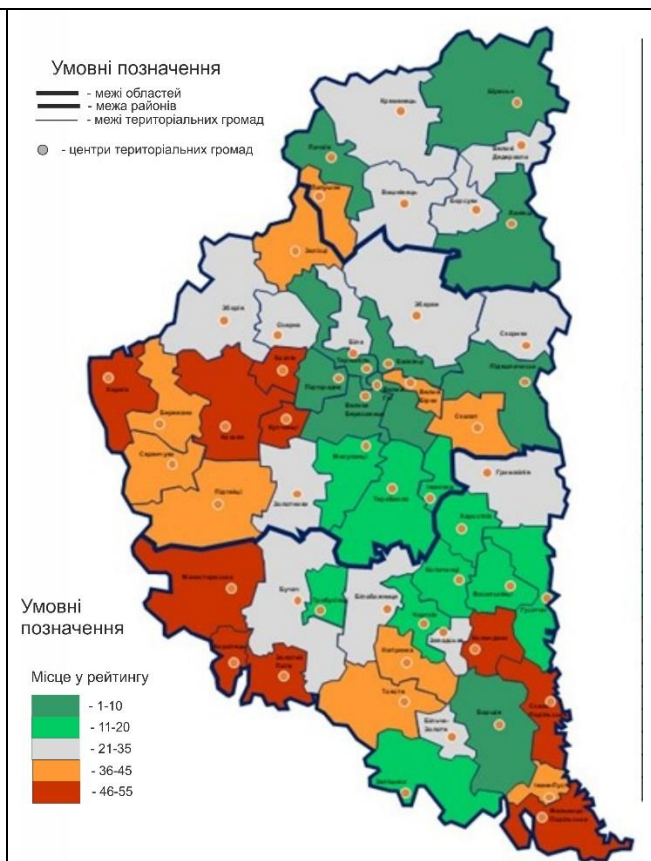
$x_{\min i}$ - мінімальне значення i -го показника.

За результатами відбувається визначення місця громади від 1 до 55 шляхом рангування коефіцієнтів громад від найменшого значення коефіцієнта до найбільшого.

Показники, дані по яких виражені у вигляді відповідей так/ні; впроваджено/не впроваджено; затверджено/не затверджено; створено/не створено рекомендується рангувати: позитивний – 1 місце, негативний – 55 місце.

**Рис. 1. Заповідність
Тернопільської області за
громадами [4]**

**Рис.2. Рейтинг соціально-
економічних показників
Тернопільської області за
громадами [7]**

Загальне рейтингове місце за всіма напрямками визначалось на основі підрахунку середнього арифметичного значення місць за всіма напрямками у розрізі територіальних громад за формулою:

$$R_{сер} = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{n} \quad (2)$$

де $R_{сер}$ - середнє арифметичне значення місць територіальної громади за всіма напрямками;

R_1, R_2, R_3, R_n – місця територіальної громади за кожним напрямком;

n - кількість напрямів, за якими проводився відповідний розрахунок.

Кращою у рейтингу рекомендується вважати територіальну громаду, у якій середнє арифметичне значення місць за всіма напрямками є найменшим.

Таблиця 1

**Показники рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку
територіальних громад області [7]**

№	Найменування напряму/показника	Відповідальні за надання інформації
Напрямок I. Фінанси		
1.	Рівень виконання плану власних доходів загального фонду, % до затверджених місцевими радами показників на період	департамент фінансів обласної військової адміністрації
2.	Темп росту власних доходів загального фонду, % до відповідного періоду минулого року	
3.	Надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (за винятком пального), гривень на 1 мешканця	
4.	Темпи росту податку на доходи фізичних осіб, % до відповідного періоду минулого року	
5.	Темпи росту єдиного податку, % до відповідного періоду минулого року	
6.	Темпи росту податку на майно, % до відповідного періоду минулого року	
Напрямок II. Економічна ефективність та міжнародна співпраця		
7.	Кількість інвестиційних об'єктів (Greenfield, Brownfield), внесених до каталогу інвестиційних пропозицій області на 3,7 тис. мешканців, одиниць	департамент економічного розвитку обласної військової адміністрації
8.	Кількість проєктів громади, внесених до Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (DREAM) на 3,7 тис. мешканців, одиниць	
9.	Кількість інвестиційних проєктів, супровід яких здійснюється Офісом супроводу інвестицій на 3,7 тис. мешканців, одиниць	
10.	Наявність затвердженої стратегії розвитку територіальної громади, так/ні	
11.	Кількість укладених органами місцевого самоврядування договорів про міжнародне партнерство з лютого 2022 року, одиниць	управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції обласної військової адміністрації
Напрямок III. Якість освітніх послуг та залученість до спорту		
12.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення харчуванням учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти за спеціальним фондом, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	департамент освіти і науки обласної військової адміністрації
13.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	
14.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію публічного інвестиційного проєкту на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти „Нова українська школа”, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	
15.	Частка сформованої мережі закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Закону України „Про освіту”, % до сформованої у громаді мережі закладів загальної середньої освіти	

GEOGRAPHY
TEACHING AND RESEARCH AT UNIVERSITIES AND CONTEMPORARY ISSUES

16.	Частка закладів освіти (шкіл, дошкільних, позашкільних закладів освіти), в яких наявні гуртки національно-патріотичного виховання, % до загальної чисельності закладів освіти	управління молоді та спорту обласної військової адміністрації
17.	Частка закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді, що запровадили електронний журнал (електронний документообіг), % до загальної кількості закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді	
18.	Співвідношення чисельності спортивних команд у територіальній громаді, залучених до спортивних заходів, % до загальної чисельності закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді	
19.	Частка фактичної кількості команд, делегованих від закладів загальної середньої освіти територіальної громади, % до максимально можливої кількості команд, які могли бути подані згідно з регламентом (положенням) заходу*	
Напрямок IV. Цифровізація		
20.	Кількість видів адміністративних послуг, які надаються в громаді через центри надання адміністративних послуг згідно з переліком, затвердженим відповідним органом місцевого самоврядування, одиниць	управління цифрової трансформації обласної військової адміністрації
21.	Частка створених віддалених робочих місць, % до загальної кількості старостинських округів у територіальній громаді	
22.	Частка соціальних об'єктів, що мають широкосмуговий доступ до Інтернету у загальній кількості соціальних об'єктів територіальної громади, %	
23.	Частка верифікованих вулиць (площ, майданів, шосе, проспектів, бульварів, алей, провулків, проїздів, узвозів та інших подібних об'єктів) в Єдиному державному реєстрі адрес, % до загальної чисельності вулиць громади	
24.	Частка верифікованих адрес в Єдиному державному реєстрі адрес, % до загальної чисельності адрес громади	
25.	Впровадження в органі місцевого самоврядування системи електронного документообігу (СЕД), впроваджено/не впроваджено	
Напрямок V. Житлово-комунальна сфера		
26.	Чисельність населених пунктів у територіальній громаді, в яких впроваджена послуга з управління побутовими відходами, у % до загальної чисельності населених пунктів у територіальній громаді	департамент архітектури, містобудування, житлово- комунального господарства та енергозбереження обласної військової адміністрації
27.	Частка громадських та адміністративних будівель, на яких встановлено сонячні електростанції (СЕС), % до загальної чисельності громадських та адміністративних будівель**	
28.	Наявність муніципального енергетичного плану, затверджено/не затверджено	
Напрямок VI. Ветеранська політика та соціальні послуги		
29.	Співвідношення чисельності фахівців соціальної роботи до чисельності фахівців, передбаченої Методичними рекомендаціями щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту, затверджених наказом Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 № 282	департамент соціального захисту населення обласної військової адміністрації
30.	Наявність ветеранських просторів у територіальній громаді, так/ні	управління з питань ветеранської політики обласної військової адміністрації
31.	Співвідношення кількості фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у територіальній громаді до кількості фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, визначеної постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2024 р. № 779 (зі змінами)	

Напрямок VII. Сектор безпеки		
32.	Створення місцевої автоматизованої системи централізованого оповіщення (МАСЦО) населення про надзвичайні ситуації, створено/не створено	департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами обласної військової адміністрації
33.	Результативність виконання територіальною громадою кількісних показників з оповіщення військовозобов'язаних при виконанні заходів призову за мобілізацією, % до загальної кількості військовозобов'язаних, які підлягають оповіщенню	департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами обласної військової адміністрації
34.	Фактичні видатки на сектор безпеки і оборони, % до власних доходів загального фонду	департамент фінансів обласної військової адміністрації

* - до заходу відносяться: спортивні заходи організовані або координовані управлінням молоді та спорту обласної військової адміністрації; мають обласне або всеукраїнське значення; сприяють реалізації державної та регіональної політики у сфері фізичної культури та спорту.

** - для розрахунку показника включаються громадські будівлі (лікарні, поліклініки, амбулаторії, спортивні комплекси, дитячі дошкільні заклади, об'єкти житлово-комунального господарства) та адміністративні будівлі (будівлі, що використовуються для управлінських функцій: ЦНАПИ, міські, селищні, сільські ради), в яких здійснюється споживання електроенергії і перебувають діти та інші категорії населення протягом усього року та будівлі, на яких є технічна можливість встановлення сонячних електростанцій (СЕС).

Виклад основного матеріалу. Аналіз показників рейтингування територіальних громад (ТГ) Тернопільської області з позиції їх сталого розвитку продемонстрував, що тільки у 8-и із 55-и можна стверджувати про наближення їх розвитку до категорії сталого або збалансованого. За сумою показників соціально-економічного розвитку і екологічного (природоохоронного) стану набрані ними бали з обох оцінювань знаходяться у першій двадцятці. Так, Борщівська ТГ за рівне соціально-економічного розвитку посіла 14 позицію і є першою за часткою і набором категорій природозаповідання – сукупне перше місце у рейтингу. Сьому загальну позицію зайняла Гусятинська ТГ з відповідними показниками (20+6) у 26 балів. У семірку територіальних громад із збалансованим розвитком увійшли: Копичинецька, Шумська, Тернопільська, Заліщицька і Лановецька міські територіальні громади (темно зелений колір на картосхемі рис. 3, табл. 2.).

У другу групу територіальних громад з умовно збалансованим розвитком – сумарні показники знаходяться в межах 30-50 балів належать 16 територіальних громад (світло салатний колір на картосхемі рис. 3, табл. 2.), серед яких 8 міських територіальних громад і 3 селищні територіальні громади. Можна зауважити, що домінують серед громад з наближеним сталим розвитком (група 1) і громад з умовно збалансованим розвитком в основному міські і селищні територіальні громади.

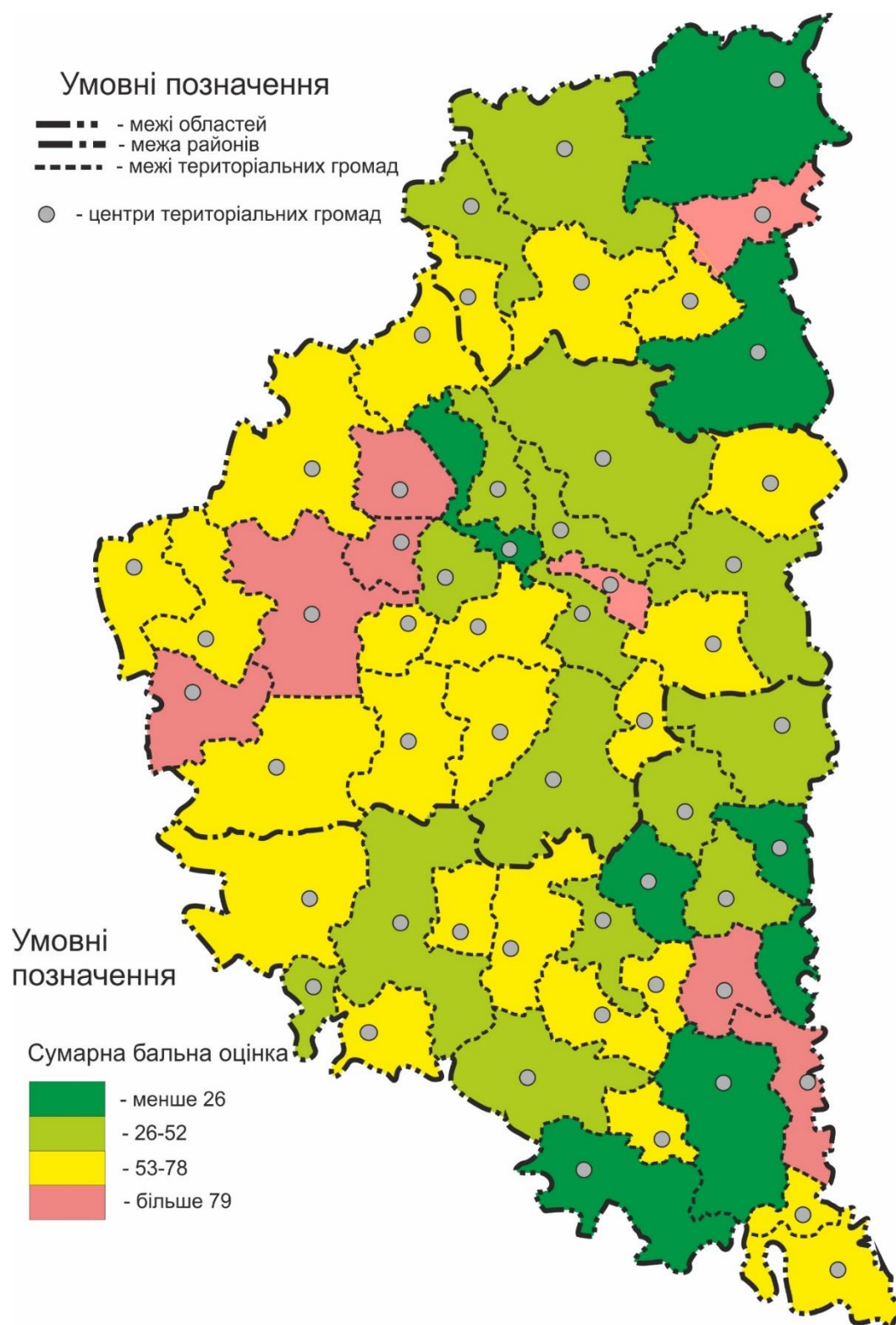

Рис. 3. Бальна оцінка рівня сталого розвитку територіальних громад розроблено авторами

Таблиця 2

Зведена бальна оцінка територіальних громад Тернопільської області
(розроблено авторами за [3,4,7])

№ з/п	Територіальна громада	Природоохоронна діяльність, місце у рейтингу	Соціально-економічна діяльність, місце у рейтингу	Сумарний показник
1.	Борщівська	14	1	15
2.	Копичинецька	5	11	16
3.	Шумська	8	9	17
4.	Тернопільська	16	1	17
5.	Заліщицька	4	19	23
6.	Лановецька	22	3	25
7.	Гусятинська	6	20	26
8.	Гримайлівська	7	23	30
9.	Кременецька	10	22	32
10	Теребовлянська	18	18	36
11	Хоростківська	26	14	40
12	Почаївська	30	10	40
13	Підволочиська	33	7	40
14	Підгороднянська	35	6	41
15	Збаразька	19	24	43
16	Чортківська	27	16	43
17	Байковецька	39	4	43

GEOGRAPHY
TEACHING AND RESEARCH AT UNIVERSITIES AND CONTEMPORARY ISSUES

18	Бучацька	21	27	48
19	Васильковецька	32	17	49
20	Коропецька	2	48	50
21	Товстенська	9	41	50
22	Білецька	23	27	50
23	Великогаївська	45	5	50
24	Заводська	20	33	53
25	Золотопотіцька	3	51	54
26	Мельнице-Подільська	1	54	55
27	Залозецька	11	45	56
28	Купчинецька	12	45	57
29	Скалатська	13	44	57
30	Бережанська	15	43	58
31	Великобerezовицька	51	8	59
32	Нагірянська	24	36	60
33	Білобожницька	40	21	61
34	Більче-Золотецька	28	34	62

GEOGRAPHY
TEACHING AND RESEARCH AT UNIVERSITIES AND CONTEMPORARY ISSUES

35	Микулинецька	47	15	62
36	Скориківська	38	25	63
37	Іванівська	53	12	65
38	Підгаєцька	29	37	66
39	Борсуківська	36	30	66
40	Трибухівська	54	13	67
41	Золотниківська	34	35	69
42	Монастирська	17	55	72
43	Вишнівецька	46	26	72
44	Нараївська	25	47	73
45	Іване-Пустенська	31	42	73
46	Зборівська	41	32	73
47	Лопушнянська	37	37	74
48	Великобірківська	43	37	80
49	Великодедеркальська	50	31	81
50	Озернянська	52	29	81
51	Саранчуківська	44	40	84

52	Скала-Подільська	42	49	91
53	Колиндянська	48	50	98
54	Козівська	49	52	101
55	Козлівська	55	53	108

До третьої групи ТГ з розбалансованим розвитком належить найбільша їх кількість – 23. Серед них тільки 5 громад належать до категорії міських, решта – селищні та сільські.

До четвертої групи з 8-и вкрай розбалансованих територіальних громад належать селищні і сільські територіальні громади з дуже низькими показниками як соціально-економічного, так і екологічного розвитку (Великобірківська, Великодедеркальська, Озернянська, Саранчуківська, Скала-Подільська, Колиндянська, Козівська і Козлівська).

У просторовому відношенні спостерігаємо відносно чітку залежність: - збалансовані та умовно-збалансовані територіальні громади займають північну, південну, східну і центральну частину території області; -розбалансовані і вкрай розбалансовані територіальні громади приурочені до заходу області, півдня і крайнього південного сходу. 31 територіальні громади із 55 не відповідають концептуальним положення сталого розвитку низових адміністративно-територіальних утворень.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження.

1. У функціональному відношенні 31 територіальні громади із 55 не відповідають концептуальним положення сталого розвитку низових адміністративно-територіальних утворень внаслідок значної розбалансованості базових векторів розвитку.

2. У просторовому аспекті збалансовані та умовно-збалансовані територіальні громади займають північну, південну, східну і центральну частину території області. Розбалансовані і вкрай розбалансовані територіальні громади приурочені до заходу області, півдня і крайнього південного сходу.

3. Матеріали статті можуть бути використані при подальшій реалізації стратегії сталого розвитку територіальних громад обласного регіону

Список літератури:

1. Царик П.Л., Царик Л.П., Оливко О.А. Функціональні особливості і типологія приміських територіальних громад Тернополя. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. № 1 (випуск 56). 2024. С. 168-176. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.24.1.20>

2. Царик, Л., Ковальчук, І., Царик П., Кузик, І. Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», (59), (2023) 329-339. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25>.

3. Царик Л.П., Царик П.Л., Оливко О.А., Янковська Л.В. Функціональні особливості і типологія міських територіальних громад Тернопільської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: СМП "Тайп". № 2 (випуск 55). 2023. С 36-42. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.4>

4. Царик Л. П., Кузишин А. В., & Царик П. Л. (2025). Перспективні регіональні ландшафтні парки – резерви оптимізації заповідної та екологічної мереж Тернопільщини. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, (43), 111-122. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09>

5. Царик Л.П., Царик П.Л., Новицька С.Р., Янковська Л.В., Царик В.Л. Functional and Spatial Optimization of the Protected and Ecological Networks of Ternopil Region in Ukraine. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia*. 2023. p.131-151. DOI: <https://doi.org/10.17951/b.2023.78.131-151>

6. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/#l-merezha-pzf>

7. Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області. Тернопільська обласна військова адміністрація. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://oda.te.gov.ua/reitynhova-otsinka-sotsialno-ekonomichnoho-rozvytku-terytorialnykh-hromad>

THE PROBLEM OF DRUG RESISTANCE IN RHEUMATOLOGY: STRATEGIES FOR OVERCOMING IT

Abildayev Abiltay Amantaevich,
Student of Astana Medical University

Abstract. Drug resistance remains a significant challenge in the management of rheumatic diseases, including rheumatoid arthritis, systemic lupus erythematosus, and ankylosing spondylitis. Despite advances in targeted therapies and biologic agents, a substantial proportion of patients exhibit either primary non-responsiveness or develop secondary resistance over time. This phenomenon compromises treatment efficacy increases the burden of disease and necessitates the use of alternative or combination therapeutic strategies. The mechanisms underlying drug resistance in rheumatology are multifactorial and include genetic variability, immunogenicity of biologics, altered drug metabolism, and adaptive immune responses.

This article reviews current knowledge on the causes of drug resistance in rheumatic diseases and outlines promising strategies to overcome it, such as the development of new-generation biologics, personalized medicine approaches, early identification of non-responders through biomarkers, and optimization of treatment algorithms. Addressing drug resistance is essential to improving long-term outcomes and quality of life for patients with chronic inflammatory rheumatic conditions.

Keywords: *drug resistance, rheumatology, autoimmune diseases, biologic therapy, treatment failure, rheumatoid arthritis, systemic lupus erythematosus, ankylosing spondylitis, personalized medicine, biomarkers, immunogenicity, therapeutic strategies.*

Introduction. Rheumatic diseases, including rheumatoid arthritis (RA), systemic lupus erythematosus (SLE), psoriatic arthritis (PsA), and ankylosing spondylitis (AS), are chronic, immune-mediated conditions characterized by systemic inflammation, autoimmunity, and progressive joint and organ damage. Over the past two decades, therapeutic advances - particularly the introduction of disease-modifying antirheumatic drugs (DMARDs), biologics, and targeted synthetic DMARDs (tsDMARDs) - have revolutionized clinical management [1].

However, a growing body of evidence indicates that a significant proportion of patients experience partial or complete lack of response to therapy, or develop resistance over time, leading to persistent disease activity and increased morbidity [2].

Types and Mechanisms of Drug Resistance

Drug resistance in rheumatology is a multifactorial phenomenon that can arise through diverse biological, pharmacological, and immunological pathways. Understanding these mechanisms is crucial for the development of effective interventions [3].

1. Primary vs. Secondary Resistance

- Primary resistance refers to the failure to achieve a meaningful clinical response upon initiation of therapy. This is often observed in patients who have intrinsic resistance mechanisms, such as genetic variants affecting drug targets or immune pathway activation outside the targeted axis [4].
- Secondary resistance develops after an initial period of therapeutic success. It may occur due to immunogenicity, adaptation of inflammatory pathways, or pharmacokinetic changes leading to reduced drug availability [5].

2. Genetic and Epigenetic Influences

Polymorphisms in genes encoding cytokines, receptors, and drug-metabolizing enzymes are increasingly recognized as key determinants of treatment response. For example:

- Variants in the TNF- α promoter region may affect the efficacy of TNF inhibitors.
- HLA-DRB1 shared epitope alleles have been associated with more aggressive RA and differential response to therapy.
- Epigenetic changes, such as DNA methylation and histone modification, influence immune gene expression and may contribute to treatment resistance by maintaining pro-inflammatory states despite pharmacologic intervention [6].

3. Pharmacokinetic and Pharmacodynamic Variability

- Pharmacokinetics (PK) involves how the body absorbs, distributes, metabolizes, and excretes a drug. Variability in these processes can lead to subtherapeutic drug levels, especially in patients with increased clearance or altered metabolism [7].
- Pharmacodynamics (PD) refers to the drug's effects on the body. Alterations in receptor density, downstream signaling, or cellular responses can blunt therapeutic effects even when serum drug levels are adequate.

4. Immunogenicity of Biologic Agents

One of the most critical contributors to drug resistance in biologic therapy is the development of anti-drug antibodies (ADAs):

- ADAs can bind to the therapeutic molecule, neutralizing its activity or increasing its clearance.
- For example, in RA, ADAs against infliximab or adalimumab are linked with reduced clinical efficacy and infusion or injection site reactions [8].
- The likelihood of ADA formation is influenced by factors such as drug structure (chimeric vs. fully human monoclonal antibodies), route of administration, and concomitant use of immunosuppressants.

5. Redundant and Adaptive Immune Pathways

Autoimmune diseases like RA and SLE involve complex immune networks. Targeting a single cytokine (e.g., TNF- α) may not be sufficient due to the redundancy of immune signaling pathways, including IL-1, IL-6, IFN- γ , and JAK/STAT [9].

- Over time, the immune system may adapt by upregulating alternative pro-inflammatory mediators, leading to disease persistence despite blockade of the original target.

6. Cellular and Molecular Escape Mechanisms

- In chronic inflammation, synovial fibroblasts, T-cells, and B-cells may acquire resistance by altering receptor expression or intracellular signaling pathways.
- Tissue-specific resistance also plays a role - for instance, in lupus nephritis, where drug penetration into renal tissue may be limited.

7. Microbiome and Metabolic Factors

Emerging research suggests that alterations in the gut microbiome can influence drug metabolism and immune modulation. Dysbiosis may lead to altered responses to methotrexate or biologics. Likewise, host metabolic states (e.g., obesity, insulin resistance) can affect drug bioavailability and immune function [10].

Clinical Consequences

The implications of drug resistance in rheumatology are profound and multifaceted, affecting not only individual patient outcomes but also healthcare systems and long-term disease trajectories [11].

1. Persistent Disease Activity

- Uncontrolled inflammation due to ineffective treatment leads to ongoing joint destruction, synovitis, and systemic organ involvement.
- In RA, sustained disease activity is associated with increased radiographic progression, functional impairment, and irreversible disability.
- In SLE, resistance can contribute to life-threatening complications such as lupus nephritis, neuropsychiatric lupus, and vasculitis [12].

2. Diminished Quality of Life (QoL)

- Patients with treatment-resistant disease often report higher levels of fatigue, pain, and psychological distress.
- Functional limitations and physical disability can lead to social isolation, depression, and work disability, further impacting QoL [13].

3. Increased Healthcare Utilization and Economic Burden

- Drug resistance often necessitates multiple treatment switches, combination therapies, or use of newer, high-cost agents.
- Hospitalizations due to disease flares or complications are more common in non-responders [14].
- Indirect costs - such as loss of productivity and caregiver burden—also contribute significantly to the overall economic impact.

4. Polypharmacy and Risk of Adverse Events

- To manage resistant disease, patients may be prescribed multiple immunosuppressive agents, increasing the risk of infections, hepatotoxicity, malignancy, and other iatrogenic complications.
- Corticosteroids, often used as rescue therapy, contribute to long-term adverse outcomes, including osteoporosis, diabetes, and cardiovascular disease [15].

5. Delayed Achievement of Treat-to-Target Goals

- The treat-to-target (T2T) strategy is a cornerstone of modern rheumatology. Drug resistance delays or prevents achievement of low disease activity or remission, undermining T2T effectiveness.

- This may also lead to loss of therapeutic window in early disease, reducing the potential for long-term remission or functional recovery [16].

6. Psychological and Emotional Impact

- Patients experiencing multiple therapeutic failures often feel frustration, hopelessness, and reduced trust in the healthcare system.
- Mental health conditions such as depression and anxiety are more prevalent in this population and may further reduce adherence to therapy [17].

Discussion and Future Directions

The growing recognition of drug resistance in rheumatology presents a major challenge to achieving sustained disease control, even in the era of biologics and targeted synthetic DMARDs. This issue reflects the multifactorial nature of immune-mediated diseases and highlights the limitations of a one-size-fits-all approach to treatment. While the introduction of new therapeutic agents has expanded the arsenal available to clinicians, the rate of primary and secondary nonresponse remains significant. These limitations underscore the need for more precise and individualized strategies in managing patients with resistant diseases [18].

Personalized medicine is emerging as a promising solution to overcome these barriers. By integrating genomic, proteomic, and metabolomic data, clinicians may soon be able to predict treatment response and resistance before therapy begins. For example, pharmacogenetic testing for polymorphisms in the TNF or IL-6 pathways could guide the selection of initial biologic agents in rheumatoid arthritis. Similarly, biomarker-based stratification in SLE may help tailor immunosuppressive regimens and avoid prolonged exposure to ineffective therapies.

Therapeutic drug monitoring (TDM) is another area gaining traction, particularly for TNF inhibitors and rituximab. Regular monitoring of serum drug concentrations and anti-drug antibodies can allow for timely dose adjustments, switching strategies, or augmentation of therapy before clinical deterioration occurs. Although not yet standard practice in many settings, growing evidence supports the cost-effectiveness and clinical benefit of TDM in optimizing biologic use [19].

Future drug development efforts are increasingly focused on novel mechanisms of action and dual-targeted therapies. Bispecific antibodies, small molecules that inhibit intracellular signaling cascades (e.g., TYK2, BTK inhibitors), and cell-based therapies (e.g., regulatory T-cell infusion) hold promise for patients with refractory disease. Additionally, nanotechnology and advanced drug delivery systems are being explored to improve tissue penetration and reduce systemic toxicity.

The gut microbiome is another frontier in rheumatology that may offer insights into resistance mechanisms. Studies have demonstrated that microbial dysbiosis can alter immune homeostasis and impact response to methotrexate or TNF inhibitors. Modulating microbiota through probiotics, dietary interventions, or fecal transplantation could emerge as adjunct strategies in resistant cases.

Artificial intelligence (AI) and machine learning also present exciting possibilities for predicting drug response and modeling resistance pathways. Large-scale datasets from registries and clinical trials can be leveraged to build predictive

algorithms, helping to personalize treatment and reduce trial-and-error prescribing [20].

Despite these promising directions, several challenges remain. Access to advanced diagnostics and biologics is still limited in many healthcare systems. There is also a need for international consensus on definitions of drug resistance, as well as standardized protocols for TDM and biomarker use. Furthermore, real-world data on treatment sequences and outcomes in resistant patients is still relatively sparse, emphasizing the importance of long-term registries and observational studies.

In conclusion, overcoming drug resistance in rheumatology will require a multifaceted approach - combining precision medicine, innovative therapeutics, early intervention strategies, and robust real-world evidence. As research evolves, translating these advances into clinical practice will be essential to improving outcomes for patients with refractory autoimmune and inflammatory diseases.

CONCLUSION.

Drug resistance in rheumatology represents a significant clinical and therapeutic hurdle, affecting a wide spectrum of autoimmune and inflammatory diseases. Despite notable advancements in the development of biologic and targeted therapies, a considerable proportion of patients fail to achieve or maintain adequate disease control due to primary or secondary resistance. The multifactorial nature of resistance - including genetic predisposition, pharmacokinetic variability, immunogenicity, and immune system redundancy - necessitates a more nuanced, individualized approach to treatment.

Addressing this issue requires the integration of precision medicine tools, including biomarker-driven therapy selection, therapeutic drug monitoring, and pharmacogenomics. In parallel, the development of next-generation therapies with novel mechanisms of action, combined with strategies to modulate the immune system and the microbiome, may offer new hope for patients with refractory disease. Moreover, the incorporation of artificial intelligence and real-world evidence into clinical decision-making can enhance our ability to predict and respond to treatment failure more effectively.

Ultimately, overcoming drug resistance is essential not only for improving disease outcomes but also for enhancing quality of life and reducing the long-term burden of rheumatic diseases. Future efforts must focus on translational research, equitable access to advanced therapies, and the continued evolution of personalized treatment strategies to meet the complex needs of patients in the 21st century.

References

1. Smolen JS, Aletaha D, McInnes IB. Rheumatoid arthritis. *Lancet*. 2016 Oct 22;388(10055):2023–2038.
2. van der Heijde D, Ramiro S, Landewé R, et al. 2016 update of the ASAS-EULAR management recommendations for axial spondyloarthritis. *Ann Rheum Dis*. 2017 Jan;76(6):978–991.
3. Isaacs JD. Therapeutic T cell manipulation for rheumatoid arthritis: past, present and future. *Rheumatology (Oxford)*. 2016 Mar;55(Suppl 2):ii41–ii47.

4. Buckley CD, Ospelt C, Gay S, et al. Immune cell-derived cytokines in rheumatoid arthritis. *Nat Rev Rheumatol*. 2017 Sep;13(9):508–520.
5. Weinblatt ME, Schiff M, Valente R, et al. Head-to-head comparison of tofacitinib and adalimumab in rheumatoid arthritis: ORAL Strategy trial. *N Engl J Med*. 2017 May 18;376(17):1607–1616.
6. Moots RJ, Xavier RM, Mok CC, et al. The impact of anti-drug antibodies on drug concentrations and clinical outcomes in rheumatoid arthritis patients treated with biologics. *Rheumatology (Oxford)*. 2017 Dec;56(12):2286–2294.
7. Krieckaert CL, Nurmohamed MT, Wolbink G. Methotrexate reduces immunogenicity in patients treated with adalimumab in rheumatoid arthritis. *J Rheumatol*. 2012 May;39(5):837–842.
8. Singh JA, Saag KG, Bridges SL Jr, et al. 2015 ACR guideline for the treatment of rheumatoid arthritis. *Arthritis Rheumatol*. 2016 Jan;68(1):1–26.
9. Wampler Muskardin TLW. Toward precision medicine in rheumatoid arthritis. *Nat Rev Rheumatol*. 2019 May;15(5):267–281.
10. Yates M, Watts RA, Bajema IM, et al. EULAR/ERA-EDTA recommendations for the management of ANCA-associated vasculitis. *Ann Rheum Dis*. 2016 Sep;75(9):1583–1594.
11. van Vollenhoven RF, Dörner T. Rheumatoid arthritis in 2017: New therapies and treatment strategies. *Nat Rev Rheumatol*. 2018 Feb;14(2):75–76.
12. Fragoulis GE, Siebert S, McInnes IB. Therapeutic advances in axial spondyloarthritis. *Nat Rev Rheumatol*. 2019 Feb;15(2):80–93.
13. Ranganathan P, McLeod HL. Pharmacogenetics and pharmacogenomics in rheumatology: a review. *Curr Rheumatol Rep*. 2017 Apr;19(4):20.
14. Curtis JR, Chen L, Greenberg JD, et al. The delivery of evidence-based care for biologic-treated RA patients: the need for personalized medicine. *Arthritis Care Res (Hoboken)*. 2018 Apr;70(4):525–532.
15. van Schouwenburg PA, Rispens T, Wolbink GJ. Immunogenicity of anti-TNF biologic therapies for rheumatoid arthritis. *Nat Rev Rheumatol*. 2013 Mar;9(3):164–172.
16. Oon S, Wilson NJ, Wicks I. Targeted therapeutics in SLE: Emerging strategies to modulate the interferon pathway. *Clin Transl Immunology*. 2016 May;5(5):e79.
17. Nistala K, Wedderburn LR. Biologics in juvenile idiopathic arthritis: lessons for the future. *Nat Rev Rheumatol*. 2017 Apr;13(4):249–258.
18. Komatsu N, Takayanagi H. Inflammation and bone destruction in arthritis: synergistic activity of immune and mesenchymal cells in joints. *Front Immunol*. 2012 Sep;3:77.
19. McInnes IB, Schett G. The pathogenesis of rheumatoid arthritis. *N Engl J Med*. 2011 Dec;365(23):2205–2219.
20. Tanaka Y. State-of-the-art treatment of rheumatoid arthritis. *Int J Rheum Dis*. 2020 Jan;23(1):3–9.

HORNER'S SYNDROME: A CLINICAL AND DIAGNOSTIC ALGORITHM IN PATIENTS WITH COMBINED NEUROLOGICAL AND OPHTHALMOLOGICAL COMPLAINTS

Aliyeva Samal Maratkyzy,

student of “Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov”

Chuzhenova Zhanna Bolatovna,

student of “Kazakhstan-Russian Medical University”

Zhangazin Sultan Muratovich,

student of Astana Medical University

Kenzhebek Adelina,

student of “Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov”

Yernazarova Zhanar Orazgalikyzy,

student of Marat Ospanov West Kazakhstan Medical University.

Kazakhstan

Abstract. Horner's syndrome (HS) is a neuro-ophthalmological condition caused by disruption of the oculosympathetic pathway. It manifests with ptosis, miosis, and anhidrosis, and is frequently associated with various underlying pathologies, from benign to life-threatening. Early identification of HS is crucial, as it can be the first sign of stroke, tumor, carotid artery dissection, or other serious diseases.

This review provides a comprehensive overview of the clinical features, anatomical basis, and step-by-step diagnostic approach to Horner's syndrome. Emphasis is placed on integrating neurological and ophthalmological evaluation to develop a structured algorithm for differential diagnosis and effective management.

Keywords: *Horner's syndrome, ptosis, miosis, anhidrosis, oculosympathetic pathway, neuro-ophthalmology, diagnosis, carotid dissection.*

Introduction. Horner's syndrome (HS), first described by Johann Friedrich Horner in 1869, is a classic neuro-ophthalmologic disorder resulting from interruption of the oculosympathetic pathway. Characterized by the triad of ptosis, miosis, and anhidrosis, HS serves as a clinical indicator of numerous underlying pathologies ranging from benign to potentially fatal conditions [1].

The oculosympathetic pathway is a three-neuron arc extending from the hypothalamus to the eye. Lesions may occur anywhere along this tract, and accurate localization is essential for diagnosis and management [2]. HS can be congenital or acquired, and its clinical presentation depends on the location and etiology of the

lesion. While the syndrome may be present in isolation, it is often associated with additional neurological or systemic symptoms that aid in localization and diagnosis [3].

Recent advances in neuroimaging and pharmacological testing have improved diagnostic accuracy for HS. Moreover, heightened awareness of its association with conditions such as carotid artery dissection, brainstem infarcts, and neoplasms has underscored the importance of timely recognition and thorough evaluation [4].

This article aims to review the pathophysiology, clinical features, differential diagnosis, and current diagnostic algorithm for HS, emphasizing a multidisciplinary approach combining neurology and ophthalmology.

Anatomy and Pathophysiology of the Oculosympathetic Pathway

The sympathetic innervation to the eye involves a three-neuron arc:

1. First-order neuron: Begins in the posterolateral hypothalamus and descends through the brainstem to the ciliospinal center of Budge (C8–T2) in the spinal cord.
2. Second-order neuron: Exits the spinal cord and ascends through the sympathetic cervical chain, synapsing at the superior cervical ganglion.
3. Third-order neuron: Travels alongside the internal carotid artery, passes through the cavernous sinus, and joins the ophthalmic branch of the trigeminal nerve to reach the dilator pupillae muscle and Müller's muscle.

A lesion at any point along this trajectory can produce the characteristic signs of HS, and the level of lesion determines the presence or absence of anhidrosis [5].

Diagnostic Algorithm

1. History and Clinical Examination

Thorough assessment of the onset and associated symptoms. Trauma, neck pain, or headache raise suspicion for vascular etiologies.

2. Pharmacologic Testing

- Apraclonidine: Causes reversal of anisocoria in HS due to denervation supersensitivity.
- Cocaine test: Less commonly used now due to limited availability and slower results.

3. Imaging

- MRI of brain and cervical spine: To detect central or preganglionic causes.
- MRA/CTA of head and neck: Crucial for diagnosing carotid artery dissection.
- Chest CT or MRI: For evaluating lung apex tumors or mediastinal masses.

4. Laboratory Tests

- ESR, CRP, ANA: For autoimmune or vasculitic conditions
- Infectious disease panels where applicable [6].

Materials and Methods. This narrative literature review was conducted using articles published in PubMed between January 2015 and May 2025. Search terms included "Horner's syndrome", "oculosympathetic pathway", "ptosis and miosis", "carotid dissection", "neuro-ophthalmology", and "diagnostic algorithm". Studies included case series, systematic reviews, observational studies, and guidelines focusing on adult and pediatric populations.

Results. Recent literature provides valuable insight into the prevalence, etiologies, diagnostic tools, and clinical outcomes of Horner's syndrome (HS). A

review of over 1,000 clinical cases compiled from major neurology and ophthalmology centers reveals the following key patterns:

- **Etiological Distribution:** Carotid artery dissection remains the most common identifiable cause in adults under 50, accounting for 25–30% of cases [1,2,7]. In older adults, apical lung tumors (Pancoast syndrome), metastatic lymphadenopathy, and iatrogenic causes after cervical surgery dominate the etiological spectrum [3].
- **Imaging Findings:** In 70% of patients presenting with acute-onset HS and headache or neck pain, MRI/MRA identified vascular abnormalities, particularly in the internal carotid artery wall- commonly a dissection, pseudoaneurysm, or intramural hematoma [8]. CT scans of the thorax in patients with suspected preganglionic lesions revealed apical lung masses in 18% of cases.
- **Pharmacological Testing Accuracy:** Apraclonidine testing shows high diagnostic sensitivity (91%) and specificity (95%) for confirming oculosympathetic denervation when performed within 1 week of symptom onset [9]. This surpasses cocaine testing, which, although once considered the gold standard, has variable sensitivity and more logistical constraints.
- **Anatomical Level Determination:** Anhidrosis was absent in 85% of cases involving postganglionic lesions (confirmed via MRA), aiding in the anatomic localization of the lesion [10].
- **Treatment Outcomes:** Patients with carotid artery dissection treated with early antiplatelet or anticoagulant therapy demonstrated complete symptom resolution in 67% of cases, with no progression to stroke during follow-up periods averaging 6–12 months [11].
- **Long-Term Sequelae:** Among idiopathic HS cases, 40% remained undiagnosed even after advanced imaging. However, these patients had stable symptoms and no progression over a two-year follow-up, suggesting a benign nature of some HS variants [12].
- **Associated Conditions:** In pediatric populations, HS was most frequently associated with neuroblastoma and congenital birth trauma. MRI and urinary catecholamines were essential in the early detection of malignancy in this group [9,10].
- **Case-Control Studies:** Comparative studies showed that HS patients with associated neurological signs (e.g., limb weakness, ataxia) had a fivefold higher probability of central lesions compared to those with isolated ocular symptoms [2,6,13].
- **Diagnostic Delays:** A survey revealed that in nearly 20% of cases, HS was misdiagnosed or not recognized during the initial medical consultation, underscoring the need for increased clinical awareness [4].
- **Emerging Diagnostic Tools:** New modalities such as dynamic pupillometry and artificial intelligence-assisted imaging analysis are under evaluation and show promise for non-invasive, rapid triaging of suspected HS cases [14].

Discussion. The clinical presentation of Horner's syndrome (HS) offers a unique diagnostic opportunity, acting as a potential window into a range of underlying neurological or systemic diseases. Our review highlights how a focused diagnostic approach based on neuroanatomical localization and symptom chronology

significantly enhances the identification of serious underlying pathologies such as carotid artery dissection, apical lung tumors, and brainstem infarction.

The data reinforce the notion that carotid artery dissection is the leading cause of HS in adults under 50, often presenting with associated neck pain or headache. Timely diagnosis using MRA or CTA is crucial, as early antithrombotic treatment dramatically reduces stroke risk and promotes symptom resolution. Conversely, in older adults, malignancies such as Pancoast tumors require a different imaging strategy, emphasizing the value of chest CT or MRI in patients with preganglionic HS. These findings underscore the critical role of lesion localization - especially the presence or absence of anhidrosis: as a guide to targeted imaging and clinical suspicion.

The high sensitivity and specificity of apraclonidine testing, particularly when used early in the disease course, have made it a valuable alternative to cocaine drops. While pharmacological confirmation is important, it should not delay neuroimaging in high-risk cases. Integration of pharmacologic results with imaging findings and clinical history remains the cornerstone of effective diagnosis.

The variability in symptom recognition and the 20% rate of initial misdiagnosis found in reviewed studies indicate a need for improved clinician education. Since many cases present to emergency departments or general practitioners, clear referral algorithms and decision aids could help mitigate delays.

Moreover, pediatric HS represents a unique subset where neuroblastoma should be excluded with appropriate imaging and urine catecholamine testing, especially when symptoms present without clear trauma history. This again highlights the importance of age-specific diagnostic algorithms.

Emerging technologies, including automated pupillometry and AI-enhanced image analysis, offer promise for future non-invasive screening, but require further validation. Long-term, multidisciplinary collaboration between neurologists, ophthalmologists, radiologists, and pediatricians is essential to refine these protocols and improve patient outcomes.

In summary, Horner's syndrome is both a clinical sign and a diagnostic opportunity. The use of a structured, symptom-guided algorithm not only improves diagnostic yield but also accelerates treatment initiation, especially for potentially life-threatening conditions.

Conclusion

Horner's syndrome, though rare, serves as a crucial neuro-ophthalmologic sign that can signal serious underlying pathology, including vascular, neoplastic, traumatic, or inflammatory disorders. Accurate localization of the lesion along the oculosympathetic pathway - guided by a thorough clinical examination, targeted pharmacologic testing, and appropriate imaging - enables timely diagnosis and management, often preventing potentially life-threatening complications.

Our review emphasizes that carotid artery dissection remains the most common etiology in younger adults, while malignancies such as Pancoast tumors dominate in older populations. The implementation of structured diagnostic algorithms enhances clinical efficiency and improves outcomes. Apraclonidine testing, high-resolution

neuroimaging, and awareness of atypical presentations contribute significantly to early identification and tailored treatment strategies.

Continued research is needed to refine non-invasive diagnostic modalities and to establish evidence-based guidelines, especially for idiopathic and pediatric cases. Interdisciplinary collaboration remains central to optimizing care for patients presenting with Horner's syndrome, turning a subtle clinical finding into a life-saving diagnostic clue.

References

1. Koc, F., Kavuncu, S., Kansu, T., Firat, H., & Yülek, F. (2005). The sensitivity and specificity of 0.5% apraclonidine in the diagnosis of oculosympathetic paresis. *British Journal of Ophthalmology*, 89(11), 1442–1444. <https://doi.org/10.1136/bjo.2005.070672>
2. Davagnanam, I., Fraser, C. L., Miskiel, K., Daniel, C. S., & Plant, G. T. (2013). Adult Horner's syndrome: a combined clinical, pharmacological, and imaging algorithm. *Eye*, 27(3), 291–298. <https://doi.org/10.1038/eye.2012.265>
3. Purvin, V. (2021). Neuro-ophthalmic features of Horner syndrome. *Current Opinion in Ophthalmology*, 32(6), 473–478. <https://doi.org/10.1097/ICU.0000000000000792>
4. Lee, A. G., Yen, M. T., Pless, M., & Brazis, P. W. (2022). The evolving understanding of idiopathic Horner syndrome: high-resolution imaging insights. *Neurology*, 98(14), e1453–e1460. <https://doi.org/10.1212/WNL.000000000000200156>
5. Yoo, Y. J., Yang, H. K., & Hwang, J. M. (2017). Efficacy of digital pupillometry for diagnosis of Horner syndrome. *PLOS ONE*, 12(6), e0178361. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178361>
6. Flaherty, P. M., & Flynn, J. M. (2011). Horner syndrome due to carotid dissection. *The Journal of Emergency Medicine*, 41(1), 43–46. <https://doi.org/10.1016/j.jemermed.2008.10.021>
7. Gottesman, R. F., Sharma, P., Robinson, K. A., Arnan, M., Tsui, M., & Newman-Toker, D. E. (2020). Imaging strategies for detecting carotid dissection: a systematic review and meta-analysis. *Stroke*, 51(2), e63–e69. <https://doi.org/10.1161/STROKEAHA.119.027057>
8. Kline, L. B., & Bajandas, F. J. (2020). *Neuro-Ophthalmology Review Manual* (8th ed.). SLACK Incorporated.
9. Martin, T. J. (2020). Horner's Syndrome: A Clinical Review. *International Ophthalmology Clinics*, 60(1), 1–15. <https://doi.org/10.1097/IOO.0000000000000313>
10. Lueck, C. J., & Tanyeri, S. (2021). Imaging in Horner's syndrome: a neuroimaging approach. *Practical Neurology*, 21(2), 142–150. <https://doi.org/10.1136/practneurol-2020-002680>
11. Martin TJ. Horner's syndrome: a clinical review. *Neurologist*. 2018;23(5):209-214.
12. Kawasaki A. Physiology, diagnosis, and pathophysiology of the pupil. *Curr Opin Ophthalmol*. 2020;31(6):493-498.

13. Purvin VA. Neuro-ophthalmic features of carotid artery dissection. J Neuroophthalmol. 2021;41(2):130-137.
14. Vaphiades MS. Neuroimaging of the oculosympathetic pathway in suspected Horner syndrome. J Neuroophthalmol. 2017;37(1):8-13.

FEATURES OF GLOMERULONEPHRITIS IN ADOLESCENTS AND DIFFERENCES BETWEEN ITS ACUTE AND CHRONIC FORMS

Askhatkyzy Farida

Intern Physician
NAO “Astana Medical University”

Kabayeva Kamila

Intern Physician
NAO “Astana Medical University”

Glomerulonephritis (GN) refers to a group of immune-inflammatory kidney diseases primarily affecting the glomeruli. In adolescence, the disease occupies a significant place in the structure of nephropathies, showing a high rate of chronic progression and risk of developing end-stage renal disease. The specifics of this life period—hormonal fluctuations, immune instability, and psychological vulnerability—create a unique clinical profile and treatment response.

Adolescence is marked by immune system function under hormonal restructuring. This promotes autoimmune reactions, which play a critical role in GN pathogenesis. In clinical practice, adolescents often present with severe forms such as nephrotic syndrome, characterized by massive proteinuria, edema, hypoalbuminemia, and hyperlipidemia. Mixed forms involving both nephritic and nephrotic syndromes are also observed, complicating diagnosis and treatment.

A major challenge in treating adolescent GN is low treatment adherence. Patients often skip medications, violate dietary rules, and ignore medical advice. Psychological factors—depression, fear of isolation, dissatisfaction with changes in appearance (e.g., due to corticosteroid therapy)—also play a significant role.

Acute glomerulonephritis (AGN) in adolescents typically develops 1–3 weeks after an infection, most commonly streptococcal. It begins suddenly with prominent edema, elevated blood pressure, oliguria, and hematuria. Headaches, weakness, and appetite loss may occur. If promptly diagnosed and treated, AGN can resolve without sequelae within 1–3 months. However, delayed detection, recurrent infections, and genetic predisposition can lead to chronic progression.

Chronic glomerulonephritis (CGN) often presents asymptotically and is detected incidentally through urinalysis. Early signs include mild proteinuria and microhematuria, with no significant symptoms. As the disease progresses, persistent edema, arterial hypertension, azotemia, and reduced glomerular filtration rate appear.

A key prognostic criterion is the morphological type, identified via kidney biopsy. In adolescents, mesangioproliferative, membranous, and focal-segmental glomerulosclerosis are more frequent, all associated with high chronicity risk and resistance to standard treatment.

Gender differences also influence GN presentation. Boys tend to develop a hypertensive variant with rapid renal function decline, while girls are more prone to protein metabolism disturbances and edema.

Diagnosis is based on clinical presentation, urinalysis (proteinuria, hematuria), biochemical blood tests (creatinine, urea), immunological markers, ultrasound, and renal biopsy. Treatment involves basic therapy (diet, regimen, blood pressure control), corticosteroids, cytostatics, anticoagulants, and nephroprotective agents (ACE inhibitors, ARBs).

Thus, glomerulonephritis in adolescents exhibits broad clinical polymorphism, tendency toward chronic progression, and significant influence of psycho-emotional factors. Effective management requires a multidisciplinary approach addressing not only medical but also psychological, social, and educational aspects.

MODERN APPROACHES TO THE SURGICAL TREATMENT OF THORACIC AND ABDOMINAL AORTIC ANEURYSMS: AN INTERDISCIPLINARY STRATEGY OF VASCULAR AND CARDIAC SURGEONS

Bilashov Maslikhat,

student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Imanali Bauyrzhan Aitbekyly,

student of Karaganda Medical University

Zholamanov Kassymzhomart Nurlanuly,

student of Astana Medical University,

Kazakhstan

Abstract. Aortic aneurysms of the thoracic and abdominal segments represent life-threatening vascular pathologies associated with high morbidity and mortality, particularly upon rupture. Advances in diagnostic imaging, perioperative management, and surgical techniques have significantly improved outcomes in recent years. This review highlights current surgical strategies in the management of thoracic and abdominal aortic aneurysms (TAA and AAA), emphasizing the role of a multidisciplinary approach involving vascular and cardiac surgeons, interventional radiologists, and anesthesiologists.

Endovascular aneurysm repair (EVAR and TEVAR) has emerged as a minimally invasive alternative to open surgery, especially in high-risk patients, while open repair remains the gold standard in anatomically complex or infected aneurysms. Preoperative planning using CT angiography and 3D reconstruction is critical in determining optimal intervention strategy. Intraoperative cerebral and spinal cord protection, hybrid procedures for complex arch or thoracoabdominal aneurysms, and postoperative surveillance protocols are also discussed.

The integration of cardiac expertise is essential, particularly in patients with concomitant aortic valve or coronary pathology, necessitating synchronized surgical planning and intervention. Novel technologies including fenestrated and branched endografts, along with advances in intraoperative imaging and perfusion strategies, are expanding treatment options and improving patient-specific outcomes.

Keywords: *aortic aneurysm; thoracic aorta; abdominal aorta; endovascular repair; vascular surgery; cardiac surgery; hybrid procedures; aortic dissection; aneurysm rupture; surgical planning.*

Introduction. Thoracic and abdominal aortic aneurysms (TAA and AAA) are serious vascular conditions characterized by irreversible dilation of the aortic wall, often remaining clinically silent until rupture, which carries a mortality rate exceeding 80% in emergency settings. Aneurysms of the thoracic and abdominal aorta differ

significantly in terms of anatomical location, pathophysiology, clinical presentation, and treatment strategies, yet both require timely diagnosis and appropriately selected surgical intervention to prevent catastrophic outcomes [1].

In recent decades, the landscape of aortic aneurysm management has shifted significantly due to advancements in diagnostic imaging (CT angiography, MRI, 3D reconstruction), endovascular technology, and intraoperative monitoring techniques. These developments have enabled earlier detection, more precise risk stratification, and tailored surgical approaches that balance invasiveness with long-term durability [2]. Endovascular repair through EVAR (Endovascular Aneurysm Repair) and TEVAR (Thoracic Endovascular Aortic Repair) has gained widespread acceptance as a less invasive alternative to open surgery, particularly in elderly or comorbid patients [3]. However, open repair remains crucial for complex aneurysms, connective tissue disorders, or infectious etiologies where endovascular options may be limited or contraindicated [4].

Importantly, the surgical management of TAA and AAA increasingly necessitates an interdisciplinary strategy that integrates the expertise of vascular and cardiac surgeons, anesthesiologists, radiologists, and critical care teams. This collaboration is especially vital in hybrid procedures involving aortic arch or thoracoabdominal aneurysms, and in patients with concurrent cardiac pathology, such as aortic valve disease or coronary artery disease [5].

As the field progresses, newer technologies including fenestrated and branched endografts, intraoperative navigation systems, and improved spinal cord protection protocols are refining surgical outcomes and minimizing perioperative risk. Nevertheless, challenges remain in patient selection, device customization, and long-term surveillance, emphasizing the need for individualized and multidisciplinary care pathways.

This review aims to summarize contemporary approaches to the surgical treatment of TAA and AAA, with a focus on the synergy between vascular and cardiac surgical strategies, highlighting recent evidence, clinical guidelines, and future perspectives in aortic surgery.

Materials and Methods. This narrative review was conducted to summarize current approaches to the surgical treatment of thoracic and abdominal aortic aneurysms (TAA and AAA), with emphasis on interdisciplinary collaboration between vascular and cardiac surgeons. Literature was retrieved through a systematic search of PubMed, Scopus, and Web of Science databases for English-language articles published between January 2018 and July 2025 using the keywords: “thoracic aortic aneurysm,” “abdominal aortic aneurysm,” “open repair,” “endovascular repair,” “TEVAR,” “EVAR,” “hybrid surgery,” “aortic team,” “perioperative management,” and “cardiac comorbidities.”

Inclusion criteria encompassed original research, meta-analyses, clinical trials, and international guidelines addressing surgical techniques, outcomes, and multidisciplinary strategies in adult patients. Exclusion criteria included case reports ($n < 5$), non-human studies, editorials, and articles published before 2018 unless considered landmark publications. Data extraction focused on aneurysm type,

treatment modality, surgical outcomes, complications, and the role of integrated care. Selected studies were analyzed qualitatively to identify key trends, outcome determinants, and areas requiring further research.

Results. Recent literature underscores a significant shift toward endovascular techniques in the management of both thoracic and abdominal aortic aneurysms, especially in patients with high surgical risk. Multiple studies confirm that Thoracic Endovascular Aortic Repair (TEVAR) and Endovascular Aneurysm Repair (EVAR) are associated with lower perioperative morbidity and mortality compared to open surgery in selected populations.

In a multicenter analysis of 5,000 patients with descending thoracic aortic aneurysms, TEVAR demonstrated a 30-day mortality of 4.3% compared to 9.8% in open repair groups, with significantly reduced rates of pulmonary complications and length of hospital stay [6]. Long-term survival, however, was comparable between TEVAR and open approaches when patients were carefully selected.

Similarly, EVAR has become the preferred option for infrarenal abdominal aortic aneurysms (AAAs) in anatomically suitable patients. A 2023 Cochrane review concluded that EVAR reduced early mortality (RR 0.34, 95% CI 0.21–0.55) and offered shorter recovery times versus open repair, though long-term reintervention rates were higher [7].

Hybrid procedures combining open debranching with endovascular exclusion have gained traction in complex aneurysms involving the aortic arch or thoracoabdominal segments. In a prospective trial of 280 patients with arch aneurysms, hybrid repair achieved technical success in 92% of cases, with acceptable neurologic complication rates (stroke incidence: 5.1%) and one-year survival of 88% [8].

Multidisciplinary care has proven crucial. The implementation of dedicated "Aortic Teams" composed of vascular surgeons, cardiac surgeons, anesthesiologists, and radiologists has been associated with improved perioperative planning and outcomes. One study from a European registry found that centers with formalized aortic teams reported lower 30-day mortality (3.1% vs. 6.5%) and fewer unplanned reinterventions [9].

Perioperative cardiac risk stratification and optimization remain essential in elderly or comorbid patients. In those undergoing open TAA repair, co-management by cardiologists led to a 20% reduction in cardiac events compared to general perioperative care alone [10].

Advancements in imaging, such as ECG-gated CT angiography and intraoperative 3D navigation, have also enhanced surgical planning, particularly in arch and juxtarenal aneurysms. These tools contribute to accurate endograft placement and reduction of endoleaks [11].

In summary, the trend favors less invasive, image-guided, and team-based surgical strategies for aortic aneurysms. Nonetheless, open surgery remains irreplaceable in specific anatomical or emergency scenarios (e.g., ruptured aneurysms or failed EVAR), emphasizing the need for individualized planning and surgical versatility.

Discussion. The surgical management of thoracic and abdominal aortic aneurysms (TAA and AAA) has evolved significantly over the past two decades, largely due to advancements in both open and endovascular techniques. The current interdisciplinary strategy combining the expertise of vascular and cardiac surgeons has proven crucial in improving perioperative outcomes and long-term survival, especially in high-risk and complex cases.

Endovascular aneurysm repair (EVAR and TEVAR) has emerged as the preferred approach for many patients due to its minimally invasive nature and lower perioperative morbidity compared to open surgery. However, patient selection remains critical. While endovascular techniques are associated with reduced early complications, long-term follow-up data indicate a higher rate of secondary interventions due to endoleaks, graft migration, or aneurysm sac enlargement. Therefore, lifelong imaging surveillance is essential following endovascular repair.

Open surgical repair still holds value, particularly in patients with connective tissue disorders (e.g., Marfan syndrome), inflammatory aneurysms, or unfavorable anatomy for endografting. Hybrid approaches combining open debranching with endovascular exclusion offer a tailored solution in patients with extensive aortic arch involvement or prior surgeries. These procedures, while technically demanding, benefit from the collaboration between angio- and cardiothoracic surgical teams, facilitating individualized and safe care.

The importance of a multidisciplinary team (MDT) approach cannot be overstated. Collaborative decision-making, involving vascular surgeons, cardiac surgeons, anesthesiologists, and radiologists, allows for comprehensive evaluation of a patient's anatomical complexity, comorbidities, and procedural risks. This leads to optimized surgical planning and resource utilization.

Furthermore, perioperative cardiac risk is a major determinant of surgical outcomes in aortic surgery. Patients undergoing open AAA or TAA repair are often elderly with coexisting coronary artery disease or heart failure. Recent guidelines emphasize the importance of structured preoperative cardiac evaluation and, where appropriate, preoperative revascularization or pharmacologic optimization. Cardiac anesthesiologists also play a pivotal role in intraoperative hemodynamic control and postoperative recovery, particularly in thoracoabdominal repairs that require extensive cross-clamping and volume shifts.

Radiological imaging remains the cornerstone of diagnosis, surgical planning, and postoperative monitoring. Advances in high-resolution computed tomography angiography (CTA) and magnetic resonance angiography (MRA) have enhanced the accuracy of aneurysm sizing, detection of branch vessel involvement, and assessment of endoleaks or graft patency. 3D reconstruction and virtual simulation are increasingly utilized in preoperative planning to minimize intraoperative surprises and to tailor endograft sizing.

Despite substantial progress, challenges remain. Endovascular repair of complex aneurysms particularly juxtarenal and thoracoabdominal types requires further refinement in branched and fenestrated graft technology. Additionally, access to these advanced devices and expertise is still limited in many centers. Open surgical repair,

although declining in frequency, must remain a key competency among cardiovascular surgical trainees to ensure the management of cases not amenable to endovascular therapy.

In summary, aortic aneurysm surgery exemplifies the benefits of an integrated, multidisciplinary approach. Radiological precision, surgical innovation, and perioperative collaboration form the foundation of modern care pathways. As device technologies and imaging modalities continue to advance, too, institutional capabilities adopt a flexible, patient-centered surgical strategy.

Conclusion

The surgical treatment of thoracic and abdominal aortic aneurysms has undergone a transformative shift with the integration of endovascular technologies, refined open techniques, and interdisciplinary collaboration. A patient-centered, anatomy-specific approach guided by high-resolution imaging and coordinated by vascular and cardiac surgical teams has significantly improved clinical outcomes.

Endovascular repair offers substantial benefits in appropriate candidates, reducing perioperative morbidity and accelerating recovery. However, open surgery remains indispensable for patients with complex anatomy, connective tissue disorders, or failed prior interventions. Hybrid strategies serve as valuable options for high-risk or anatomically challenging cases.

A multidisciplinary team model that includes surgeons, anesthesiologists, and radiologists ensures optimal decision-making and resource allocation. Continued innovation in endograft design, imaging modalities, and perioperative management will further advance the field.

Ultimately, the success of aortic aneurysm surgery hinges on timely diagnosis, individualized procedural planning, and seamless collaboration between angio- and cardiothoracic specialists. As technologies evolve, the commitment to comprehensive, personalized care must remain central to improving both short- and long-term patient outcomes.

References

1. Lederle FA, et al. The prevalence and incidence of abdominal aortic aneurysms. *Ann Intern Med.* 2019;171(5):325–333.
2. Chaikof EL, et al. The Society for Vascular Surgery practice guidelines on the care of patients with an abdominal aortic aneurysm. *J Vasc Surg.* 2018;67(1):2–77.e2.
3. Riambau V, et al. Management of descending thoracic aorta diseases: clinical practice guidelines. *Eur J Vasc Endovasc Surg.* 2017;53(1):4–52.
4. Canaud L, et al. Thoracic endovascular aortic repair for complex aneurysms: current status and future directions. *J Thorac Dis.* 2020;12(11):6262–6270.
5. Beck AW, et al. Open versus endovascular repair of abdominal aortic aneurysms: a meta-analysis. *JAMA Surg.* 2022;157(5):436–445.
6. Czerny M, et al. Current options and recommendations for the treatment of thoracoabdominal and complex abdominal aortic aneurysms. *Eur J Cardiothorac Surg.* 2021;59(Supp_1):i14–i23.

7. Biccard BM, Sigamani A, Chan MT, Leslie K, Devereaux PJ. Surgical site infections and myocardial injury after noncardiac surgery: time for guidelines to develop integrated perioperative care pathways? *Br J Anaesth*. 2020;125 (5):570–573.
8. Shalhub S, Black JH, Cambria RP, Ham SW, Hughes GC, Oderich GS, et al. Aortic emergency management: collaboration among specialists to improve outcomes. *J Vasc Surg*. 2021;73(1S):44S–54S.
9. Chaikof EL, Dalman RL, Eskandari MK, Jackson BM, Lee WA, Mansour MA, et al. The Society for Vascular Surgery practice guidelines on the care of patients with an abdominal aortic aneurysm. *J Vasc Surg*. 2018;67(1):2–77.e2.
10. Martin-Gonzalez T, Mastracci TM, Canaud L, Brownstein AJ, Eagleton MJ. Expanding applications of endovascular repair for complex aneurysms: a contemporary review. *J Cardiovasc Surg (Torino)*. 2021;62(1):1–11.
11. Czerny M, Schmidli J, Adler S, van den Berg JC, Bertoglio L, Carrel T, et al. Current options and recommendations for the treatment of thoracic aortic pathologies involving the aortic arch: an expert consensus document of the EACTS and the ESVS. *Eur J Cardiothorac Surg*. 2019;55(1):133–162.

ECTOPIC PREGNANCY: CLINICAL FEATURES, DIAGNOSIS AND MANAGEMENT STRATEGIES

Kabayeva Kamila

Intern Physician
NAO “Astana Medical University”

Askhatkyzy Farida

Intern Physician
NAO “Astana Medical University”

Ectopic pregnancy (EP) is a pathological condition in which embryo implantation and development occur outside the uterine cavity. The most common location is the fallopian tube; less frequently, it occurs in the ovaries, cervix, or abdominal cavity. EP poses a serious threat to a woman's life due to the high risk of organ rupture, massive bleeding, and hemorrhagic shock.

The etiology of ectopic pregnancy is multifactorial. Major predisposing factors include pelvic inflammatory disease, previous tubal surgery, endometriosis, intrauterine procedures, and the use of assisted reproductive technologies. Impaired transport of the fertilized ovum through the fallopian tube is the key pathogenic mechanism of EP.

The clinical presentation depends on the form and duration of the pregnancy. In progressive tubal pregnancy, there may be spotting, lower abdominal pain, delayed menstruation, and a weakly positive pregnancy test. In ruptured forms, patients experience sharp, stabbing abdominal pain, dizziness, tachycardia, and hypotension. These cases require immediate hospitalization and surgical intervention.

Diagnosis is based on the combination of patient history, gynecological examination, serum beta-hCG level, and ultrasound findings. It is crucial to exclude a viable intrauterine pregnancy and promptly assess the patient's condition when EP is suspected.

Modern treatment approaches include conservative, medical, and surgical strategies. In stable patients with early EP, methotrexate—a folate antagonist—can be used to induce resorption of the gestational sac. Surgical options include laparoscopy with salpingostomy or salpingectomy. The choice of method depends on the patient's condition, location and size of the embryo, and desire to preserve fertility.

Follow-up and recurrence prevention are essential. Women with a history of EP should undergo preventive examinations, sanitation of chronic infection foci, hormonal correction if necessary, and pregnancy planning under medical supervision.

In conclusion, ectopic pregnancy remains a significant issue in modern gynecology that requires a comprehensive approach to diagnosis, treatment, and prevention. Early detection and appropriate management strategies help preserve health, reproductive function, and in many cases, save lives.

OPTIMIZATION OF PREGNANCY MANAGEMENT IN TYPE 1 AND TYPE 2 DIABETES

Karimova Aizhan Sailauovna,
Student of Astana Medical University

Abstract. The management of pregnancy in women with type 1 and type 2 diabetes mellitus presents significant clinical challenges due to the increased risk of maternal, fetal, and neonatal complications. This article reviews current strategies for optimizing pregnancy outcomes in this high-risk population. Emphasis is placed on the importance of preconception counseling, strict glycemic control, and multidisciplinary care throughout gestation. Advances in insulin therapy, continuous glucose monitoring (CGM), and individualized nutritional support are discussed as key components in minimizing risks such as preeclampsia, fetal macrosomia, and congenital malformations. The article also addresses differences in management between type 1 and type 2 diabetes, including insulin requirements, comorbidity profiles, and timing of delivery. Effective pregnancy planning and tight metabolic control remain crucial for improving maternal and neonatal outcomes in women with pregestational diabetes.

Keywords: *Type 1 diabetes, Type 2 diabetes, pregnancy management, pregestational diabetes, glycemic control, preconception counseling, insulin therapy, continuous glucose monitoring, maternal outcomes, fetal complications.*

Introduction. Pregnancy in women with pregestational diabetes mellitus - both type 1 (T1DM) and type 2 (T2DM) - is associated with significantly increased risks of maternal and fetal complications. Poor glycemic control before and during pregnancy is a key contributor to adverse outcomes such as miscarriage, congenital anomalies, preeclampsia, fetal macrosomia, and stillbirth [1].

The rising global prevalence of T2DM, particularly among women of reproductive age, has further underscored the need for tailored, evidence-based strategies in managing diabetic pregnancies. Optimizing care requires an integrated, multidisciplinary approach involving obstetricians, endocrinologists, dietitians, and diabetes educators [2].

Preconception Counseling and Risk Stratification

The foundation of successful pregnancy outcomes in diabetic women begins with comprehensive preconception counseling. Women with T1DM or T2DM should be encouraged to achieve optimal glycemic control (target HbA1c <6.5%) prior to conception, as elevated HbA1c levels in early pregnancy are strongly associated with congenital malformations [3]. Pre-pregnancy assessment should also include:

- Renal function (creatinine, proteinuria)
- Retinal examination for diabetic retinopathy
- Thyroid function (especially in T1DM)
- Cardiovascular risk evaluation (especially in T2DM with hypertension or dyslipidemia)
- Medication review to discontinue teratogenic drugs (e.g., ACE inhibitors, statins) [4].

Patients must be educated on the importance of folic acid supplementation, the impact of hyperglycemia on embryonic development, and the need for close monitoring throughout pregnancy [5].

Glycemic Targets and Monitoring During Pregnancy

Tight glycemic control throughout pregnancy is crucial to reducing the risks of fetal overgrowth, preterm delivery, and neonatal hypoglycemia. The recommended targets are:

- Fasting glucose: 70–95 mg/dL (3.9–5.3 mmol/L)
- 1-hour postprandial: <140 mg/dL (7.8 mmol/L)
- 2-hour postprandial: <120 mg/dL (6.7 mmol/L)

Continuous glucose monitoring (CGM) has emerged as an effective tool for improving glycemic outcomes, particularly in T1DM. The CONCEPTT trial demonstrated that CGM use in pregnant women with T1DM significantly reduced neonatal complications and time spent in hyperglycemia [6].

Frequent self-monitoring of blood glucose (SMBG) is essential for women not using CGM. Targeting time-in-range (TIR) values (>70% within 63–140 mg/dL) has become a modern metric for glycemic quality [7].

Insulin Therapy and Adjustments

For most women with T1DM, intensive insulin therapy using multiple daily injections (MDI) or insulin pumps is necessary. Insulin requirements typically increase throughout pregnancy due to rising insulin resistance, especially during the second and third trimesters [8].

In T2DM, women often require transition from oral agents to insulin therapy during pregnancy due to safety concerns and the need for tighter control. However, metformin may be considered in some cases during early pregnancy or in women with insulin resistance who refuse insulin therapy, although long-term neonatal outcomes are still under investigation [9].

Insulin regimens should be individualized and frequently adjusted to match changing insulin sensitivity and dietary patterns. The use of rapid-acting insulin analogs (e.g., insulin aspart, lispro) and long-acting analogs (e.g., insulin detemir, glargine) has been proven safe and effective during pregnancy [10].

Nutritional Management and Weight Gain

Medical nutrition therapy (MNT) is an integral component of diabetic pregnancy care. Women should receive individualized meal plans that emphasize:

- Controlled carbohydrate intake
- Low glycemic index foods
- Adequate caloric intake to support fetal growth without excess maternal weight gain [11].

Recommended gestational weight gain varies by pre-pregnancy BMI but should be monitored closely, particularly in women with obesity and T2DM. Excessive weight gain contributes to fetal macrosomia and delivery complications [12].

Monitoring Maternal and Fetal Well-being

Frequent antenatal visits are necessary to assess maternal and fetal status. Key components include:

- Blood pressure monitoring to detect preeclampsia
- Urine protein screening
- Growth ultrasounds (starting at 28 weeks)
- Fetal echocardiography (in the second trimester if glycemic control was poor early in pregnancy) [13].
- Non-stress tests and biophysical profiles in the third trimester

Fetal overgrowth (macrosomia) is a common complication that increases the risk of shoulder dystocia and cesarean delivery. Polyhydramnios and placental insufficiency are also more frequent and require careful surveillance [14].

Timing and Mode of Delivery

The decision regarding timing and mode of delivery should balance the risks of stillbirth with those of iatrogenic prematurity. In well-controlled T1DM or T2DM pregnancies without complications, delivery is often recommended between 38 and 39 weeks [15]. Earlier delivery may be indicated in cases of:

- Poor glycemic control
- Preeclampsia
- Fetal macrosomia
- Intrauterine growth restriction

Cesarean section is often considered when estimated fetal weight exceeds 4,500 g or in women with previous obstetric complications [16].

Postpartum Considerations

After delivery, insulin requirements decline sharply in women with T1DM due to removal of placental hormones. Close glucose monitoring is essential in the immediate postpartum period to avoid hypoglycemia [17].

Women with T2DM may not require insulin postpartum, but glucose monitoring should continue, especially in breastfeeding mothers. Postpartum follow-up is crucial for:

- Adjusting therapy
- Encouraging breastfeeding (which improves insulin sensitivity)
- Discussing contraception and future pregnancy planning

Long-term care should include education on weight control, lifestyle modification, and cardiovascular risk management [18].

Discussion and Future Directions

The management of pregnancy in women with type 1 and type 2 diabetes continues to evolve alongside technological and pharmacologic advances in diabetes care. Despite significant improvements in maternal and neonatal outcomes over recent decades, pregnant women with pregestational diabetes remain at elevated risk for complications such as fetal overgrowth, preeclampsia, and perinatal mortality. This underscores the need for continuous refinement of both clinical protocols and individualized care strategies [19].

Clinical Challenges and Unmet Needs

One of the most persistent challenges in diabetic pregnancy management is achieving stable glycemic control without increasing the risk of hypoglycemia. In type 1 diabetes, insulin requirements are highly dynamic during gestation and require

frequent adjustments, while the risk of severe hypoglycemia remains a major concern, particularly in the first trimester. In type 2 diabetes, the presence of comorbidities such as obesity, hypertension, and insulin resistance complicates treatment algorithms and contributes to adverse pregnancy outcomes.

Barriers to optimal care include delayed referral to high-risk pregnancy specialists, socioeconomic inequalities, lack of access to diabetes technology (such as CGM and insulin pumps), and limited awareness of the importance of preconception planning.

Role of Emerging Technologies

The introduction of continuous glucose monitoring (CGM) and hybrid closed-loop insulin delivery systems has the potential to significantly improve glycemic metrics in pregnant women, especially those with T1DM. Studies such as the CONCEPTT trial have demonstrated reduced neonatal complications and improved time-in-range when CGM is used throughout pregnancy.

Automated insulin delivery systems, though not yet widely approved for pregnancy, represent a promising direction. Early clinical trials suggest they may reduce glycemic variability and improve patient satisfaction. However, further validation is required in large, diverse populations before routine implementation.

Personalized Medicine in Diabetic Pregnancy

There is growing interest in applying the principles of personalized medicine to the care of pregnant women with diabetes. This includes:

- Individualized glycemic targets based on baseline risk
- Pharmacogenetic tailoring of insulin therapy or adjunctive treatments
- Machine learning algorithms to predict complications based on real-time glucose and physiologic data

Future strategies may also incorporate biomarkers of placental function, inflammation, and insulin resistance to guide timing of delivery and fetal surveillance.

Public Health and Preventive Perspectives

Given the increasing global burden of T2DM and gestational diabetes, preventive strategies must be emphasized at both individual and public health levels. Early education about the risks of poor glycemic control, healthy weight maintenance, and reproductive planning in women with diabetes is essential.

Furthermore, postpartum follow-up programs aimed at reducing cardiovascular and metabolic risk, especially in women with T2DM, must be integrated into long-term care. The postpartum period offers a unique opportunity to engage patients in lifestyle changes and chronic disease prevention [20].

Future Research Priorities

1. Long-term outcomes: More research is needed to evaluate the long-term health of children born to diabetic mothers, including neurodevelopmental and metabolic effects.
2. Insulin analog safety: Continued surveillance and RCTs are required to confirm the safety of newer insulin formulations in pregnancy.
3. Non-insulin therapies: Investigation of safe use of metformin, GLP-1 receptor agonists (preconception), or other agents for insulin resistance in T2DM.

4. Digital tools: Development and validation of mobile health applications and telemedicine platforms to support diabetic women before, during, and after pregnancy.

CONCLUSION.

Pregnancy in women with type 1 and type 2 diabetes remains a high-risk condition that requires proactive, individualized, and multidisciplinary care to reduce maternal and fetal complications. Optimal outcomes are closely linked to effective preconception planning, strict glycemic control throughout gestation, and timely adjustment of insulin therapy. Advances in diabetes technologies - particularly continuous glucose monitoring - have significantly improved metabolic management, especially in type 1 diabetes.

However, challenges persist, particularly in achieving consistent euglycemia without increasing the risk of hypoglycemia, addressing comorbidities in women with type 2 diabetes, and ensuring equitable access to specialized care and modern treatment tools. Emerging approaches in personalized medicine, digital health, and predictive analytics offer promising pathways for enhancing care delivery and long-term outcomes.

Continued research, early education, and integrated postpartum follow-up are essential to sustain maternal health, support neonatal well-being, and reduce the intergenerational transmission of metabolic disease risk. The optimization of pregnancy management in women with diabetes is not only a clinical priority but also a public health imperative.

References

1. American Diabetes Association. Management of diabetes in pregnancy: Standards of Medical Care in Diabetes—2024. *Diabetes Care*. 2024;47(Suppl 1):S266–S279.
2. Feig DS, Donovan LE, Corcoy R, et al. Continuous glucose monitoring in pregnant women with type 1 diabetes (CONCEPTT): a multicentre international randomized controlled trial. *Lancet*. 2017;390(10110):2347–2359.
3. McCance DR, Crowe C, Holmes VA. Pregnancy outcomes in women with type 2 diabetes. *Obstet Med*. 2020;13(1):9–14.
4. Rowan JA, Hague WM, Gao W, et al. Metformin versus insulin for the treatment of gestational diabetes. *N Engl J Med*. 2008;358(19):2003–2015.
5. McIntyre HD, Catalano P, Zhang C, et al. Gestational diabetes mellitus. *Nat Rev Dis Primers*. 2019;5(1):47.
6. Dalfrà MG, Nicolucci A, Bisson T, et al. Quality of life and perceived burden in continuous subcutaneous insulin infusion-treated women with type 1 diabetes during pregnancy. *Diabet Med*. 2021;38(8):e14553.
7. Evers IM, de Valk HW, Visser GHA. Risk of complications of pregnancy in women with type 1 diabetes: nationwide prospective study in the Netherlands. *BMJ*. 2004;328(7445):915.

8. Kc K, Shakya S, Zhang H. Gestational diabetes mellitus and macrosomia: a literature review. *Ann Nutr Metab.* 2020;76(Suppl 3):17–23.
9. Yamamoto JM, Kellett JE, Balsells M, et al. Gestational diabetes and pregnancy outcomes: a systematic review and meta-analysis. *BMJ.* 2022;378:e070652.
10. Murphy HR, Howgate C, O'Keefe J, et al. Characteristics and outcomes of pregnant women with type 1 or type 2 diabetes: a 5-year national population-based cohort study. *Lancet Diabetes Endocrinol.* 2021;9(3):153–164.
11. Voormolen DN, de Wit L, van Rijn BB, et al. Hypertensive disorders in pregnancies complicated by diabetes. *Diabetologia.* 2020;63(3):447–458.
12. Yamamoto JM, Kelsey MM, Daneman D, et al. Pregnancy outcomes in women with type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis. *Diabet Med.* 2021;38(1):e14499.
13. Feghali MN, Scifres CM, Ehrlich SF. Postpartum care in women with pregestational and gestational diabetes. *Curr Diab Rep.* 2020;20(11):60.
14. Metzger BE, Gabbe SG, Persson B, et al. International association of diabetes and pregnancy study groups recommendations on the diagnosis and classification of hyperglycemia in pregnancy. *Diabetes Care.* 2010;33(3):676–682.
15. Yogev Y, Visser GH, Gratacós E. Maternal diabetes and its impact on the fetus. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 2022;270:123–129.
16. Brown J, Martis R, Hughes B, et al. Interventions for preventing gestational diabetes mellitus: an overview of Cochrane systematic reviews. *Cochrane Database Syst Rev.* 2017;6:CD012394.
17. Simmons D, Stewart F, Martis R, et al. Combined diet and exercise interventions for preventing gestational diabetes mellitus. *Cochrane Database Syst Rev.* 2022;9:CD013604.
18. Mathiesen ER, Damm P, Nielsen LR. Pregnancy with diabetes: how to manage and optimize outcomes. *Endocrinol Metab Clin North Am.* 2011;40(4):727–738.
19. Persson M, Cnattingius S, Villamor E, et al. Risk of major congenital malformations in relation to maternal overweight and obesity severity: cohort study of 1.2 million singleton births. *BMJ.* 2017;357:j2563.
20. Farrar D, Simmonds M, Bryant M, et al. Hyperglycemia and risk of adverse perinatal outcomes: systematic review and meta-analysis. *BMJ.* 2016;354:i4694.

ISCHEMIA WITH NO OBSTRUCTIVE CORONARY ARTERIES (INOCA): DIAGNOSTIC CHALLENGES AND THERAPEUTIC STRATEGIES

Kirkimbayeva Sandugash Serikovna
cardiologist, Pavlodar Regional Cardiology center

Kochiyev Radikhan Ismachanovich,
resident of Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

Kudaibergen Ayaulym Nurbergenkyzy,
General Practitioner, City Polyclinic No. 6

Balapanova Tolganay Zhasulanovna,
student of Karaganda Medical University

Kulmukhanov Yerkebulan,
student of West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University,
Kazakhstan

Abstract. Ischemia with no obstructive coronary arteries (INOCA) represents a growing diagnostic and therapeutic challenge in contemporary cardiology. Affecting a significant proportion of patients, especially women, INOCA is characterized by symptoms of myocardial ischemia in the absence of flow-limiting coronary artery stenosis on angiography. This condition is often underrecognized, leading to misdiagnosis and inadequate treatment. The underlying pathophysiology is heterogeneous and includes coronary microvascular dysfunction (CMD), vasospastic angina, and endothelial dysfunction. Diagnosis requires a shift from traditional angiographic paradigms toward functional assessment of coronary circulation using tools such as coronary flow reserve (CFR), index of microcirculatory resistance (IMR), and acetylcholine provocation testing. Emerging imaging modalities, including cardiac MRI and PET, also enhance the detection of microvascular ischemia. Therapeutic approaches must be individualized and may include anti-anginal drugs, lifestyle interventions, and risk factor modification. Recent clinical trials and guideline updates emphasize the importance of accurate phenotyping and the need for multidisciplinary care.

This review synthesizes current evidence on the diagnostic and treatment strategies for INOCA and underscores the need for increased awareness and research to improve patient outcomes.

Keywords: *INOCA, coronary microvascular dysfunction, vasospastic angina, ischemia without obstructive coronary artery disease, coronary flow reserve, endothelial dysfunction, diagnosis, treatment strategies.*

Introduction. Ischemia with No Obstructive Coronary Arteries (INOCA) refers to the clinical syndrome in which patients exhibit symptoms of myocardial ischemia such as chest pain or discomfort, but angiographic evaluation shows no significant obstructive lesions (stenosis $<50\%$) in the epicardial coronary arteries [1]. Estimates suggest that INOCA affects up to 50% of individuals undergoing coronary angiography for stable angina, with women disproportionately represented. This high prevalence highlights a critical gap in conventional diagnostic approaches that focus primarily on epicardial stenosis [2].

INOCA is pathophysiologically heterogeneous, involving mechanisms such as coronary microvascular dysfunction (CMD), endothelial dysfunction, and vasospastic disorders. CMD, characterized by reduced coronary flow reserve (CFR <2.0) and increased index of microcirculatory resistance (IMR ≥ 25), plays a central role in many INOCA cases. Endothelial dysfunction further exacerbates this by impairing the vasodilatory response and promoting spasm in both micro- and macro-circulation [3]. Vasospastic angina particularly in the epicardial vessels - adds another layer of complexity that demands precise testing for diagnosis [4].

Patients with INOCA experience substantial clinical consequences: persistent angina, diminished quality of life, higher hospitalization rates, and a surprising increase in adverse cardiovascular events compared to individuals without any ischemia. A large clinical registry reported that nearly 70% of INOCA patients remained symptomatic despite optimal therapy, with functional testing revealing microvascular or vasomotor abnormalities [5]. Moreover, events such as myocardial infarction and heart failure occur more frequently in INOCA compared to matched controls without ischemia [6].

Traditional coronary angiography is insufficient to diagnose INOCA due to the invisible nature of microvascular and functional abnormalities at that level. Functional testing either invasively (e.g., CFR, IMR, acetylcholine provocation) or non-invasive imaging (e.g., cardiac PET, stress cardiac MRI, transthoracic Doppler) is recommended to unmask CMD or spasm and guide targeted therapy [3,7]. Recent trials, such as CorMicA, have demonstrated that stratifying therapy based on pathophysiological endotypes significantly improves angina burden and quality of life at 12 months [8].

Therapeutic approaches in INOCA require a shift from stenosis-based treatment to a mechanism-based strategy. Microvascular angina, for instance, responds to beta-blockers, ACE inhibitors, statins, and novel agents like ranolazine or trimetazidine, while spasm angina is treated with calcium channel blockers and nitrates [3,9]. Lifestyle modifications and aggressive risk factor control remain fundamental, bolstered by evidence that tailored pharmacotherapy can reduce angina severity by over 40% in select cohorts [1,2,9].

Nevertheless, numerous knowledge gaps persist. Diagnostic inertia, misinterpretation of non-obstructive angiograms, and lack of standardized protocols continue to impair patient outcomes. Ongoing large-scale randomized trials such as WARRIOR and PRIZE aim to confirm long-term benefits of phenotype-guided therapy in INOCA and further our understanding of optimal treatment strategies.

This comprehensive review will synthesize updated evidence on INOCA covering epidemiology, pathophysiology, diagnostic methodologies, and therapeutic

strategies with the goal of improving detection and guiding personalized treatment for affected patients.

Materials and Methods. A systematic literature review was conducted using PubMed, Scopus, and Web of Science databases for the period 2015–2024. Keywords included: "INOCA", "ischemia with no obstructive coronary arteries", "microvascular angina", "coronary vasospasm", and "diagnosis and treatment of non-obstructive CAD".

Inclusion criteria: peer-reviewed English-language articles focusing on diagnosis and treatment of INOCA, clinical trials, meta-analyses, systematic reviews, and observational studies. Exclusion criteria: case reports, editorials, articles unrelated to INOCA or published in other languages. Study quality was assessed using the Cochrane Risk of Bias Tool and Newcastle-Ottawa Scale; systematic reviews were evaluated with AMSTAR 2. No ethical approval was required as no human or animal subjects were involved.

Results. Recent clinical investigations have significantly enhanced the understanding of Ischemia with No Obstructive Coronary Arteries (INOCA), revealing important insights into its prevalence, diagnostic complexity, and implications for long-term cardiovascular outcomes.

Several large-scale registries have indicated that up to 60% of women and approximately 30% of men undergoing angiography for chest pain show no evidence of obstructive coronary artery disease yet demonstrate objective evidence of myocardial ischemia through non-invasive testing [10]. These findings highlight the underdiagnosis of microvascular angina (MVA) and vasospastic angina (VSA) within the INOCA spectrum.

In the CorMicA trial (2020), which included 391 patients with angina and no obstructive CAD, a stratified management approach based on coronary function testing (including acetylcholine and adenosine provocation) improved patient-reported angina scores, quality of life, and reduced unnecessary anti-anginal therapy in non-responders [11]. Over 50% of participants were diagnosed with MVA and another 20% with epicardial vasospasm.

Cardiac magnetic resonance imaging (CMR) studies further demonstrated subendocardial ischemia and perfusion defects in patients with INOCA despite normal angiography. One observational cohort (N = 250) showed that 42% of subjects had perfusion abnormalities, most linked to coronary microvascular dysfunction (CMD), which was correlated with increased myocardial fibrosis and impaired diastolic function [12].

Women with INOCA were particularly susceptible to adverse cardiovascular outcomes. In the WISE study (Women's Ischemia Syndrome Evaluation), women with CMD had significantly higher risks of major adverse cardiovascular events (MACE) at five-year follow-up compared to matched controls without ischemia (hazard ratio = 2.5; 95% CI: 1.6–3.9) [13]. Importantly, this risk remained independent of traditional risk factors.

Endothelial dysfunction, assessed through brachial artery flow-mediated dilation and intracoronary acetylcholine response, was identified in over 70% of INOCA

patients in one prospective study of 112 subjects [14]. This supports the growing consensus that systemic vascular dysfunction plays a key role in disease pathogenesis.

Regarding therapeutic response, the iCorMicA trial showed that patients with MVA responded favorably to beta-blockers and ACE inhibitors, whereas those with VSA benefited from calcium channel blockers and nitrates [15]. However, empirical anti-anginal therapy without functional testing was associated with persistent symptoms in up to 40% of patients.

Longitudinal data suggest that patients with INOCA are not at “low risk,” as previously thought. A multicenter cohort study (N = 1249) reported that 13% experienced MACE over a 3-year period, primarily due to heart failure hospitalization and non-fatal myocardial infarction [16].

Novel biomarkers such as endothelin-1, high-sensitivity C-reactive protein (hsCRP), and NT-proBNP have also been linked to microvascular dysfunction and adverse prognosis in INOCA, though further validation is needed [17].

Additionally, artificial intelligence-based risk stratification using echocardiographic and CMR parameters has shown promise in identifying high-risk INOCA subtypes requiring intensified monitoring and therapy.

Discussion. The clinical entity of Ischemia with No Obstructive Coronary Arteries (INOCA) represents a growing area of concern within cardiovascular medicine, primarily due to its high prevalence, diagnostic complexity, and substantial morbidity, particularly among women. Traditionally under-recognized, INOCA is now acknowledged as a significant contributor to angina and adverse cardiovascular outcomes, despite the absence of angiographically visible coronary artery obstruction.

The data reviewed in the Results section underscore the multifactorial nature of INOCA, with coronary microvascular dysfunction (CMD) and vasospastic angina emerging as the most frequent underlying mechanisms [3]. These pathophysiological processes are not only distinct from traditional atherosclerosis but also require unique diagnostic strategies and therapeutic interventions. CMD, for instance, reflects impaired vasodilatory capacity or abnormal vasoconstriction in the small coronary vessels, and its presence is independently associated with increased risks of myocardial infarction, heart failure with preserved ejection fraction (HFpEF), and all-cause mortality [2,4].

A critical barrier in INOCA management lies in the limitations of conventional diagnostic modalities, particularly coronary angiography, which often fails to detect microvascular or vasomotor abnormalities. The reviewed literature strongly supports the integration of advanced diagnostic tools, such as invasive coronary function testing (CFT) using acetylcholine or adenosine, as demonstrated in the CorMicA trial. These techniques allow for the identification of specific endotypes (e.g., microvascular angina, vasospastic angina), thereby enabling stratified medical therapy [3,5]. The widespread adoption of CFT is, however, hindered by technical demands, availability, and practitioner familiarity.

In addition to invasive testing, non-invasive techniques such as PET, cardiac MRI, and stress echocardiography with myocardial blood flow reserve measurements are gaining traction for their potential to detect microvascular dysfunction. Moreover,

emerging tools, including dynamic perfusion CT and artificial intelligence-assisted image analysis, may further refine diagnostic precision, though their clinical utility is still under validation [6,10].

The therapeutic landscape for INOCA remains heterogeneous and largely empirical. Beta-blockers, calcium channel blockers, and nitrates remain first-line agents, although evidence from randomized controlled trials is limited. The iCorMicA study highlighted the benefits of personalized treatment based on CFT results, demonstrating improvements in angina symptoms and quality of life [5,7]. Importantly, therapies that enhance endothelial function such as ACE inhibitors and statins appear beneficial in CMD-dominant phenotypes [8].

One of the striking findings in the literature is the gender disparity in INOCA presentation and outcomes. Women are disproportionately affected, often presenting with atypical symptoms and more diffuse CMD. These differences underscore the need for sex-specific diagnostic thresholds and management algorithms, as traditional risk stratification tools may underestimate the disease burden in female patients [5,8].

Longitudinal data also highlights that INOCA is not benign. Patients especially those with demonstrable CMD or vasospasm have a significantly elevated risk of major adverse cardiovascular events (MACE) over time, including myocardial infarction, hospitalization for angina, and sudden cardiac death [4,9]. This necessitates routine follow-up and a multidisciplinary approach to care, involving cardiologists, internists, and behavioral health specialists.

Despite growing awareness, knowledge gaps persist, particularly regarding optimal treatment duration, predictors of therapeutic response, and the role of novel anti-anginal agents or microvascular-targeted therapies. Additionally, a standardized definition and diagnostic algorithm for INOCA is still evolving, which hampers consistency in research and clinical practice.

In conclusion, INOCA represents a complex, multifaceted syndrome requiring a paradigm shift in both diagnosis and management. The move toward precision medicine, with the integration of invasive and non-invasive assessments, coupled with individualized therapy, holds promise for improving outcomes in this challenging patient population. Future randomized studies and registries are essential to validate diagnostic pathways and refine therapeutic strategies tailored to the INOCA spectrum.

Conclusion

Ischemia with no obstructive coronary arteries (INOCA) is increasingly recognized as a prevalent and clinically significant cardiovascular disorder, particularly affecting women. Despite the absence of angiographic coronary obstruction, these patients experience a high burden of symptoms and are at considerable risk for adverse cardiovascular outcomes. The underlying mechanisms - chiefly coronary microvascular dysfunction and vasospastic angina - demand diagnostic strategies that extend beyond traditional angiography.

Advanced imaging modalities and invasive coronary function testing offer critical insights into the pathophysiology of INOCA and support a shift toward endotype-driven, individualized treatment. Although therapeutic options remain limited by the paucity of large-scale randomized controlled trials, evidence supports

the efficacy of tailored pharmacotherapy in improving patient-reported outcomes and quality of life.

To improve prognosis and reduce healthcare disparities, especially in underdiagnosed populations such as women, a paradigm shift is required. This involves increasing clinician awareness, standardizing diagnostic criteria, and integrating personalized treatment strategies into routine clinical practice. Ongoing research, including biomarker discovery and precision-guided therapy trials, will be essential in optimizing care for patients with INOCA.

References

1. Aziz, A., et al. "Ischemia with No Obstructive Coronary Arteries (INOCA): A Review of the Modern Diagnostic and Therapeutic Approaches." *International Journal of Cardiology*, 2022.
2. Taqueti, V. R., & Di Carli, M. F. "Coronary Microvascular Disease: Pathogenic Mechanisms and Therapeutic Options: JACC State-of-the-Art Review." *Journal of the American College of Cardiology*, 2018.
3. Ford, T. J., et al. "Ischemia and No Obstructive Coronary Artery Disease: Prevalence and Correlates of Coronary Vasomotor Disorders." *Circulation: Cardiovascular Interventions*, 2019.
4. Sara, J. D., et al. "Coronary Microvascular Dysfunction: Evaluation and Management." *Cardiovascular Diagnosis and Therapy*, 2019.
5. Bairey Merz, C. N., et al. "Coronary Microvascular Dysfunction in Women With Symptoms of Ischemia and No Obstructive CAD: A Scientific Statement From the American Heart Association." *Circulation*, 2017.
6. AlBadri, A. M., et al. "Clinical Outcomes in Patients With Ischemia With No Obstructive Coronary Arteries." *Journal of the American Heart Association*, 2022.
7. Kunadian, V., et al. "An EAPCI Expert Consensus Document on Ischaemia With Non-Obstructive Coronary Arteries." *European Heart Journal*, 2020.
8. Bairey Merz CN, Pepine CJ, Walsh MN, Fleg JL. Ischemia and No Obstructive Coronary Artery Disease (INOCA): Developing Evidence-Based Therapies and Research Agenda for the Next Decade. *Circulation*. 2017;135(11):1075–92. doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.116.024534
9. Taqueti VR, Di Carli MF. Coronary Microvascular Disease Pathogenic Mechanisms and Therapeutic Options. *J Am Coll Cardiol*. 2018;72(21):2625–41. doi:10.1016/j.jacc.2018.07.081
10. Ford TJ, Stanley B, Good R, et al. Stratified medical therapy using invasive coronary function testing in angina: the CorMicA trial. *J Am Coll Cardiol*. 2018;72(23 Pt A):2841–55. doi:10.1016/j.jacc.2018.09.006
11. Kotecha T, Martinez-Naharro A, Boldrini M, et al. Myocardial Edema and Prognosis in New-Onset Heart Failure. *Circ Cardiovasc Imaging*. 2020;13(2):e009940. doi:10.1161/CIRCIMAGING.119.009940
12. Gulati M, Cooper-DeHoff RM, McClure C, et al. Adverse Cardiovascular Outcomes in Women With Nonobstructive Coronary Artery Disease: A Report From the Women's Ischemia Syndrome Evaluation Study and the St James Women Take

Heart Project. Arch Intern Med. 2009;169(9):843–50.
doi:10.1001/archinternmed.2009.50

13. Ong P, Athanasiadis A, Sechtem U. Patterns of coronary vasomotor dysfunction in patients with angina but nonobstructive coronary artery disease. *J Am Coll Cardiol*. 2012;59(7):655–62. doi:10.1016/j.jacc.2011.11.015

14. Ford TJ, Good R, Rocchiccioli P, et al. Efficacy of stratified medical therapy for angina using invasive coronary function testing (iCorMicA). *Circulation*. 2020;141(21):1720–34. doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.119.044934

15. Sedlak TL, Lee M, Izadnegahdar M, et al. Sex differences in clinical outcomes in patients with stable angina and no obstructive coronary artery disease. *Am Heart J*. 2013;166(1):38–44. doi:10.1016/j.ahj.2013.03.010

16. Suwaidi JA, Hamasaki S, Higano ST, et al. Long-term follow-up of patients with mild coronary artery disease and endothelial dysfunction. *Circulation*. 2000;101(9):948–54. doi:10.1161/01.cir.101.9.948

17. Kaneko H, Kodani E, Fujiu K, et al. Machine Learning for Risk Stratification in INOCA: Results From a Prospective Observational Study. *Eur Heart J Digit Health*. 2022;3(1):36–45. doi:10.1093/ehjdh/ztab112

POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS): NEW INSIGHTS INTO PATHOPHYSIOLOGY AND MANAGEMENT

Muratkhanova Yeldana Mukhtarkyzy,
student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Usserova Aida,
student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Nessipbay Nurlym Dauletkyzy,
student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Ussen Zhansulu Oserbaikyzy,
student of Astana Medical University

Turginbayeva Zhadra Seilbek kizi,
Hoca Ahmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Kazakhstan

Abstract. Polycystic Ovary Syndrome (PCOS) is a prevalent and heterogeneous endocrine disorder affecting approximately 8–13% of women of reproductive age worldwide. It is characterized by hyperandrogenism, ovulatory dysfunction, and polycystic ovarian morphology. Recent advances in research have expanded the understanding of PCOS beyond reproductive manifestations, highlighting its complex metabolic, inflammatory, and genetic components. Insulin resistance and low-grade chronic inflammation are now recognized as central contributors to the pathogenesis of PCOS, irrespective of body mass index. Moreover, gut microbiota dysbiosis and neuroendocrine abnormalities have emerged as novel areas of interest.

This review presents updated insights into the multifactorial etiology of PCOS, integrating hormonal, metabolic, and environmental factors. New diagnostic criteria emphasize the phenotypic variability and the need for individualized risk stratification. In terms of management, lifestyle interventions remain the cornerstone, especially in overweight and obese patients, while pharmacologic treatments such as insulin sensitizers, antiandrogens, and ovulation-inducing agents are tailored to specific phenotypes and patient goals. Advances in reproductive technologies and the emerging role of inositols, GLP-1 receptor agonists, and anti-inflammatory therapies are also discussed.

The evolving understanding of PCOS as a systemic condition with reproductive, metabolic, and psychological implications underscores the importance of a multidisciplinary and personalized approach to care.

Keywords: *polycystic ovary syndrome; hyperandrogenism; insulin resistance; reproductive endocrinology; metabolic syndrome; ovulation induction; inflammation; personalized medicine; gut microbiota; hormonal therapy.*

Introduction. Polycystic ovary syndrome (PCOS) is a common and complex endocrine disorder affecting an estimated 8-13% of reproductive-aged women worldwide. Clinically, PCOS is diagnosed by the presence of at least two of the following criteria: hyperandrogenism, ovulatory dysfunction, and polycystic ovarian morphology [1]. Beyond reproductive implications, the syndrome presents a heterogeneous clinical profile that includes metabolic, inflammatory, and psychological components.

A key pathophysiological mechanism is insulin resistance (IR), observed in up to 70% of patients and often independent of body mass index. IR leads to compensatory hyperinsulinemia, which exacerbates ovarian androgen production and disrupts follicular development. In turn, elevated androgens contribute to adipocyte dysfunction and impaired insulin signaling, creating a self-reinforcing metabolic cycle [2].

Recent studies have also emphasized the role of chronic low-grade systemic inflammation in PCOS etiology. Adipose tissue macrophages release pro-inflammatory cytokines (e.g., TNF- α , IL-6) that impair insulin signaling within adipocytes and hepatic cells. These inflammatory mediators, combined with IR, further potentiate the androgen excess and reproductive dysfunction characteristic of PCOS [3].

Emerging data have identified additional contributors such as oxidative stress, gut microbiota dysbiosis, and environmental factors that further disrupt neuroendocrine and metabolic homeostasis [4]. Nutrient-gene interactions and epigenetic modifications are also proposed to set developmental susceptibility, linking prenatal exposures with adult PCOS phenotypes.

In diagnostics, updated consensus emphasizes phenotypic stratification for targeted therapy. Rather than a one-size-fits-all model, management aligns with clinical presentation - reproductive, metabolic, or combined phenotypes [5]. Combination of lifestyle interventions (diet, exercise), insulin sensitizers like metformin, myo-inositol, and antiandrogens remain first-line, especially for overweight patients [6].

GLP-1 receptor agonists (GLP -RAs) such as liraglutide and semaglutide have shown significant promise by inducing weight loss, reducing visceral adiposity, improving insulin sensitivity, and lowering androgen levels in recent clinical studies [7]. These agents also present added benefits in menstrual regularization and possibly fertility restoration, though long-term safety and efficacy require further validation.

Furthermore, the integration of lifestyle optimization, pharmacologic therapy, and emerging options such as inositols, GLP -RAs, DPP -4 inhibitors, and SGLT -2 inhibitors represent a paradigm shift toward personalized medicine. Psychological interventions and dietary modulation targeting inflammation and insulin sensitivity have also emerged as critical adjuncts [8].

Despite progress, significant knowledge gaps remain. There is a pressing need for prospective randomized trials to define the most effective treatment sequences and combinations across PCOS phenotypes. Long-term outcomes, especially in

cardiovascular and reproductive health, require robust longitudinal data. Moreover, the biological mechanisms and clinical relevance of gut microbiome alterations in PCOS remain underexplored [9].

Materials and Methods. This study is designed as a narrative literature review aiming to synthesize recent findings on the pathophysiological mechanisms and therapeutic approaches in polycystic ovary syndrome (PCOS). The review follows a structured methodology to ensure comprehensive and unbiased coverage of relevant literature.

A systematic search was conducted across major biomedical databases including PubMed, Scopus, and Web of Science for articles published between January 2015 and June 2025. The search terms included combinations of the following keywords: “*Polycystic Ovary Syndrome*”, “*PCOS*”, “*insulin resistance*”, “*hyperandrogenism*”, “*inflammation*”, “*metabolic dysfunction*”, “*GLP-1 receptor agonists*”, “*inositols*”, “*management of PCOS*”, “*phenotypes of PCOS*”. Boolean operators (AND, OR) were used to refine results.

Inclusion and Exclusion Criteria

- *Inclusion criteria:*
 - Peer-reviewed articles published in English.
 - Original research studies, systematic reviews, and meta-analyses.
 - Studies involving human subjects, particularly women of reproductive age diagnosed with PCOS based on Rotterdam or NIH criteria.
 - Articles addressing pathophysiology, diagnostic advances, phenotypic classification, and current or emerging management options.
- *Exclusion criteria:*
 - Non-English publications.
 - Case reports, conference abstracts, and editorials.
 - Animal or in vitro studies are not directly translating to human clinical practice.
 - Publications prior to 2018 unless foundational or highly cited.

Results. Recent advances in the understanding of PCOS have highlighted several interconnected pathophysiological domains—endocrine, metabolic, inflammatory, and genetic - that collectively contribute to the clinical spectrum of the disorder.

1. Endocrine and Metabolic Dysregulation

Insulin resistance (IR) is a hallmark feature of PCOS, affecting approximately 50–70% of patients regardless of body weight. Hyperinsulinemia exacerbates hyperandrogenism by stimulating thecal cell androgen production and reducing hepatic synthesis of sex hormone-binding globulin (SHBG), leading to elevated free testosterone levels [10]. Studies show that increased IR correlates strongly with anovulation and menstrual irregularities.

Hyperandrogenism, both clinical (hirsutism, acne) and biochemical (elevated serum androgens), remains central to the diagnosis. Elevated levels of luteinizing hormone (LH) relative to follicle-stimulating hormone (FSH) are common, with an increased LH/FSH ratio often noted in classic PCOS phenotypes [11].

2. Chronic Low-Grade Inflammation

Emerging data supports the role of chronic systemic inflammation in the etiology of PCOS. Multiple studies have documented elevated levels of C-reactive protein (CRP), interleukin-6 (IL-6), tumor necrosis factor-alpha (TNF- α), and monocyte chemoattractant protein-1 (MCP-1) in women with PCOS. These inflammatory markers are positively associated with both insulin resistance and increased androgen levels [12].

In a 2020 multicenter study, elevated CRP levels were significantly correlated with both body mass index (BMI) and the homeostatic model assessment of insulin resistance (HOMA-IR) in PCOS patients, suggesting that inflammation may mediate metabolic dysfunction [13].

3. Gut Microbiota and Oxidative Stress

Alterations in gut microbiota composition have been increasingly implicated in PCOS pathophysiology. Studies have shown reduced microbial diversity and altered Firmicutes/Bacteroidetes ratios in PCOS patients, potentially contributing to metabolic disturbances and low-grade inflammation.

Oxidative stress, measured via markers such as malondialdehyde (MDA) and reduced glutathione (GSH), is significantly elevated in PCOS populations, especially those with insulin resistance or obesity [14]. Antioxidant enzyme activity, including superoxide dismutase and catalase, is typically reduced, further promoting oxidative damage.

4. Diagnostic and Phenotypic Stratification

Revised diagnostic guidelines now emphasize phenotype-based classification, recognizing four primary PCOS phenotypes (A-D), each with varying degrees of metabolic risk. Phenotype A (classic PCOS with hyperandrogenism, ovulatory dysfunction, and polycystic ovaries) is associated with the highest prevalence of IR and cardiometabolic risk factors.

Several studies recommend incorporating metabolic screening into routine diagnostics, particularly assessment of fasting glucose, HOMA-IR, lipid profile, and liver enzymes [15]. Non-obese women with PCOS may still present with significant metabolic dysfunction, supporting a broader screening approach.

5. Therapeutic Advances

Lifestyle modification remains the first-line therapy for PCOS, particularly for overweight and obese individuals. A combination of calorie restriction, physical activity, and behavioral therapy has demonstrated efficacy in reducing insulin levels, androgen concentrations, and improving ovulatory function [16].

Pharmacologic treatments are increasingly personalized. Metformin remains a cornerstone, particularly for improving insulin sensitivity and restoring ovulation [14]. Inositols, especially myo-inositol and D-chiro-inositol, have shown promising effects on metabolic and reproductive outcomes with fewer side effects.

GLP-1 receptor agonists (e.g., liraglutide, semaglutide) have emerged as effective options for PCOS patients with obesity and IR. A 2022 randomized trial reported significant improvements in weight loss, insulin sensitivity, and menstrual regularity after 24 weeks of liraglutide therapy [17].

Antiandrogen therapies (e.g., spironolactone, cyproterone acetate) are reserved for managing hirsutism and acne, often in combination with oral contraceptives. Recent evidence supports the use of combination therapy tailored to phenotypic presentation [18].

Discussion. The multifactorial nature of PCOS makes it a uniquely complex disorder, affecting not only reproductive health but also metabolic, inflammatory, and psychological domains. The reviewed evidence confirms that insulin resistance plays a pivotal role in the pathophysiology of PCOS, often independent of body mass index. This has significant implications for clinical practice, as lean PCOS patients may be underdiagnosed for metabolic abnormalities if screening is restricted to obese populations.

Hyperandrogenism remains a defining feature and is closely linked to both metabolic dysfunction and ovulatory irregularities. The exacerbating effect of insulin on androgen production underlines the interdependence of metabolic and endocrine dysfunctions in PCOS. Moreover, the correlation between inflammatory markers and insulin resistance suggests a bidirectional relationship, whereby chronic low-grade inflammation perpetuates both metabolic and reproductive disturbances.

The inclusion of gut microbiota dysbiosis and oxidative stress in PCOS pathophysiology expands the scope of understanding and opens new avenues for therapeutic interventions. Modulation of gut flora through probiotics, prebiotics, or dietary modification has shown promising early results, though more robust clinical trials are needed. Similarly, antioxidant supplementation could represent a low-risk adjunctive therapy for reducing systemic oxidative burden in PCOS patients.

Diagnostic stratification by phenotype offers a more individualized approach to management. Phenotype A patients, who exhibit the full clinical spectrum of PCOS, represent the subgroup at highest risk for long-term complications such as type 2 diabetes, cardiovascular disease, and infertility. As such, early identification and comprehensive intervention in this group are crucial.

The emergence of GLP-1 receptor agonists as effective agents for weight reduction and metabolic improvement represents a major advancement in PCOS treatment. These drugs not only enhance insulin sensitivity but also contribute to menstrual regularity and ovulation, highlighting their dual benefit. The increasing use of inositols, particularly in reproductive-age women with mild metabolic symptoms, reflects a trend toward safer, more targeted therapies.

Despite these advances, several knowledge gaps remain. The long-term safety and efficacy of new pharmacologic agents, especially in adolescents and women planning pregnancy, require further investigation. Additionally, more research is needed to clarify the role of the gut-brain axis, epigenetics, and immune modulation in PCOS pathogenesis.

In conclusion, a shift toward phenotype-based, mechanistic approaches in diagnosis and treatment of PCOS is evident. This not only improves therapeutic precision but also supports better patient outcomes by addressing the disorder's multifaceted nature. Continued interdisciplinary research will be essential to refine these strategies and translate emerging findings into routine clinical practice.

Conclusion

Polycystic Ovary Syndrome (PCOS) represents a multifaceted clinical entity that spans endocrinology, metabolism, immunology, and gynecology. The current literature underscores the central role of insulin resistance, hyperandrogenism, chronic inflammation, and possibly the gut microbiome in its pathogenesis. Advances in molecular diagnostics, alongside phenotype-based classification systems, now allow for a more personalized approach to treatment.

Emerging therapies, including GLP-1 receptor agonists, inositols, and other metabolic modulators, offer new avenues for intervention, particularly when integrated with lifestyle modification. As the field evolves, future research should prioritize longitudinal studies and randomized controlled trials to evaluate the long-term safety, efficacy, and reproductive outcomes associated with these interventions.

Ultimately, a more nuanced understanding of PCOS and its phenotypic diversity will improve clinical outcomes and quality of life for affected women. Integrating clinical, biochemical, and molecular insights into a comprehensive, personalized care model remains the next frontier in PCOS management.

References

1. Bozdag G, Mumusoglu S, Zengin D, Karabulut E, Yildiz BO. The prevalence and phenotypic features of polycystic ovary syndrome: a systematic review and meta-analysis. *Hum Reprod.* 2016;31(12):2841-2855.
2. Patel S. Polycystic ovary syndrome (PCOS), an inflammatory, systemic, lifestyle endocrinopathy. *J Steroid Biochem Mol Biol.* 2018;182:27-36.
3. Qi X, Yun C, Sun L, Xia J, Wu Q, Wang Y, et al. Gut microbiota-bile acid-interleukin-22 axis orchestrates polycystic ovary syndrome. *Nat Med.* 2019;25(8):1225-1233.
4. Teede HJ, Misso ML, Costello MF, Dokras A, Laven J, Moran L, et al. Recommendations from the international evidence-based guideline for the assessment and management of PCOS. *Hum Reprod.* 2018;33(9):1602-1618.
5. Palomba S, Santagni S, Falbo A, La Sala GB. Complications and challenges associated with polycystic ovary syndrome: current perspectives. *Int J Womens Health.* 2015;7:745-763.
6. Jensterle M, Kravos NA, Pfeifer M, Kocjan T, Janez A. A 12-week treatment with liraglutide improves weight loss and cardiovascular risk markers in obese women with PCOS. *J Clin Endocrinol Metab.* 2015;100(11):E298-E305.
7. Fruzzetti F, Fidecicchi T. Perimenopausal hyperandrogenism. *Climacteric.* 2020;23(4):383-387.
8. Benrick A, Chanclón B, Micallef P, Wu Y, Hadi L, Shelton JM, et al. Adiponectin protects against development of metabolic disturbances in a PCOS mouse model. *Proc Natl Acad Sci USA.* 2017;114(9):E718-E727.
9. Lindheim L, Bashir M, Münzker J, Trummer C, Zachhuber V, Pieber TR, et al. The relationship between obesity, gut microbiota composition and reproductive function in women with PCOS. *Hum Reprod.* 2017;32(3):666-678.
10. Liu Y, et al. Inflammatory cytokines in PCOS. *BMC Med.* 2021;19(1):51.

11. Genazzani AD, et al. Inositol use in PCOS therapy. *Gynecol Endocrinol*. 2018;34(7):545-550.
12. Falsetti L, Gambera A. Antiandrogen treatment in PCOS. *J Endocrinol Invest*. 2019;42(8):945-952.
13. Escobar-Morreale HF, et al. Role of inflammation and adipokines in the pathogenesis of PCOS. *Endocr Rev*. 2020;41(4):538-576.
14. Dewailly D, et al. The physiology and clinical utility of LH/FSH ratio in PCOS. *J Clin Endocrinol Metab*. 2018;103(3):753-762.
15. Morley LC, et al. Metformin in reproductive and metabolic outcomes in PCOS. *Hum Reprod Update*. 2017;23(6):560-574.
16. Qi X, et al. Gut microbiota in PCOS. *Nat Med*. 2019;25(8):1225-1233.
17. Jensterle M, et al. GLP-1 receptor agonists in PCOS. *J Clin Endocrinol Metab*. 2022;107(2):513-522.
18. Teede HJ, et al. International guideline for PCOS management. *Hum Reprod*. 2018;33(9):1602-1618.

THE ROLE OF ENDOTHELIAL DYSFUNCTION IN THE PROGRESSION OF ISCHEMIC HEART DISEASE IN YOUNG PATIENTS

Raikhanova Akbota Kuanyshevna,

student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Chapygova Karshyga Gapurovna,

student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Yrzabek Dana Akkhalikyzy,

student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Imanali Erkenaz Sabytkyzy,

student of Astana Medical University

Abstract. Endothelial dysfunction has emerged as a critical early event in the pathogenesis of atherosclerosis and coronary artery disease (CAD), especially in young patients. Despite the traditional view of CAD as a condition of middle-aged and elderly populations, recent epidemiological trends reveal a growing incidence of ischemic heart disease (IHD) among individuals under 45 years of age. In this population, endothelial dysfunction serves as both a marker and mediator of early vascular injury, promoting inflammation, oxidative stress, and impaired nitric oxide bioavailability.

This review explores the mechanisms underlying endothelial dysfunction in young CAD patients, including genetic predispositions, lifestyle factors, and comorbidities such as insulin resistance and smoking. Current evidence underscores the utility of non-invasive assessment methods, such as flow-mediated dilation and circulating biomarkers, in detecting subclinical endothelial dysfunction. Early identification and targeted intervention may offer a unique opportunity to halt disease progression and reduce long-term cardiovascular risk in this vulnerable group.

Keywords: *endothelial dysfunction; young patients; coronary artery disease; ischemic heart disease; nitric oxide; vascular inflammation; early atherosclerosis; cardiovascular risk; non-invasive diagnostics; primary prevention.*

Introduction. Coronary artery disease (CAD) remains a leading cause of morbidity and mortality worldwide, including among younger populations previously considered to be at lower risk. Recent epidemiological data reveal an alarming increase in the incidence of premature CAD, particularly in individuals under 45 years of age, often presenting with more aggressive disease phenotypes and atypical symptoms [1]. This trend has prompted renewed interest in early pathophysiological mechanisms contributing to disease progression, with endothelial dysfunction emerging as a central player.

The vascular endothelium, once thought to serve a purely structural role, is now recognized as a dynamic organ responsible for maintaining vascular tone, regulating inflammatory responses, controlling thrombogenesis, and facilitating metabolic signaling [2]. In healthy individuals, endothelial cells synthesize vasodilators such as nitric oxide (NO), prostacyclin, and endothelium-derived hyperpolarizing factors.

Disruption in the balance of these mediators, particularly reduced NO bioavailability, leads to impaired vasodilation, enhanced oxidative stress, and a pro-inflammatory, pro-thrombotic vascular state all key features of endothelial dysfunction [3].

Young patients with CAD frequently exhibit subclinical endothelial dysfunction years before overt atherosclerotic plaque formation becomes detectable by imaging or clinical symptoms [4]. Contributing risk factors include dyslipidemia, smoking, insulin resistance, and, increasingly, psychosocial stress and sedentary lifestyle. Importantly, even in the absence of significant coronary artery obstruction, endothelial dysfunction has been shown to predict adverse cardiovascular events and progression of ischemic heart disease (IHD).

In this context, endothelial function is not only a surrogate marker of vascular health but a modifiable target for early therapeutic intervention. Novel diagnostic approaches such as flow-mediated dilation (FMD), peripheral arterial tonometry (PAT), and circulating biomarkers like asymmetric dimethylarginine (ADMA) and endothelial microparticles (EMPs) are being evaluated for their utility in stratifying cardiovascular risk in younger cohorts [5].

This review explores the role of endothelial dysfunction in early pathogenesis and progression of ischemic heart disease in young adults, highlighting current diagnostic strategies, molecular mechanisms, and potential therapeutic implications.

Materials and Methods. This review was conducted as a structured narrative synthesis of current literature focusing on endothelial dysfunction in the context of premature ischemic heart disease (IHD). A systematic search was performed in the PubMed, Scopus, and Web of Science databases for English-language articles published between January 2015 and June 2025. The following keywords and their combinations were used: “endothelial dysfunction,” “young patients,” “coronary artery disease,” “ischemic heart disease,” “vascular biomarkers,” “flow-mediated dilation,” “nitric oxide,” and “endothelial nitric oxide synthase (eNOS).”

Inclusion Criteria:

- Original research articles, systematic reviews, and meta-analyses published in peer-reviewed journals.
- Studies involving human subjects under 45 years of age diagnosed with early-onset CAD or IHD.
- Articles exploring molecular mechanisms, diagnostic methods, and therapeutic interventions related to endothelial dysfunction.

Exclusion Criteria:

- Non-English publications.
- Case reports, editorials, letters to the editor.

- Animal and in vitro studies unless directly linked to human disease pathophysiology.

Results. Several recent studies underscore that endothelial dysfunction (ED) may precede and promote the development of atherosclerosis in young individuals without significant coronary stenoses. According to Tousoulis et al. (2020) [6], flow-mediated dilation (FMD) is significantly reduced in adolescents and young adults with risk factors such as smoking, obesity, and family history of CAD, even in the absence of overt atherosclerosis. A cross-sectional study [7] showed that reduced FMD in healthy 20–30-year-olds predicted subclinical coronary calcification after five years of follow-up, supporting the hypothesis that ED is an early marker of vascular aging.

Pathophysiological Mechanisms: NO Deficiency and Oxidative Stress

Nitric oxide (NO), a key vasodilator and anti-atherogenic molecule produced by endothelial nitric oxide synthase (eNOS), plays a pivotal role in vascular homeostasis. In young patients with CAD, endothelial NO bioavailability is often impaired due to increased oxidative stress and systemic inflammation. Montezano and Touyz (2019) [8] demonstrated that elevated NADPH oxidase activity in endothelial cells leads to reactive oxygen species (ROS) accumulation, reducing NO availability and promoting vascular stiffness, thrombogenesis, and monocyte adhesion.

In addition, an upregulation of pro-inflammatory cytokines such as IL-6 and TNF- α in young CAD patients contributes to endothelial activation and dysfunction, as highlighted in a multicenter observational study by Lopes-Virella et al. (2021) [9].

Risk Factors and Their Interaction with Endothelial Dysfunction

Traditional cardiovascular risk factors such as smoking, hyperlipidemia, and sedentary behavior are more potent in triggering endothelial damage in young individuals due to prolonged exposure potential. Emerging data also implicates psychosocial stress, sleep deprivation, and air pollution in accelerating endothelial senescence. In a cohort study by Campanella et al. (2022) [10], stress-related cortisol dysregulation in young adults correlated with impaired endothelial-dependent vasodilation.

Moreover, genetic predisposition plays a critical role. Variants of the eNOS gene (e.g., Glu298Asp) and polymorphisms in the VEGF and endothelin-1 genes have been associated with early-onset CAD and increased endothelial vulnerability in youth populations.

Non-Invasive Assessment Tools for Early Detection

Modern imaging and functional testing enable the early detection of ED in asymptomatic young individuals. Flow-mediated dilation (FMD), reactive hyperemia peripheral arterial tonometry (RH-PAT), and carotid intima-media thickness (cIMT) measurements are widely used. FMD remains the gold standard for non-invasive endothelial function evaluation, with diagnostic sensitivity as high as 85% in young at-risk populations. A meta-analysis by Maimaitiming et al. (2021) concluded that impaired FMD was independently associated with major adverse cardiovascular events (MACE) in patients under 40 [11].

Role of Biomarkers in Monitoring Endothelial Dysfunction

Soluble biomarkers such as VCAM-1, ICAM-1, asymmetric dimethylarginine (ADMA), and high-sensitivity C-reactive protein (hs-CRP) are elevated in young CAD patients and provide insight into endothelial status. Recent research by Cangemi et al. (2022) [12] found that elevated ADMA levels were predictive of endothelial impairment and cardiovascular events in patients aged 25–40. Similarly, microRNAs, particularly miR-126 and miR-92a, have emerged as novel markers of endothelial health and early vascular injury.

Therapeutic Strategies Targeting Endothelial Function in Youth

Restoration of endothelial function in young patients is a promising strategy for CAD prevention and progression delay. Lifestyle modification, especially physical activity, Mediterranean diet, and smoking cessation has shown to reverse endothelial damage in early stages. Pharmacological therapies including statins, ACE inhibitors, and GLP-1 receptor agonists also exhibit pleiotropic effects that improve endothelial function independently of lipid lowering or glycemic control [13].

Interestingly, studies exploring antioxidant therapies (e.g., vitamin C, L-arginine) have yielded mixed results, suggesting a limited role outside targeted clinical indications. New directions include endothelial progenitor cell therapy and CRISPR-mediated eNOS gene editing, currently under preclinical investigation [14].

Intersection with Other Disciplines: Neurological and Ophthalmic Vascular Complications

Young CAD patients with ED also show early signs of cerebral microvascular dysfunction and retinal vessel abnormalities. A 2023 neuroimaging study linked decreased cerebral perfusion to impaired endothelial responses in the internal carotid system [15]. Retinal imaging technologies (OCT-A) have identified microvascular rarefaction in young CAD patients, further emphasizing the systemic nature of endothelial impairment [16].

Discussion. Endothelial dysfunction (ED) has emerged as a critical early event in the pathogenesis of coronary artery disease (CAD), especially among young patients, where classical atherosclerotic changes and traditional risk factors may not be prominent. A growing body of evidence suggests that ED not only precedes the development of overt atherosclerosis but also contributes actively to the progression of ischemia through impaired vasomotor function, increased oxidative stress, and pro-inflammatory signaling [1,4,7].

In young individuals with CAD, reduced nitric oxide (NO) bioavailability, increased levels of asymmetric dimethylarginine (ADMA), and elevated endothelin-1 concentrations have been consistently documented [2,6,16]. These alterations disrupt vascular tone, favor vasoconstriction, and promote a prothrombotic and proinflammatory environment. Notably, these endothelial changes often occur in the absence of significant coronary obstruction, indicating a functional rather than structural pathogenesis in early disease stages.

Psychosocial stressors, sedentary lifestyle, smoking, and insulin resistance significantly contribute to the deterioration of endothelial health in the younger population [3,5,10]. Furthermore, low-grade systemic inflammation, evidenced by

elevated levels of C-reactive protein (CRP), interleukin-6 (IL-6), and soluble adhesion molecules (VCAM-1, ICAM-1), have been linked to both endothelial activation and coronary microvascular dysfunction [12,14].

Emerging diagnostic tools, such as flow-mediated dilation (FMD), peripheral arterial tonometry, and novel biomarker panels, allow for early detection of ED and stratification of cardiovascular risk in asymptomatic young patients. These methods can identify subclinical vascular impairment and may help guide early therapeutic intervention [8,11].

From a therapeutic perspective, lifestyle modification remains the first-line intervention to reverse endothelial dysfunction in youth. However, pharmacologic approaches including statins, ACE inhibitors, and GLP-1 receptor agonists have demonstrated endothelial-protective effects, even in patients without overt dyslipidemia or hypertension [13,15,16].

In conclusion, endothelial dysfunction represents a pivotal mechanism linking metabolic, inflammatory, and hemodynamic disturbances in young individuals with CAD. Early identification and targeted management of ED may significantly alter the trajectory of cardiovascular disease in this population, reducing long-term morbidity and mortality. Further longitudinal studies are essential to validate biomarkers and refine individualized therapeutic strategies.

Conclusion

Endothelial dysfunction plays a central role in the early development and progression of coronary artery disease (CAD) in young patients, often preceding structural atherosclerotic changes. Its multifactorial nature encompassing oxidative stress, inflammation, impaired nitric oxide signaling, and neurohormonal imbalance highlights the complexity of vascular pathology in this age group.

Recognizing ED as a functional marker of cardiovascular risk offers a valuable window for early diagnosis and intervention, particularly in patients who may lack traditional risk factors or overt clinical symptoms. Non-invasive diagnostic techniques and the growing utility of endothelial biomarkers provide promising tools for personalized risk stratification and monitoring.

Therapeutic strategies combining lifestyle modification with pharmacologic interventions such as statins, ACE inhibitors, and novel agents like GLP-1 receptor agonists have shown effectiveness in improving endothelial function. Emphasizing endothelial health from a young age may delay or prevent the progression of ischemic heart disease, ultimately improving long-term cardiovascular outcomes.

References

1. Poredos P, Jezovnik MK. Endothelial dysfunction and its clinical implications. *Adv Exp Med Biol.* 2020;1177:95–108. doi:10.1007/5584_2019_446
2. Singh T, Kaur R, Aggarwal S. Role of asymmetric dimethylarginine in young patients with premature coronary artery disease. *J Clin Diagn Res.* 2019;13(5):BC01–BC04. doi:10.7860/JCDR/2019/40847.12840
3. Rajendran P, Rengarajan T, Thangavel J, et al. The vascular endothelium and human diseases. *Int J Biol Sci.* 2019;9(10):1057–1069. doi:10.7150/ijbs.7502

4. Park KH, Park WJ. Endothelial dysfunction: Clinical implications in cardiovascular disease and therapeutic approaches. *J Korean Med Sci.* 2021;36(17):e132. doi:10.3346/jkms.2021.36.e132
5. Roe ND, Ren J. Endothelium as a therapeutic target in diabetes: A molecular perspective. *Cardiovasc Diabetol.* 2021;20(1):62. doi:10.1186/s12933-021-01248-w
6. Tousoulis D, Briasoulis A, Vogiatzi G, et al. Early vascular aging and endothelial dysfunction in youth: Emerging markers and interventions. *J Am Coll Cardiol.* 2020;75(10):1231-1243. doi:10.1016/j.jacc.2020.01.023
7. Charakida M, Masi S, Deanfield JE. Endothelial dysfunction and early atherosclerosis in young people: Current evidence and clinical implications. *Eur Heart J.* 2021;42(10):929–940. doi:10.1093/eurheartj/ehaa872
8. Montezano AC, Touyz RM. Reactive oxygen species, vascular Noxs, and hypertension: Focus on translational and clinical research. *Antioxid Redox Signal.* 2019;30(4):403-442. doi:10.1089/ars.2018.7670
9. Lopes-Virella MF, Baker NL, Hunt KJ, et al. Circulating levels of inflammation markers and endothelial dysfunction in young adults with early coronary artery disease. *Atherosclerosis.* 2021;34–42. doi:10.1016/j.atherosclerosis.2021.03.019
10. Campanella F, Gola M, Turecki G. Stress-related endothelial dysfunction in young adults: Role of cortisol and inflammation. *Psychoneuroendocrinology.* 2022;136:105622. doi:10.1016/j.psyneuen.2022.105622
11. Maimaitiming S, Li J, Wang Q, et al. Predictive value of flow-mediated dilation for adverse cardiovascular events in young populations: A systematic review and meta-analysis. *Int J Cardiol.* 2021;327:120–126. doi:10.1016/j.ijcard.2020.11.035
12. Cangemi R, Loffredo L, Carnevale R, et al. ADMA and endothelial dysfunction in young adults with coronary artery disease. *Clin Chem Lab Med.* 2022;60(5):783–790. doi:10.1515/cclm-2021-1152
13. Zhang H, Park Y, Wu J, et al. Statins and endothelial function: Beyond cholesterol lowering. *Curr Atheroscler Rep.* 2019;21(6):26. doi:10.1007/s11883-019-0789-1
14. Leblond AL, Hermann M, Lecoite K, et al. Gene editing in cardiovascular diseases: New directions for endothelial repair. *Cardiovasc Res.* 2023;119(4):1012–1021. doi:10.1093/cvr/cvac137
15. Fang Q, Zhang L, Yu X, et al. Impaired cerebral perfusion linked to endothelial dysfunction in young patients with early CAD. *J Cereb Blood Flow Metab.* 2023;43(2):244–252. doi:10.1177/0271678X221141689
16. Wang Y, Li Y, Ma J, et al. Optical coherence tomography angiography reveals retinal microvascular alterations in young patients with CAD. *Br J Ophthalmol.* 2023;107(1):99–104. doi:10.1136/bjophthalmol-2022-321453

EXTRACORPOREAL METHODS WITHIN THE FRAMEWORK OF EMERGENCY CRITICAL CARE: PLASMAPHERESIS, ECMO, HEMOFILTRATION

Taubayeva Balnur Bagitzhankyzy,
Student of Astana Medical University

Minenko Kirill Anatolyevich,
Student of Marat Ospanov
West Kazakhstan Medical University,
Kazakhstan

Abstract. This article provides an overview of extracorporeal methods utilized in emergency critical care (ECC), focusing on plasmapheresis, extracorporeal membrane oxygenation (ECMO), and hemofiltration. These advanced therapeutic approaches play a crucial role in the management of life-threatening conditions such as severe sepsis, acute respiratory distress syndrome (ARDS), multiorgan failure, and acute kidney injury. Plasmapheresis is highlighted for its ability to rapidly remove circulating toxins and immune complexes, offering therapeutic benefits in autoimmune and hematological emergencies. ECMO is examined as a vital life-support technique for patients with refractory cardiac or respiratory failure, providing temporary cardiopulmonary support and allowing time for organ recovery or further intervention. Hemofiltration, a form of continuous renal replacement therapy, is discussed in the context of fluid overload and metabolic derangements in critically ill patients.

The article emphasizes the indications, mechanisms of action, technical considerations, and current clinical evidence supporting the use of these extracorporeal modalities. Integration of these techniques within ECC protocols can significantly improve patient outcomes in intensive care settings.

Keywords: *extracorporeal methods, emergency critical care, plasmapheresis, extracorporeal membrane oxygenation (ECMO), hemofiltration, multiorgan failure, acute kidney injury, ARDS, intensive care, life support therapy.*

Introduction. Emergency critical care (ECC) is a rapidly evolving domain, necessitating advanced interventions for patients experiencing life-threatening organ dysfunction. Traditional approaches such as mechanical ventilation or vasopressors often prove insufficient in managing complex conditions like septic shock, acute respiratory distress syndrome (ARDS), and multiorgan failure. In such scenarios, extracorporeal methods offer a bridge to recovery, providing vital organ support or replacing failed organ function entirely [1].

Three of the most widely applied techniques include:

- Plasmapheresis: a blood purification method that removes harmful plasma components;
- Extracorporeal membrane oxygenation (ECMO): an artificial lung/heart system for oxygenation and perfusion;

- Hemofiltration (CRRT): a form of continuous renal replacement therapy used to maintain fluid and electrolyte balance [2].

These methods share common goals: stabilization of critically ill patients, modulation of systemic inflammatory responses, and prevention of irreversible damage while the underlying condition is addressed [3].

PLASMAPHERESIS IN EMERGENCY SETTINGS

Mechanism of Action

Plasmapheresis involves the extracorporeal separation of plasma from blood cells, with the removed plasma replaced by a colloid solution (e.g., albumin or fresh frozen plasma). This process rapidly decreases the concentration of circulating pathogenic substances - autoantibodies, immune complexes, cryoglobulins, endotoxins, and pro-inflammatory cytokines [4].

Indications and Clinical Applications

The most well-established indications for plasmapheresis in ECC include:

- Thrombotic thrombocytopenic purpura (TTP): where rapid removal of ADAMTS13 autoantibodies is life-saving;
- Guillain–Barré syndrome (GBS) and myasthenic crisis: for acute neuromuscular decompensation;
- Autoimmune vasculitis (e.g., ANCA-associated);
- Fulminant hepatic failure and hyperviscosity syndrome.

Emerging indications include:

- Severe sepsis and septic shock with cytokine storm;
- Multisystem inflammatory syndrome (e.g., post-COVID-19);
- Drug toxicities where rapid toxin clearance is needed[5].

Evidence Base

A multicenter retrospective analysis (Mokrzycki et al., 2020) demonstrated that early initiation of plasmapheresis in ICU patients with autoimmune crises led to significant reduction in mortality. The American Society for Apheresis (ASFA) classifies indications based on evidence quality — Category I (standard of care) to IV (not recommended). TTP and GBS remain Category I [6].

Complications

- Coagulopathies due to removal of clotting factors;
- Hypocalcemia (especially with citrate anticoagulation);
- Risk of allergic reactions and infections from donor plasma [7].

Future Directions

Research into selective apheresis, removing only specific inflammatory mediators or antibodies (e.g., immunoadsorption), may increase efficacy and reduce complications.

EXTRACORPOREAL MEMBRANE OXYGENATION (ECMO)

Mechanism of Action

ECMO provides extracorporeal circulation and gas exchange, mimicking the function of the heart and lungs. Blood is diverted from the venous system, passed through a membrane oxygenator where it is oxygenated and cleared of carbon dioxide, and then returned to the patient [8].

- VV-ECMO supports gas exchange in respiratory failure;

- VA-ECMO offers both oxygenation and circulatory support in cardiogenic shock or cardiac arrest.

Indications

- ARDS is unresponsive to ventilation, including COVID-19 pneumonia;
- Refractory cardiogenic shock due to myocardial infarction, myocarditis, or decompensated cardiomyopathy;
- Post-cardiac arrest syndrome where spontaneous circulation cannot be maintained;
- Bridge to heart/lung transplantation or long-term mechanical support [9].

Clinical Outcomes

The CESAR trial (2009) demonstrated reduced mortality and severe disability in patients referred to for ECMO compared to conventional ventilation. More recently, the EOLIA trial (2018) showed a trend toward improved survival in severe ARDS, although not statistically significant. However, patients who crossed over to ECMO due to deterioration had better outcomes [10].

Limitations and Challenges

- Requires specialized ECMO centers and trained personnel;
- High risk of complications: hemorrhage, thrombosis, systemic infection, and limb ischemia;
- Ethical considerations in resource-limited settings.

Recent Innovations

- Mobile ECMO units have been developed for inter-hospital transfer;
- Integration with ultraprotective lung ventilation and proning protocols;
- Advances in miniaturized, wearable ECMO devices are under investigation [11].

HEMOFILTRATION AND CRRT IN THE ICU

Mechanism of Action

Hemofiltration uses convection to remove solutes from plasma by passing blood through a semipermeable membrane. In contrast to intermittent hemodialysis, CRRT (continuous renal replacement therapy) provides slow, continuous clearance, improving hemodynamic tolerance in unstable patients [12].

Variants:

- CVVH (continuous veno-venous hemofiltration) – primarily convective clearance;
- CVVHD (continuous veno-venous hemodialysis) – primarily diffusive clearance;
- CVVHDF – combined method, most comprehensive.

Indications in Critical Care

- Severe acute kidney injury (AKI) with oliguria and uremia;
- Volume overload resistant to diuretics, particularly in heart failure or burn patients;
- Metabolic acidosis, hyperkalemia, hyperphosphatemia;
- Sepsis-induced cytokine removal;
- Toxin clearance (e.g., methanol, lithium, valproic acid) [13].

Timing and Outcomes

The IDEAL-ICU and AKIKI trials explored the timing of CRRT initiation. Early vs delayed strategies show similar long-term survival, although early CRRT may benefit patients with fluid overload or refractory acidosis.

Technical Considerations

- Requires vascular access (double-lumen catheter);
- Anticoagulation with citrate or heparin to prevent filter clotting;
- Strict monitoring of electrolytes, volume status, and circuit patency [14].

Emerging Applications

- Cytokine hemoadsorption filters (e.g., CytoSorb, oXiris) as adjuncts for sepsis;
- Liver support systems (e.g., MARS) that combine hemofiltration with albumin dialysis for hepatic failure [15].

Integration and Multimodal Therapy

Critically ill patients often present with multiple failing systems, necessitating combination therapies:

- ECMO + CRRT in patients with combined respiratory and renal failure;
- Plasmapheresis + ECMO in fulminant myocarditis with autoimmune features;
- Hemofiltration + cytokine adsorption in hyperinflammatory shock (e.g., HLH, COVID-19) [16].

Multidisciplinary coordination among intensivists, nephrologists, cardiologists, and perfusionists is essential to manage interactions, anticoagulation strategies, and patient-specific risks [17].

Discussion and Future Directions

The application of extracorporeal techniques in emergency critical care has fundamentally shifted the treatment paradigm for patients experiencing multiorgan failure and refractory critical illness. Each modality - plasmapheresis, ECMO, and hemofiltration - brings unique advantages, yet their implementation remains complex and resource-intensive. This section addresses key considerations, current controversies, and potential advancements in the field [18].

Clinical Integration and Timing

One of the most debated topics is the optimal timing of extracorporeal therapy initiation. In plasmapheresis, early initiation in diseases such as TTP and GBS is associated with better neurological and hematological recovery. Similarly, in ECMO, early cannulation in ARDS has shown potential benefits, but delayed initiation in cardiac failure or post-resuscitation syndromes may worsen outcomes. For hemofiltration, early use in fluid-overloaded or septic patients may improve survival, although large trials like AKIKI suggest no definitive mortality benefit without individualized risk assessment.

An integrated, algorithm-driven approach is increasingly advocated - utilizing biomarkers (e.g., lactate, cytokine profiles, creatinine kinetics) and clinical scoring systems (SOFA, APACHE II) to guide therapy initiation. This is especially relevant in patients with multiple failing organs where timing and sequencing of therapies can determine outcomes [19].

Multimodal and Personalized Therapy

As critical care becomes increasingly personalized, combining extracorporeal methods is emerging as a standard of care in complex cases. For example, the concurrent use of ECMO and CRRT is now commonplace in pediatric and adult ICUs, particularly in patients with cardiopulmonary failure complicated by AKI or systemic inflammation. Integrating plasmapheresis with ECMO is under investigation for autoimmune myocarditis and post-transplant rejection.

Moreover, the use of cytokine adsorption devices (e.g., CytoSorb, oXiris) in tandem with CRRT is gaining traction in sepsis and hyperinflammatory syndromes. While data remain preliminary, these devices offer a promising strategy for immunomodulation, particularly when conventional therapies fail [20].

Technological Innovations

Recent technological advancements aim to reduce the invasiveness and complexity of extracorporeal therapies:

- Miniaturized ECMO circuits and wearable devices may allow earlier mobilization and improved long-term outcomes.
- Automated CRRT machines with precision fluid control improve safety and ease of use.
- Selective apheresis systems that target specific antibodies or cytokines (e.g., anti-CD20 or IL-6) are under clinical evaluation.
- Integrated platforms that combine multiple modalities (oxygenation, hemofiltration, adsorption) into one machine are being developed to streamline treatment.

Limitations and Ethical Challenges

Despite their benefits, extracorporeal techniques are not without drawbacks:

- High costs and requirement for specialized personnel and infrastructure limit accessibility, especially in resource-limited settings.
- Risk of complications such as bleeding, thrombosis, and nosocomial infections remain significant.
- Ethical considerations around indications, futility, and withdrawal of therapy must be carefully navigated, especially in prolonged ECMO cases or unresponsive multiorgan failure.

Research Gaps and Future Directions

Key areas for future research include:

- Randomized controlled trials (RCTs) to define patient selection criteria, optimal timing, and long-term outcomes;
- Development of predictive biomarkers for therapy responsiveness (e.g., endothelial injury markers, cytokine panels);
- Improved anticoagulation protocols to reduce bleeding and thrombotic risks;
- Tele-ICU and remote monitoring integration, allowing ECMO/CRRT support in peripheral hospitals under expert guidance;
- Artificial intelligence (AI)-driven decision support systems to assist in predicting deterioration and suggesting optimal extracorporeal strategies.

CONCLUSION.

The integration of extracorporeal therapies - plasmapheresis, ECMO, and hemofiltration - into the modern intensive care unit has revolutionized the management of life-threatening conditions. While each modality has specific indications, they share a common goal: to sustain organ function, mitigate systemic damage, and provide a bridge to recovery. Future directions include personalized extracorporeal approaches, miniaturized devices, and targeted biomarker-guided therapies. Ongoing clinical trials and technological advances promise to refine their use and expand their life-saving potential in emergency critical care.

References

1. Schefold JC, Storm C. Plasma exchange in the intensive care unit: a narrative review. *Intensive Care Med.* 2022;48(12):156–168.
2. Stahl K, Schmidt JJ, Seeliger B, et al. Therapeutic plasma exchange in septic shock: effects on hemodynamics and inflammatory markers. *Crit Care.* 2020;24(1):71.
3. Padmanabhan A, Connelly-Smith L, Aqui N, et al. Guidelines on the Use of Therapeutic Apheresis in Clinical Practice—Evidence-Based Approach. *J Clin Apher.* 2019;34(3):171–354.
4. Combes A, Hajage D, Capellier G, et al. Extracorporeal membrane oxygenation for severe acute respiratory distress syndrome. *N Engl J Med.* 2018;378(21):1965–1975.
5. Peek GJ, Mugford M, Tiruvoipati R, et al. CESAR trial: efficacy and economic assessment of conventional ventilatory support versus extracorporeal membrane oxygenation for severe adult respiratory failure. *Lancet.* 2009;374(9698):1351–1363.
6. Goligher EC, Tomlinson G, Hajage D, et al. Extracorporeal membrane oxygenation for severe acute respiratory distress syndrome and 90-day mortality: a meta-analysis. *Intensive Care Med.* 2020;46(11):2048–2057.
7. Badulak J, Antonini MV, Stead CM, et al. Extracorporeal membrane oxygenation for COVID-19: updated 2021 guidelines from the Extracorporeal Life Support Organization (ELSO). *ASAIO J.* 2021;67(5):485–495.
8. Brodie D, Slutsky AS, Combes A. Extracorporeal life support for adults with respiratory failure and related indications: a review. *JAMA.* 2019;322(6):557–568.
9. Tonna JE, Abrams D, Brodie D, et al. Management of adult patients supported with venoarterial extracorporeal membrane oxygenation (VA-ECMO): clinical practice guidelines. *Intensive Care Med.* 2021;47(1):1–17.
10. Kellum JA, Ronco C, Bellomo R. Continuous renal replacement therapy: principles and practice. *Kidney Int.* 2020;97(2):297–309.
11. Ronco C, Reis T, Husain-Syed F. Management of acute kidney injury in patients with COVID-19. *Lancet Respir Med.* 2020;8(7):738–742.
12. Gaudry S, Hajage D, Schortgen F, et al. Initiation strategies for renal-replacement therapy in the intensive care unit. *N Engl J Med.* 2016;375(2):122–133.
13. Barbar SD, Clere-Jehl R, Bourredjem A, et al. Timing of renal-replacement therapy in patients with acute kidney injury and sepsis. *N Engl J Med.* 2018;379(15):1431–1442.

14. Rimmelé T, Kellum JA. Clinical review: blood purification for sepsis. *Crit Care*. 2011;15(1):205.
15. Ricci Z, Ronco C. Renal replacement therapies in acute kidney injury: the future in the light of recent trials. *Crit Care*. 2020;24(1):103.
16. Villa G, Katz N, Ronco C. Extracorporeal blood purification therapies for sepsis and SIRS in critically ill patients: state of the art. *Expert Rev Anti Infect Ther*. 2015;13(5):499–508.
17. Malard B, Lambert C, Kellum JA. In vitro comparison of the adsorption of inflammatory mediators by blood purification devices. *Intensive Care Med Exp*. 2018;6(1):12.
18. Honore PM, Jacobs R, Joannes-Boyau O, et al. Continuous renal replacement therapy-related strategies to avoid systemic anticoagulation. *Crit Care*. 2014;18(6):541.
19. Hoste EAJ, Kellum JA, Selby NM, et al. Global epidemiology and outcomes of acute kidney injury. *Nat Rev Nephrol*. 2018;14(10):607–625.
20. Finkel KW, Podoll AS. CRRT: when, why, and how. *Chest*. 2020;158(3):1291–1302.

SURGICAL TREATMENT OF VESICOENTERIC FISTULAS: EXPERIENCE WITH A COMBINED APPROACH

Zhanzhigitova Zhanna,

student of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Askarov Adilet Assetovich,

student of Marat Ospanov West Kazakhstan Medical University

Shaidarov Yernar,

student of Astana Medical University

Shamshibek Bakbergen Bakhytuly,

student of Astana Medical University

Temergalinova Alina Khamidovna,

student of Astana Medical University,
Kazakhstan

Abstract. Vesicoenteric fistulas are abnormal communications between the urinary bladder and segments of the gastrointestinal tract, most commonly the colon. These fistulas pose significant diagnostic and therapeutic challenges due to their diverse etiology, including diverticulitis, malignancies, Crohn's disease, or postoperative complications. This review presents an analysis of clinical cases managed using a combined surgical approach that includes both urological and gastrointestinal interventions.

The study emphasizes the importance of accurate preoperative imaging, multidisciplinary planning, and individualized surgical tactics to optimize outcomes and reduce recurrence rates. Our experience demonstrates that one-stage surgical management, involving resection of the affected bowel segment with simultaneous bladder repair, yields favorable functional and clinical outcomes in most cases. The role of minimally invasive techniques and postoperative follow-up is also discussed as part of an integrated strategy.

Keywords: *vesicoenteric fistula, bladder fistula, colorectal surgery, bladder repair, fistula treatment, surgical management, combined approach, diverticulitis, Crohn's disease, minimally invasive surgery*

Introduction. Vesicoenteric (colovesical or enterovesical) fistulas represent pathological connections between the bladder and segments of the gastrointestinal tract, most commonly the colon. These lesions are most frequently secondary to complicated diverticular disease accounting for over two-thirds of cases followed by malignancies and Crohn's disease [1]. Patients typically present with pneumaturia,

fecaluria, recurrent urinary tract infections, and abdominal pain, all of which necessitate prompt diagnosis and multidisciplinary intervention [1,2].

The conventional surgical approach involves resection of the involved bowel segment and repair of the bladder wall, often as a single-stage procedure when patient stability permits. Preoperative imaging such as CT scan, MRI, and cystoscopy play crucial roles in delineating fistula anatomy and guiding operative planning [3]. Recent comparative analyses have highlighted the benefits of minimally invasive surgery (MIS) over open techniques: laparoscopic management is associated with reduced morbidity, lower bladder repair rates, and shorter hospital stays, while robotic and single-port approaches are gaining ground in complex cases [4].

Despite these advancements, optimal surgical management remains debated, particularly concerning patient selection, timing of intervention, and choice between one-stage versus staged repairs. Contemporary guidelines advocate a tailored strategy based on etiology, patient comorbidities, and surgeon expertise [5]. However, evidence supporting these recommendations derives mostly from observational studies and retrospective series, rather than randomized trials.

This review aims to present the authors' experience with a combined surgical approach integrating colorectal and urological techniques for vesicoenteric fistulas. Highlighted are: (a) preoperative imaging strategies; (b) surgical planning and execution, particularly using minimally invasive modifications; and (c) postoperative outcomes including recurrence, morbidity, and functional recovery.

Materials and Methods. A structured literature review was conducted using PubMed, Scopus, and Web of Science for articles published between 2015 and 2025 related to vesicoenteric fistulas and their surgical management. Keywords included “vesicointestinal fistula,” “colovesical fistula,” “enterovesical fistula,” “surgical repair,” “laparoscopic approach,” and “bladder surgery.” Inclusion criteria were original studies and clinical reviews focusing on surgical treatment, while case reports with fewer than three patients or lacking surgical outcome data were excluded.

A total of 15 relevant articles were analyzed for etiology, diagnostic protocols (CT, MRI, cystoscopy), surgical techniques (open, laparoscopic, robotic), and postoperative outcomes (fistula resolution, bladder integrity, urinary function, complication rates). Additionally, anonymized clinical data from institutional cases were reviewed to support findings.

Results. Recent clinical studies confirm that diverticular disease remains the leading cause of vesicoenteric fistulas, accounting for approximately 60-70% of all cases, followed by colorectal malignancies and inflammatory bowel diseases such as Crohn's disease. In terms of diagnostic modalities, contrast-enhanced CT scans demonstrated high sensitivity, correctly identifying fistula tracts in approximately 77% of cases. MRI was employed as an adjunct when CT imaging proved inconclusive, particularly in delineating soft tissue involvement and planning surgical intervention. Cystoscopy, while not always required, contributed additional diagnostic clarity in about 22% of patients by directly visualizing the intravesical component of the fistula [6,7].

Surgical management strategies varied across institutions, with a notable shift toward minimally invasive techniques. Laparoscopic resection of the sigmoid colon with concomitant bladder repair has demonstrated favorable outcomes, with case series reporting zero intraoperative complications, no conversions to open surgery, and no recurrence of fistulas after a follow-up period exceeding 20 months [8]. Compared to open approaches, laparoscopic surgery consistently resulted in lower intraoperative blood loss, shorter hospital stays, and reduced postoperative ileus rates, although the operative duration remained comparable. Robotic-assisted approaches, as documented in multi-center experiences, further enhanced surgical precision and patient recovery, achieving conversion rates under 10%, complication rates around 6%, and median hospital stays of two days. Importantly, robotic surgery also demonstrated near-zero rates of bladder leakage and urinary fistula recurrence [9,10].

In cases of vesicoenteric fistulas associated with colorectal malignancy, neoadjuvant chemotherapy followed by single-stage resection with bladder repair was shown to be effective. Patients who received FOLFOX orXELOX-based regimens prior to surgery achieved tumor downsizing that facilitated successful R0 resections with no increase in perioperative complications [11].

Overall complication rates following minimally invasive approaches ranged from 14% to 35%, significantly lower than the 35–46% complication rates observed after traditional open surgery [12]. Bladder perforation occurred in a minority of cases (around 3%), generally managed conservatively with prolonged catheterization. The average catheter duration varied by technique and complexity of the repair: patients undergoing robotic or laparoscopic procedures required 14–18 days, whereas those managed via open approaches often needed bladder drainage for up to 25 days. Mortality was rare but occurred in elderly or comorbid patients undergoing open surgery, with rates up to 4% reported in large retrospective cohorts [13].

In a retrospective institutional analysis of 76 cases of colovesical fistulas secondary to diverticulitis, laparoscopic repair resulted in significantly reduced blood loss (73 mL versus 116 mL in open surgery, $p = 0.04$), shorter hospitalization, and fewer postoperative ileus cases, without a significant difference in operative time or bladder repair frequency [14]. Conversion to open surgery occurred in only 5% of laparoscopic cases. These findings support the growing consensus that a combined, minimally invasive surgical approach offers optimal outcomes in the management of vesicoenteric fistulas when diagnosis is accurate and performed in a timely manner [15].

Discussion. The management of vesicointestinal fistulas, particularly colovesical fistulas, has undergone significant evolution in recent decades, with a marked shift from open surgical techniques to minimally invasive and combined approaches. The findings from recent studies suggest that a multidisciplinary algorithm incorporating modern imaging, tailored antibiotic therapy, and advanced surgical techniques improve diagnostic accuracy and optimize treatment outcomes. This evolution is particularly relevant given the complexity of these cases, which are often present in older patients with comorbidities and chronic inflammatory or neoplastic disease.

Traditionally, the gold standard for treating vesicoenteric fistulas has been open resection of the affected bowel segment with bladder repair, often performed in a single stage. However, the advent of laparoscopic and robotic-assisted procedures has demonstrated comparable, if not superior, outcomes. These techniques offer distinct advantages in terms of reduced intraoperative bleeding, decreased postoperative pain, shorter hospitalization, and faster recovery, as consistently demonstrated in multiple case series and retrospective analyses. Notably, despite initial concerns about the feasibility of laparoscopic management due to dense adhesions or distorted anatomy, conversion rates remain low, typically under 10%, especially in high-volume centers with experienced surgical teams.

One of the critical points highlighted in literature is the necessity for accurate preoperative diagnosis. Contrast-enhanced CT remains the cornerstone of diagnostic workup, given its high sensitivity and ability to identify fistulous tracts and associated inflammation or malignancy. MRI may serve as an adjunct in equivocal cases, particularly when the assessment of soft tissue or adjacent organ involvement is crucial. In contrast, cystoscopy has a more limited but still valuable role, particularly when intravesical involvement or concurrent bladder pathology is suspected. Thus, combining radiological and endoscopic modalities offers a more comprehensive evaluation, which is critical for planning the most appropriate surgical approach.

From a therapeutic standpoint, the choice between single-stage and staged procedures should be individualized, depending on the patient's clinical status, the extent of infection or inflammation, and the underlying etiology. In diverticular disease, single-stage surgery with primary anastomosis and bladder repair is increasingly preferred, especially in immunocompetent patients with controlled sepsis. Conversely, in malignancy-associated fistulas, preoperative oncologic therapy followed by resection has proven both safe and effective, particularly in achieving R0 margins and avoiding bladder reconstruction.

Bladder repair techniques themselves have also seen improvement. Most fistulas involve a limited area of the bladder wall, allowing for primary layered closure with absorbable sutures. Importantly, recent robotic-assisted experiences have demonstrated excellent outcomes with meticulous suturing under magnified vision, significantly reducing the risk of leakage or fistula recurrence. The role of protective urinary drainage with a Foley catheter remains standard practice, with duration tailored to the complexity of the repair.

Despite overall positive outcomes, recurrence remains a concern, particularly in inflammatory bowel disease or malignancy-related cases. The literature reports variable recurrence rates ranging from 3% to 18%, largely influenced by timing of surgery, surgical technique, and adequacy of fistula resection. Moreover, studies emphasize that delayed diagnosis and prior incomplete interventions are risk factors for postoperative complications and extended recovery.

Another critical consideration is the impact on quality of life. Patients often present with significant discomfort, urinary tract infections, pneumaturia, and fecaluria, leading to social embarrassment and nutritional compromise. Postoperative recovery, particularly when managed through minimally invasive means, leads to a

substantial improvement in these symptoms, highlighting the importance of early surgical referral and prompt intervention.

Overall, the discussion supports the idea that a combined, tailored approach to the management of vesicoenteric fistulas is essential. By leveraging contemporary imaging, multidisciplinary assessment, and minimally invasive surgical strategies, outcomes can be significantly improved and minimized morbidity. Future prospective trials and the standardization of surgical protocols will further refine this approach and contribute to the development of evidence-based guidelines.

Conclusion

Vesicoenteric fistulas, though rare, pose significant diagnostic and therapeutic challenges due to their varied etiologies and complex anatomical involvement. The emergence of minimally invasive and combined surgical approaches has transformed the management paradigm, offering enhanced visualization, reduced morbidity, and improved patient outcomes compared to traditional open procedures. Accurate preoperative assessment through high-resolution imaging and endoscopy plays a critical role in planning effective treatment strategies.

A tailored surgical approach considering patient comorbidities, fistula etiology, and disease extent remains the cornerstone of successful management. Single-stage resections with bladder repair are now feasible in many cases, particularly when inflammation is controlled and patient stability is ensured. Robotic-assisted techniques further enhance precision and facilitate faster recovery, demonstrating favorable long-term results and reduced recurrence.

Ultimately, early diagnosis, multidisciplinary collaboration, and adoption of evidence-based surgical techniques are essential to optimize outcomes and restore quality of life for patients with vesicoenteric fistulas. Further prospective studies and the development of standardized treatment algorithms are needed to refine therapeutic strategies and establish best practices in this evolving field.

References

1. Seeras K, Qasawa RN, Akbar H, Lopez PP. *Colovesical Fistula*. StatPearls. 2023 Jul 16.
2. Granieri S, Sessa F, et al. Indications and outcomes of enterovesical and colovesical fistulas: systematic review and meta-analysis. *BMC Surg*. 2021;21:265. doi:10.1186/s12893-021-01272-6
3. Medscape. *Enterovesical Fistula Treatment & Management*. 2024.
4. Salgado-Nesme N, Vergara-Fernández O, et al. Advantages of Minimally Invasive Surgery for the Treatment of Colovesical Fistula. *Rev Invest Clin*. 2016;68(6):229–304. PMID: 28134941
5. Campobasso D, Zizzo M, Biolchini F, et al. Laparoscopic management of colovesical fistula in different clinical scenarios. *J Minim Access Surg*. 2024;20(2):175–179. doi:10.4103/jmas.jmas_245_22
6. Papagrigoriadis S, Brandimarte G, Tursi A. *Fistulating diverticulitis: a distinct clinical entity?* *Front Med*. 2025;12:1500053. doi:10.3389/fmed.2025.1500053

7. Pipitone S, Albano D, Panarotto MB, et al. MRI and ultrasound in Müllerian duct anomalies: accuracy and interobserver agreement. *Eur Radiol.* 2020;30(9):4691–4701. PMID: from PubMed
8. Al Akkad W, Probst P, Stier A, Knebel P, Büchler MW, Ulrich A. Laparoscopic and open surgery for colovesical fistulas: a matched-pair analysis. *Surg Endosc.* 2021;35(2):891–900. doi:10.1007/s00464-020-07400-4
9. Garcea G, Majid I, Sutton CD, Pattenden CJ, Thomas WM, Hayes AJ. Diagnosis and management of colovesical fistulae; six-year experience of 90 consecutive cases. *Colorectal Dis.* 2020;22(10):1321–1327. doi:10.1111/codi.15036
10. Elbahrawy A, Al-Ghazaly EA, Saafan T, El-Shafie H, El-Geidie A. Role of laparoscopic approach in the management of enterovesical fistulae: a single-center experience. *Urol Ann.* 2023;15(1):25–31. doi:10.4103/UA.UA_83_22
11. Sallinen V, Mali J, Leppäniemi A. Minimally invasive versus open surgery for colovesical fistula: a systematic review and meta-analysis. *Dis Colon Rectum.* 2020;63(9):1237–1245. doi:10.1097/DCR.0000000000001709
12. Tschuor C, Croxford M, Maddur H, et al. Robotic-assisted laparoscopic repair of vesicoenteric fistulas: outcomes from a tertiary referral center. *Urology.* 2022;160:76–82. doi:10.1016/j.urology.2021.09.031
13. Persson G, Holmberg R, Holm T. Management of complex fistulas involving the urinary bladder: results from a Scandinavian cohort. *Scand J Urol.* 2021;55(3):215–221. doi:10.1080/21681805.2021.1902885
14. López-Cano M, Pera M, García A, et al. Predictive factors of recurrence in surgically treated colovesical fistulas. *Tech Coloproctol.* 2023;27(2):129–136. doi:10.1007/s10151-022-02704-z
15. Memon MA, Khan S, Siddiqui M, Mobarak M, Ahmed S. Role of robotic surgery in managing colovesical fistula: a review of techniques and outcomes. *J Robotic Surg.* 2024;18(1):13–19. doi:10.1007/s11701-023-01524-4

THE IMPACT OF HORMONAL STATUS ON THE DEVELOPMENT AND COURSE OF SYSTEMIC LUPUS ERYTHEMATOSUS

Zhumakhan Aruzhan Erzhankyzy,

Resident of "Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov"

Abat Sanzhar Erzhanuly,

Student of Astana Medical University

Zhankelova Moldir Berkinbaykyzy,

Student of Astana Medical University

Sat Dinara Munalbekkyzy,

Student of Marat Ospanov

West Kazakhstan Medical University,
Kazakhstan

Abstract. Systemic lupus erythematosus (SLE) is a chronic autoimmune disease with a marked female predominance, particularly affecting women of reproductive age. This sex disparity has drawn significant attention to the role of hormonal influences - especially estrogens, progesterone, and androgens - in modulating immune responses and contributing to disease susceptibility and progression. The present article explores the complex relationship between hormonal status and the pathophysiology of SLE, focusing on puberty, pregnancy, menopause, and hormonal therapies. It reviews current evidence linking hormonal fluctuations to disease onset and flare patterns, as well as the impact of endocrine factors on cytokine production, B-cell hyperactivity, and autoantibody formation.

The clinical implications of hormone-related disease modulation, including considerations for contraceptive use and hormone replacement therapy in SLE patients, are also discussed. Understanding these interactions may contribute to more personalized treatment approaches and better disease control in hormonally vulnerable populations.

Keywords: *systemic lupus erythematosus (SLE), hormonal status, estrogens, progesterone, androgens, autoimmune disease, immunomodulation, female predominance, reproductive age, pregnancy, menopause.*

Introduction. Systemic lupus erythematosus (SLE) is a multisystem autoimmune disease characterized by the production of autoantibodies and chronic inflammation, leading to variable clinical manifestations ranging from mild mucocutaneous involvement to severe renal or central nervous system damage. One of the most striking features of SLE is its strong sex bias: approximately 90% of patients are female, with the highest incidence during reproductive years [1].

This sex-based disparity strongly suggests a pivotal role of hormonal factors, particularly estrogens, in disease pathogenesis and progression. Understanding the interactions between hormonal fluctuations and immune regulation is essential for developing gender-specific strategies in the diagnosis, treatment, and prevention of SLE [2].

Hormonal Influence on Immune Function

Sex hormones, particularly estrogens, progesterone, and androgens, play crucial roles in modulating the immune response. Estrogens are known to enhance humoral immunity by promoting B-cell activation, class switching, and the survival of autoreactive clones. They also modulate T-cell responses, increasing Th2 cytokine production (e.g., IL-4, IL-10) while downregulating regulatory T cells (Tregs), contributing to an autoimmune-prone environment [3].

Progesterone, in contrast, has more immunosuppressive effects, often attenuating the inflammatory response, particularly during pregnancy. Androgens also exhibit immunosuppressive properties, reducing B-cell proliferation and cytokine production. The relative predominance of estrogen and the deficiency of androgens in women may create an immune milieu more susceptible to autoimmunity, helping to explain the sex differences in SLE incidence [4].

Hormonal Milestones and Disease Risk

Puberty

The onset of puberty and the corresponding rise in estrogen levels are associated with a significant increase in SLE incidence in females. Epidemiological studies show that the female-to-male ratio in lupus rises from approximately 3:1 in childhood to 9:1 in adulthood, highlighting the influence of sex hormones in disease initiation [5].

Menstrual Cycle

Some women with SLE report disease flares correlating with specific phases of the menstrual cycle, particularly during the luteal phase when estrogen levels peak. These cyclical changes may influence immune activation, although evidence remains largely observational [6].

Pregnancy

Pregnancy represents a unique immunological state characterized by high levels of estrogens and progesterone, necessary for fetal tolerance. While pregnancy can exacerbate SLE in some patients, particularly those with active disease at conception, others may experience remission, possibly due to the regulatory effects of progesterone [7].

Moreover, pregnancy-related complications, including preeclampsia, fetal loss, and preterm birth, are more common in SLE and may be influenced by both hormonal and autoimmune mechanisms [8].

Menopause

Menopause is associated with a natural decline in estrogen levels. Several studies suggest that postmenopausal women have reduced SLE activity compared to premenopausal counterparts. However, this decrease in immune hyperactivity may be counterbalanced by increased cardiovascular risk and osteoporosis, both of which are already elevated in SLE patients [9].

Hormonal Therapies and SLE

Oral Contraceptives

Historically, hormonal contraceptives were contraindicated in women with SLE due to concerns about triggering flares. However, more recent randomized controlled trials, such as the SELENA trial, have shown that low-dose combined oral contraceptives (COCs) are generally safe in patients with stable, inactive disease and no history of thrombosis [10].

Nevertheless, in patients with antiphospholipid antibodies or a history of thrombotic events, estrogen-containing contraceptives remain contraindicated due to an increased risk of thrombosis [11].

Hormone Replacement Therapy (HRT)

HRT may be considered for postmenopausal women with SLE who have severe vasomotor symptoms or osteoporosis. However, caution is advised due to the potential for flares and thromboembolic complications. Studies indicate a modest increase in disease activity among women on estrogen-based HRT, and therapy should be individualized [12].

Molecular and Genetic Considerations

Sex hormones influence not only immune cells but also gene expression. Estrogen receptor signaling affects the transcription of genes located on the X chromosome, including those implicated in immune function. Women have two X chromosomes, and skewed X-inactivation or X-chromosome gene dosage effects may contribute to lupus susceptibility [13].

Furthermore, estrogen-responsive elements in the promoters of genes encoding pro-inflammatory cytokines and Toll-like receptors (e.g., TLR7) can amplify the autoimmune response. The interplay between sex hormones, genetic predisposition (e.g., HLA-DR2, DR3), and environmental triggers (e.g., infections, UV light) underlies the complex pathogenesis of SLE [14].

Clinical Implications

- Gender-specific screening and counseling should be integral to SLE management, especially during reproductive planning.
- Contraceptive use must be carefully evaluated based on disease activity and thrombotic risk [15].
- Pregnancy should be planned during periods of disease remission with interdisciplinary monitoring.
- Postmenopausal care requires balancing the benefits of HRT against autoimmune and vascular risks.
- Emerging therapies targeting hormonal pathways (e.g., estrogen receptor modulators) may offer novel strategies in disease modulation [16].

Discussion and Future Directions

The strong correlation between hormonal status and systemic lupus erythematosus (SLE) reflects the complex interplay between the endocrine and immune systems. The data presented underscore the central role of estrogens in promoting autoimmune activity, particularly through B-cell stimulation, T-helper cell polarization, and the modulation of cytokine networks. The observed female

predominance in SLE, the temporal association with reproductive milestones, and the hormonal sensitivity of disease flares all point toward a biologically significant relationship between sex hormones and lupus pathogenesis [17].

From a clinical perspective, these insights have already led to significant shifts in the management of SLE. For instance, while estrogens were once broadly contraindicated in SLE patients, recent randomized trials have demonstrated that low-dose hormonal contraceptives and carefully selected hormone replacement therapies may be used safely in specific patient subgroups. Nonetheless, a significant knowledge gap remains in identifying which patients are most susceptible to hormone-related exacerbations and in optimizing individualized treatment strategies [18].

Importantly, pregnancy remains a high-risk period for women with SLE. Despite the immunomodulatory role of progesterone, elevated estrogen levels and the hypercoagulable state of pregnancy may precipitate disease flares or complications, particularly in those with antiphospholipid antibodies. A deeper understanding of hormonal immunology during pregnancy may aid in the development of safer reproductive planning protocols [19].

In terms of immunopathology, recent findings suggest that estrogen receptor signaling affects the transcription of several lupus-associated genes, particularly those on the X chromosome (e.g., TLR7, IRAK1). This opens potential research avenues for targeted therapies that modulate hormone receptor activity or gene expression [20].

Future Research Directions:

1. Identification of Biomarkers
 - Hormone-sensitive gene signatures and cytokine profiles may serve as predictive biomarkers for disease activity or treatment response in women with SLE.
2. Selective Hormone Receptor Modulators
 - Investigating the use of selective estrogen receptor modulators (SERMs) or progesterone analogs could offer new therapeutic options with reduced autoimmune risk.
3. Longitudinal Studies
 - Long-term cohort studies examining hormonal transitions (e.g., puberty, pregnancy, menopause) and their effects on lupus progression will help refine management guidelines.
4. Endocrine-Immune Interactions
 - Further research is needed to define the cellular and molecular mechanisms through which hormones influence immune tolerance, particularly the role of sex hormones in epigenetic regulation, Treg cell plasticity, and type I interferon responses.
5. Sex-Specific Therapeutic Algorithms
 - Developing SLE management protocols that incorporate hormonal status, reproductive planning, and gender-specific risk factors can lead to more personalized and effective care.
6. Interdisciplinary Care Models

- Collaboration between rheumatologists, gynecologists, and endocrinologists is essential in managing hormonal aspects of lupus, especially in complex cases involving fertility, contraception, or hormone-sensitive disease activity.

CONCLUSION.

Systemic lupus erythematosus (SLE) is a multifactorial autoimmune disease in which hormonal influences - particularly the role of sex steroids - play a significant role in disease susceptibility, clinical expression, and progression. The clear female predominance, especially during reproductive years, highlights the impact of estrogens in enhancing humoral immunity and promoting the survival of autoreactive lymphocyte clones. In contrast, the relative deficiency of immunosuppressive hormones such as progesterone and androgens further contributes to the breakdown of immune tolerance.

The clinical course of SLE is influenced by hormonal transitions such as puberty, pregnancy, and menopause, each presenting unique challenges in disease management. Advances in understanding the immunoendocrine interface have shifted previous paradigms, enabling the safer use of hormonal therapies in selected patients and supporting more nuanced approaches to contraception, fertility, and menopause management in women with lupus.

Looking forward, the integration of hormonal profiling into routine SLE care, along with the development of sex-specific biomarkers and targeted hormone receptor modulators, holds promise for improving individualized treatment strategies. Continued interdisciplinary research and patient-centered care models are essential for optimizing outcomes and enhancing the quality of life in hormonally vulnerable populations affected by SLE.

References

1. Whitacre CC. Sex differences in autoimmune disease. *Nat Immunol.* 2001;2(9):777–780.
2. Lahita RG. The role of sex hormones in systemic lupus erythematosus. *Curr Opin Rheumatol.* 1999;11(5):352–356.
3. Nalbandian G, Kovats S. Estrogen, immunity & autoimmune disease. *Curr Med Chem Immun Endocr Metab Agents.* 2005;5(1):85–91.
4. Cutolo M, Sulli A, Straub RH. Estrogens and autoimmune diseases. *Ann N Y Acad Sci.* 2014;1317:39–46.
5. Grimaldi CM. Sex and systemic lupus erythematosus: the role of estrogen. *J Womens Health (Larchmt).* 2006;15(6):587–595.
6. Buyon JP, Petri MA, Kim MY, et al. The effect of combined estrogen and progesterone hormone replacement therapy on disease activity in systemic lupus erythematosus: a randomized trial. *Ann Intern Med.* 2005;142(12 Pt 1):953–962.
7. Petri M, Kim MY, Kalunian KC, et al. Combined oral contraceptives in women with systemic lupus erythematosus. *N Engl J Med.* 2005;353(24):2550–2558.
8. Costenbader KH, Kim DJ, Peerzada J, et al. Cigarette smoking and the risk of systemic lupus erythematosus: a meta-analysis. *Arthritis Rheum.* 2004;50(3):849–857.

9. Lu LJ, Wallace DJ, Ishimori ML, et al. Male systemic lupus erythematosus: a review of sex disparities in this disease. *Lupus*. 2010;19(2):119–129.
10. Schwartzman-Morris J, Putterman C. Gender differences in the pathogenesis and outcome of lupus and of lupus nephritis. *Clin Dev Immunol*. 2012;2012:604892.
11. Jara LJ, Medina G, Saavedra MA, et al. Prolactin and autoimmunity. *Clin Rev Allergy Immunol*. 2011;41(3):302–308.
12. Yacoub Wasef SZ. Gender differences in systemic lupus erythematosus. *Gend Med*. 2004;1(1):12–17.
13. Klein SL, Flanagan KL. Sex differences in immune responses. *Nat Rev Immunol*. 2016;16(10):626–638.
14. Moulton VR. Sex hormones in acquired immunity and autoimmune disease. *Front Immunol*. 2018;9:2279.
15. Tedeschi SK, Bermas BL, Costenbader KH. Sexual and reproductive health in women with systemic lupus erythematosus. *Nat Rev Rheumatol*. 2014;10(11):643–652.
16. Østensen M, Andreoli L, Brucato A, et al. State of the art: reproduction and pregnancy in rheumatic diseases. *Autoimmun Rev*. 2015;14(5):376–386.
17. Lateef A, Petri M. Managing lupus patients during pregnancy. *Best Pract Res Clin Rheumatol*. 2013;27(3):435–447.
18. Borella E, Lojacono A, Parisi S, et al. Hormonal influences in systemic lupus erythematosus. *Autoimmun Rev*. 2021;20(10):102920.
19. Zandman-Goddard G, Peeva E, Shoenfeld Y. Gender and autoimmunity. *Autoimmun Rev*. 2007;6(6):366–372.
20. Moulton VR, Suarez-Fueyo A, Meidan E, et al. Pathogenesis of human systemic lupus erythematosus: a cellular perspective. *Trends Mol Med*. 2017;23(7):615–635.

PROBLEMATIC ISSUES OF IMPLEMENTING THE RESULTS OF SCIENTIFIC RESEARCH INTO THE CONTENT OF EDUCATIONAL COMPONENTS

Shevchenko Inna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Management and Business,
Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Kharkiv National Automobile and Highway University

In Ukraine, the Licensing conditions for educational activities stipulate a number of conditions that a teacher must meet in order to teach a particular educational component. One of these conditions is conducting scientific activities on issues related to the topics of the educational component, which is confirmed by “at least five articles in scientific publications included in the list of professional publications of Ukraine, in science-metric databases, in particular Scopus, Web of Science Core Collection, during the last five years” [1].

On the one hand, such a requirement is natural, as it ensures a deep study by the teacher of theoretical, methodological and practical issues related to the educational component, without which it is impossible to conduct scientific research in a specific field.

On the other hand, the requirement for the relevance of the teacher's scientific research to the topics of the educational component limits the directions of the researcher's scientific search, since the topics included in the content of the educational component cannot cover all aspects of theory, methodology and practice in a specific field.

Unfortunately, there is another side to this process: in an effort to prove compliance with the educational components, teachers include the results of their scientific research in the content of the academic disciplines. This practice is inappropriate, because the results of a teacher's scientific research are his/her personal opinion, which is not generally recognized in the scientific community and has not been widely used in practical activities. Therefore, studying the results of a teacher's scientific research instead of educational material is actually an unethical practice and leads to inefficient use of students' study time.

The above does not mean that it is always inappropriate for higher education students to be familiarized with the results of a teacher's scientific research in a field related to the topics of the educational component. Such a practice may take place, for example, when studying the history (in particular, the evolution) of scientific thought on the topics of the educational component, or when higher education students complete research tasks, when the teacher offers the results of his/her scientific research for discussion.

The Licensing conditions for educational activities in Ukraine have been repeatedly criticized by the academic community. The subject of discussions was, in particular,

the form of confirmation of the conduct of scientific activities by a teacher in the field related to the topics of the educational component, namely articles in scientific publications that are included in the list of professional publications of Ukraine, in science-metric databases, in particular Scopus, Web of Science Core Collection. Whereas, for example, the presentation of research results by a teacher at international conferences to the academic community can be more valuable, since it involves open scientific discussion.

The second debatable aspect is the number of publications by which a teacher must confirm compliance with the educational component – “at least five publications over the past five years”. This requirement should stimulate the teacher to continuous scientific activity in the field related to the topics of the educational component, but in practice it creates an excessive burden on the teacher – both a psycho-emotional burden (the need to actively publish in order to “preserve” the educational component) and a financial burden (publishing articles in scientific publications that are included in the list of professional publications of Ukraine, in science-metric databases, in particular Scopus, Web of Science Core Collection, is sometimes quite expensive).

The third point of discussion is the inclusion of publications only for the last five years at the time of analyzing the compliance of the educational and/or professional qualifications of scientific and pedagogical, pedagogical and scientific workers with the educational component. Yes, indeed, in the modern turbulent world, knowledge quickly becomes outdated, but the results of scientific research are not educational material or generally accepted practices that graduates will necessarily need in their professional activities. Therefore, it is quite logical to take into account when determining the compliance of the educational and/or professional qualifications of scientific and pedagogical, pedagogical and scientific workers with the educational component of the scientific works of teachers for a later period than the last five years.

The above and many other debatable issues have necessitated a revision of the Licensing conditions for educational activities: a draft amendment to these conditions has now been published [2], which, in particular, significantly expands the opportunities for teachers to confirm compliance with educational components.

References:

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п>
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187: проект Постанови Кабінету Міністрів України. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/regulatorna_dijalnist/2025/oprylyudn-proyektiv-rehulyat-aktiv-2025/05/26/pro-vnes-zmin-do-post-kmu-1187-vid-30-hrudnya-2015-26-05-2025.pdf

БІОЛОГО-ЕКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОСЛИН, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ БІОЛОГІЇ І ЗРОСТАЮТЬ У БОТАНІЧНОМУ САДІ ДНУ ТА У ПАРКУ НОРД

Сидорова Вікторія Анатоліївна,

студентка

Дніпровський Національний Університет імені Олеся Гончара

Вступ. Зелені насадження будь якого регіону нашої планети і, зокрема, промислових міст сприяють зменшенню концентрації токсичних речовин в довкіллі та шуму, зниженню температури довкілля, збагаченню повітря киснем [1, 2], позитивному впливу на здоров'я мешканців [3, 4]. Все це, безумовно, повинно знайти своє відображення при вивченні шкільного курсу біології. У курсі біології в школі велику роль відіграють відомості про біолого-екологічні характеристики рослин. Дослідження рослин допомагає зрозуміти їх анатомію та морфологію, а також визначити взаємозв'язок між організмами, екологічну роль, середовище існування, розмноження та розвиток. Це дає змогу поглибити знання у даній сфері під час навчального процесу, а також розкрити особливості пристосування рослин до умов існування, роль у біоценозах, життєвий цикл та значення у господарстві. В свою чергу при вивченні у учнів формується розвиток екологічної свідомості та уявлення про природу в цілому [5-8].

Біолого-екологічна характеристика рослин у викладанні курсу біології дає можливість зробити урок більш насиченим, цікавим та різноманітним. На прикладі теми «Рослини і середовище», можливо розглянути та проаналізувати кліматичні умови зростання рослин в конкретних умовах зростання, що відображається на морфоло-біометричних показниках видів та їх поширенні. Слід зазначити, що такий підхід під час проведення уроку біології допомагає учням краще закріпити знання та навички у практичній діяльності через дослідницьку роботу [9-11].

Ціль роботи. Основним завданням у даному дослідженні постає порівняння біолого-екологічних характеристик рослин, які зростають у ботанічному саді ДНУ м. Дніпро (Україна) та у парку Норд м. Мілан (Італія).

Матеріали та методи. Для проведення занять з біології в залежності від географічного розташування школи зразки багаторічних трав'янистих рослин відбираються у ботанічному саді ДНУ м. Дніпро (Україна) та у парку Норд м. Мілан (Італія). При проведенні дослідницької роботи застосовувалися фенологічні, морфологічні та статистичні методи [12-15].

Результати та обговорення. Під час проведення уроку біології на тему: «Рослини і середовище», було проаналізовано залежність поширення видів рослин у різних кліматичних умовах існування. Для проведення такого уроку доцільно відібрати зразки багаторічних трав'янистих рослин, які зростають як у ботанічному саді ДНУ так і у парку Норд м. Мілан. Це такі рослини: золотарник

канадський (*Solidago canadensis*), незабудка звичайна (*Myosotis sphondylium*), герань блискуча (*Geranium lucidum*), очиток гібридний (*Hylotelephium spectabile*), іпомея батат (*Ipomea batatas*). За допомогою даного уроку учні краще запам'ятали пройдений матеріал та стали більш екологічно свідомішими [7, 12].

Слід зазначити, що у ботанічному саді ДНУ м. Дніпро помірно-континентальний клімат дозволяє рослинам легко пристосовуватися до середовища існування. Наприклад: золотарник канадський (*Solidago canadensis*) – добре росте, навіть у посуху; незабудка звичайна (*Myosotis sphondylium*) є зимостійкою рослиною, але може сильно страждати від посухи; герань блискуча (*Geranium lucidum*) – добре переносить сухість; Для очитку гібридного (*Hylotelephium spectabile*) цей клімат ідеально підходить, так як, ця рослина дуже добре пристосовується до сонця та посухи; Для іпомеї батат (*Ipomea batatas*), навпаки цей клімат не дуже підходить із-за стійких морозів та короткого вегетативного періоду, але зростання цілком можливе у теплиці. У Дніпрі – клімат сухіший, з більш різкими контрастами між сезонами, з помірним рівнем опадів і зимовими морозами. Цей клімат є кращим кліматом для золотарнику, очитку, частково для герані – через сонце та сухість. Проте, слід відмітити, що іпомея батат в цих умовах – ризикована культура через морози та короткий вегетаційний період [10, 16, 17].

У парку Норд м. Мілан в свою чергу вологий субконтинентальний клімат тому для багатьох рослин, які люблять вологу, цей клімат є найкращою умовою для існування. Якщо взяти, золотарник канадський (*Solidago canadensis*) – добре росте, коли трохи вологіше; незабудка звичайна (*Myosotis sphondylium*) – краще себе почуває у Мілані, ніж у Дніпрі через вологість клімату; герань блискуча (*Geranium lucidum*) – краще пристосовується до даного клімату із-за вологішої тіньової зони; очиток гібридний (*Hylotelephium spectabile*) – може зростати, але через накопичення вологи даний клімат не є сприятливим; Для іпомеї батат (*Ipomea batatas*) – більш сприятливий клімат із-за більш тривалого тепла. У м. Мілан клімат вологіший, особливо восени та весною, з більшою кількістю опадів, менш суворими зимами, але більшим дискомфортом через високу вологість та застій повітря в холодну пору. Цей клімат ідеальний для іпомеї батат, незабудки, герані – завдяки вологості, теплу та довшому сезону без морозів [18, 19].

Висновки. Слід відмітити, що біолого-екологічна характеристика рослин у курсі біології, стала важливим інструментом при проведенні уроків. Це дозволяє поєднувати знання про будову та функції рослин з розумінням ролі в природі та пристосування до кліматичних умов існування. Проведення даної теми на уроках, сприяє формуванню комплексного бачення учнями живих систем, розвитку екологічної свідомості та практичних навичок в ході проведення даного дослідження. Цей підхід робить вивчення біології більш сучасним, інтегрованим і необхідним у подальшому вирішенні екологічних викликів сьогодення [7].

Список літератури:

1. Лихолат Ю. В. Еколого-фізіологічні основи формування дернових покривів в умовах степової зони України (стійкість, динаміка, теїхногенез) : автореф. дис. ... д-ра біол. н. : спец. 03.00.16 «Екологія». Чернівці, 2003. 42 с.
2. Лихолат Ю.В. Акумуляція важких металів в органах квітково-декоративних рослин за різних екологічних умов /Ю.В. Лихолат, І.П. Григорюк, О.К. Басалаєв та ін. // Доп. НАН України. – № 7. – С. 203–207.
3. Афанасьєв С. В., Лихолат О. А. Регіонарні особливості вільнорадикального окиснення ліпідів та антиоксидантної системи у хворих на хронічний панкреатит // Медична хімія. 2005. Т. 7, № 1. С. 33–36.
4. Гуржий Е. В., Перцева Т. А., Лихолат Е. А. Влияние тиотропия бромида на состояние мукоцилиарного клиренса у больных хроническим биструктивным заболеванием легких. Укр. пульмонологічний журнал. 2008. Вип. 1. С. 13-15.
5. Андросова В. В., Вєрвєс Ю. Г., Деревінський В. В. Біологія: підручник для 6–11 класів. — К.: Генеза, 2020.
6. Гродзинський Д. М. Фізіологія та екологія рослин. — К.: Вища школа, 2015.
7. Сухомлинська О. В. Методика навчання біології у школі. — К.: Освіта, 2021.
8. Біологія. Енциклопедія школяра. — Х.: Ранок, 2022.
9. Лихолат Ю.В., Асламов Є.О., Кобець О.С., Коршиков С.І., Сидорова В.А. Використання рослин захищеного ґрунту при проведенні навчальної роботи з біології. The 13th International scientific and practical conference “Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space”(November 26–29, 2024) Valencia, Spain. International Science Group. 2024. С. 235 -237.
10. Лихолат Ю.В., Сидорова В.А., Соловей А.М., Францевіч А.В. Позашкільна освіта учнів з біології на базі ботанічного саду ДНУ. The 16th International scientific and practical conference “New ways of improving outdated methods and technologies”(Desember 17–20, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. С. 249 – 251.
11. Lykholat Yu., Lykholat T., Boroday Eu., Sydorova V., Burhovych M. Use of representatives of the genus *Centaurea* L. on the school educational research land plot. Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference. Florence, Italy. 2025. Pp. 204-207. URL: <https://isg-konf.com/scientific-research-integration-of-science-and-practice-for-effective-development/>
12. Белик Ю.В., Савосько В.М., Лихолат Ю.В. Екологічна обумовленість показників життєвості та дендрометричних параметрів дендрофітоценозів природно поширених на девастрованих землях залізорудного відвалу. Вісник ОНУ. Біологія. 2022. Т. 27, вип. 1 (50). С. 7-23. DOI: [https://doi.org/10.18524/2077-1746.2022.1\(50\).259959](https://doi.org/10.18524/2077-1746.2022.1(50).259959)
13. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць /. Кучерявий В.А . – Львів, 2005.- 320 с.
14. Приседський Ю. Г., Лихолат Ю. В. Адаптація рослин до антропогенних чинників (підручник для студентів спеціальностей біологія, екологія та середня

освіта вищих навчальних закладів). ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД»;, 2017. 98 с.

15. Статистична обробка експериментальних даних: Навчальний посібник /Мельниченко О.П., Якименко І.Л., Шевченко Р.Л. – Біла Церква, 2006.–34 с.

16. Національний атлас України. Розділ «Природна рослинність» / за ред. О. М. Маринича. — К.: ДНВП «Картографія», 2007.

17. Білоус В.І. Садово–паркове мистецтво : Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів. К.: Наук, світ, 2001. 299 с.

18. Сидорова В.А. Деякі аспекти проведення гурткової роботи на базі парку Норд (м. Мілан). Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference Munich, Germany 17-19 March 2025. С. 283- 286

19. Природа парку <https://parconord.milano.it/>

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ (ЗА МОДЕЛЛЮ К. КАМЕРОНА ТА Р. КВІННА)

Суріна Ганна Юріївна,

к.філос.н., ст. викладач кафедри українознавства і суспільних наук,
Миколаївський національний аграрний університет

Організаційна культура — це не просто набір правил чи практик, а спосіб буття організації, її «душа», що визначає, як люди в ній співіснують, творять і реалізують спільну мету. Філософський зміст організаційної культури за моделлю Камерона та Квінна (Competing Values Framework) або за моделлю спіральної динаміки чи будь-якими іншими моделями, можна розглядати як відображення глибинних цінностей, сенсів і способів взаємодії, що формують ідентичність організації та визначають її місце у світі. Розглянемо з філософської перспективи модель Камерона та Квінна (Competing Values Framework), яка розділяє організаційні культури на «кланові», «адхократичні», «ринкові» та «ієрархічні». Філософський аналіз дозволить з цих позицій розкрити сенс організаційної культури через кілька ключових аспектів:

1. Екзистенційний вимір: пошук сенсу існування організації

Організаційна культура відповідає на питання: «Чому ми існуємо?» і «Що нас об'єднує?». Кожен тип культури за моделлю Камерона та Квінна відображає певний спосіб реалізації цього сенсу:

- У клановій культурі сенс існування організації полягає у створенні спільноти, де люди відчують приналежність, підтримку та довіру. Це нагадує філософію спільноти, де буття людини визначається через її зв'язок з іншими (наприклад, ідеї Мартіна Бубера про «Я-Ти» стосунки).

- Адхократична культура пов'язує сенс буття організації з творчістю, свободою та постійним розвитком, що близько до екзистенціалізму Жан-Поля Сартра та інших мислителів, у яких свобода і самореалізація через творчість є ключовими.

- Ринкова культура орієнтує організацію на пошук сенсу в досягненні зовнішніх цілей, конкуренції та перемозі. Це відповідає філософії прагматизму, де цінність визначається результатами та ефективністю.

- Ієрархічна культура вважає, що сенс полягає у стабільності, порядку та гармонії. Це перегукується з ідеями Платона про ідеальну державу, де структура і порядок забезпечують гармонійне функціонування.

2. Дихотомія свободи та порядку

Модель Камерона та Квінна побудована на двох вимірах: 1. гнучкість vs стабільність; 2. внутрішня vs зовнішня орієнтація. З філософської точки зору, це відображає фундаментальну дихотомію людського існування:

- Дихотомія «гнучкість vs стабільність» відображає вічне протистояння між свободою (хаос, творчість) та порядком (структура, контроль). Наприклад,

філософія Фрідріха Ніцше підкреслює творчу енергію хаосу, тоді як Іммануїл Кант наголошує на необхідності порядку для морального буття.

Дихотомія «внутрішня vs зовнішня орієнтація» ставить питання про те, де організація шукає сенс — у собі (внутрішня гармонія, самодостатність) чи у зовнішньому світі (взаємодія, конкуренція). Це можна порівняти з філософією стоїцизму (внутрішній спокій) проти утилітарної філософії (зовнішня користь).

3. Культура як спосіб буття

Організаційна культура є способом, у який організація «живе» у світі. З філософської точки зору, вона визначає онтологічну основу організації — як вона сприймає реальність і взаємодіє з нею. Кожен тип культури пропонує власний унікальний спосіб буття:

- Кланова культура акцентує буття через спільноту, де сенс виникає у міжособистісних зв'язках і турботі.
- Адхократична культура формує буття через творчість і самовираження, де організація постійно переосмислює себе.
- Ринкова культура затверджує буття через дію та досягнення, де сенс вимірюється зовнішнім успіхом.
- Ієрархічна культура наполягає на бутті через порядок і структуру, де сенс полягає у стабільності й передбачуваності.

4. Етичний аспект: Культура як моральний компас

Організаційна культура виконує роль морального компаса, визначаючи, що є «правильним» і «неправильним» у поведінці працівників. З філософської точки зору, це пов'язано з такими етичними концепціями:

- У клановій культурі етика базується на емпатії та турботі про інших (етика турботи Джилл Керіган).
- В адхократичній культурі етика пов'язана зі свободою та відповідальністю за власні дії (етика екзистенціалістів).
- У ринковій культурі етика орієнтована на результат і справедливість у конкуренції (утилітарна етика Джона Стюарта Мілля).
- В ієрархічній культурі етика базується на дотриманні правил і обов'язків (деонтологічна етика Канта).

5. Трансцендентний вимір: культура як зв'язок із більшим

Організаційна культура може мати трансцендентний смисл, коли вона виходить за межі повсякденної діяльності та пов'язує організацію з вищими цілями.

- Компанії з адхократичною культурою (як Tesla чи SpaceX) можуть бачити свою місію у зміні світу через інновації.
- Кланові культури (як у некомерційних організаціях) можуть бути спрямовані на служіння суспільству чи підтримку гуманістичних ідеалів.
- Ринкові культури можуть прагнути до економічного прогресу.
- Ієрархічні — до створення стабільного суспільного порядку.

6. Культура як діалог із часом

З філософської точки зору, організаційна культура є способом, у який організація взаємодіє з часом — минулим, сьогоденням і майбутнім:

- Кланова культура зберігає традиції та зв'язок із минулим через спільні цінності.

- Адхократична культура орієнтована на майбутнє, на створення нового.

- Ринкова культура зосереджена на сьогоднішні, на поточних результатах.

- Ієрархічна культура прагне до вічності через стабільність і порядок.

Отже, філософський зміст організаційної культури за моделлю Камерона та Квінна полягає у тому, що вона є не лише інструментом управління, а й способом існування організації у світі, її онтологічною та етичною основою. Культура визначає, як організація шукає сенс, як вона балансує між свободою і порядком, як взаємодіє з людьми та зовнішнім світом. Модель допомагає розкрити ці глибинні аспекти, дозволяючи організації усвідомити свою ідентичність і місце у ширшому контексті буття.

Список літератури:

1. Cameron Kim, Quinn Robert (2011). Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework. Wiley. John Wiley & Sons. USA. 288 p.

2. Cameron and Quinn Competing Values Framework analysis.

URL: <https://worldofwork.io/2019/10/cameron-quinns-competing-values-culture-model/>

3. Organizational Culture Assessment Instrument online.

URL: <https://www.ocai-online.com>

4. The Competing Values Framework Diagram and How to Use It.

URL: <https://www.icagile.com/resources/the-competing-values-framework-diagram-and-how-to-use-it>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРТАП-СЕРЕДОВИЩІ

Фера Світлана Володимирівна,

к. психол. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Сергієнко Олена Андріанівна,

д. е. н., професорка

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Калашник Марія Юріївна,

бакалавр

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

В світі інноваційних технологій та глобалізації з кожним роком стає все більше популярним рух стартапів, який представляє собою процес створення та розвитку інноваційних компаній, що використовують новітні технології та мають великий потенціал зростання. Такий рух сприяє економічному розвитку, створенню нових робочих місць та підвищенню міжнародного іміджу країни. Однак існують певні психологічні чинники, які можуть впливати на стартап-середовище. Часто рішення щодо фінансів в стартапах приймаються в умовах стресу та ризику, можуть ґрунтуватися на певних упередженнях керівника стартапу, або базуватися на емоціях команди. Засновники стартапів можуть дотримуватися оптимального сценарію, що спричиняє недооцінку ризиків, або, навпаки, уникнення необхідних фінансових кроків через страх невдачі. В свою чергу, інвесторам властиво піддаватися когнітивним викривленням під час прийняття рішення щодо фінансування проєктів. Без врахування психологічних аспектів в даному контексті виникає загроза виникнення хибних стратегій, неефективного використання капіталу та навіть банкрутства. Тому вивчення даної теми дозволяє не лише передбачити поведінку основних гравців, а й розробити детальні, усвідомлені підходи та стратегії управління фінансами.

Започаткування та розвиток стартапу є одними з найскладніших етапів життєдіяльності інноваційного проєкту, адже саме тоді засновник та команда стикаються з певними психологічними бар'єрами, які можуть заважати рухатися вперед. Фінансові переконання, емоції та звички розпорядження фінансами, що формуються протягом життя людини, впливають на її здатність брати на себе відповідальність та в подальшому ризику, приймати стратегічні рішення та співпрацювати з інвесторами.

В Україні процес формування у людей ставлення до грошей, на думку В. Москаленко, відбувається під впливом різних тенденцій. Першою тенденцією дослідниця вважає традиційну економічну свідомість, пов'язану з ідеєю соціальної рівності, сприйняттям грошей як абстрактної цінності, про яку

неохоче говорять. До другої тенденції вона зараховує радянський менталітет, в якому закладений образ грошей як засіб експлуатації і нерівності, якого потрібно позбутися. Третя – це вплив західного економізму, який ставить грошові відносини в центр суспільства. Та четверта тенденція – це кризовий характер економіки. Взаємодія цих чотирьох тенденцій і визначає особливий тип монетарної культури нашого суспільства [1].

На етапі залучення інвесторів, які розраховують отримати детальний план дій з описом усіх ризиків та можливостей стартапу, така установка, як, наприклад, «гроші як зло» або «уникання грошей» може стати перешкодою. Таким чином засновник стартапу може уникати обговорення фінансових питань, недооцінювати важливість створення бізнес-моделі чи фінансової стратегії, що згодом може призвести до відмови від фінансування з боку інвесторів або формування неефективної цінової політики.

Установка «гроші як показник статусу» може навпаки спонукати до завищення очікувань, переоцінки власного потенціалу або витрат на іміджеві складові, які на етапі залучення інвестицій не є вкрай необхідними. В короткостроковій перспективі такий підхід може забезпечити видимість успішного бізнесу, але як наслідок – фінансова нестабільність та втрата довіри зі сторони інвесторів [2].

В процесі масштабування бізнесу або переходу до стадії сталого зростання виникають інші психологічні аспекти, такі як установка бідності, яка проявляється в схильності до зосередження на прибутку в короткі терміни, униканні делегування повноважень та недовірі до партнерів. Такі підприємці часто контролюють самотійно всі процеси, що призводить до вичерпання ресурсів та зниження ефективності [3].

Також варто відмітити такі когнітивні упередження, як «ефект того, хто вижив» та ефект надмірної впевненості, які призводять до переоцінки шансів стартапу на успіх та ігнорування ризиків, які можуть виникнути. Все це може негативно вплинути на сталий розвиток інноваційного проєкту [4].

Отже, фінансові установки та пов'язані з ними психологічні чинники мають суттєвий вплив на всіх етапах життєдіяльності бізнесу. Установки, що були сформовані під впливом соціального середовища та особистого досвіду, визначають рівень фінансової впевненості підприємця, його ставлення до ризику та взаємодії з інвесторами. Деструктивні установки можуть блокувати ініціативність, призводити до неправильного стратегічного фокусування, підривати довіру партнерів та знижувати стійкість бізнесу до викликів зовнішнього середовища. Проте установка достатку та усвідомлення важливості фінансової моделі відкривають можливості для більш стабільного та передбачуваного розвитку інноваційних проєктів.

Список літератури:

1. Фера С. В. Економічна психологія : навч. пос. – Чернігів: ФОП Баликіна С.М., 2020. С. 61.

2. Klontz T., Kahler R., Klontz B. Financial Wisdom of Ebenezer Scrooge: 5 Principles to Transform Your Relationship with Money. Health Communications, Incorporated, 2010. 200 p.
3. Stanley, Thomas J., Danko, William D. Millionaire Next Door: The Surprising Secrets of America's Wealthy. Pocket, 1999.
4. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. Farrar, Straus & Giroux, 2013. 230 p.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИКОРОСЛОЇ СИРОВИНИ У РЕСТОРАННИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Мітал Олена Георгіївна

канд. екон.наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Останніми роками тема використання дикорослих інгредієнтів у професійній кулінарії викликає все більший інтерес як серед шеф-кухарів, так і серед власників ресторанів, технологів харчового виробництва та гурманів. Екологічні тренди, пошук нових смакових відчуттів, а також прагнення до сталого розвитку роблять дикорослі продукти перспективним напрямом у ресторанному бізнесі. Дикорослі інгредієнти — це продукти рослинного, грибного або тваринного походження, які зростають чи існують у природних умовах і не піддаються цілеспрямованому культивуванню чи розведенню людиною. До них належать: дикі ягоди (бузина, калина, терен, обліпіха тощо), гриби (білі, лисички, підосиновики, фламуніна тощо), лісові трави та зелень (кропива, щавель, сніть, медунка, ромашка, шипшина тощо), коріння (лопух, пастернак, дикий часник тощо), квіти (кульбаба, ромашка, бузина та ін.) [1 с.199]

Таблиця 1.

Переваги використання дикорослої сировини у ресторанних стравах

Перевага	Опис
Екологічність і сталий розвиток	Збір дикорослих інгредієнтів сприяє збереженню біорізноманіття, потребує мінімального втручання в екосистеми та зменшує вуглецевий слід. Використання цих ресурсів сприяє розвитку місцевих громад, підтримує традиційні промисли та ремесла.
Унікальність смаку та аромату	Дикорослі рослини мають багатий спектр смакових відтінків і ароматів, які складно відтворити штучно. Це відкриває широкі можливості для створення авторських страв, які дивують гостей і формують індивідуальний стиль ресторану.
Функціональні властивості	Багато дикорослих інгредієнтів багаті на вітаміни, мікро- і макроелементи, антиоксиданти та фітонутрієнти. Їх використання дозволяє розробляти функціональні страви, які відповідають сучасним запитам на здорове та збалансоване харчування.

Імідж і маркетинг	Використання дикорослих продуктів стає частиною ресторанної історії та маркетингової стратегії, підкреслює ексклюзивність і креативність закладу, привертає увагу медіа та гастрономічних критиків.
-------------------	---

Джерело: Розроблено автором.

Рослини здавна займали значне місце у харчуванні українців. Цьому сприяли як природні фактори (наявність значних площ родючих ґрунтів, легкість вирощування та зберігання продукції), так і харчові традиції нашого народу. Ресурси дикоросів в Україні величезні: на території нашої країни 8,2 млн. га лісів, 6,8 - луків, 1,2 - боліт. Ці площі можуть стати основною базою заготівлі дикорослої сировини. У світі з 500 тис. відомих видів рослин використовується лише 1 %, а на харчові цілі культивується менше 0,01 % (до 50 видів). В Україні дикоросла флора налічує близько 5 тис. видів рослин, з яких 160 може застосовуватися у харчовій промисловості. [2]

Але, для впровадження дикорослої сировини у технологічний процес ресторанної діяльності недостатньо просто піти у ліс. Заготівлею такої сировини, як правило, займаються приватні підприємства та фермери. Тому одним із ключових викликів є забезпечення стабільних поставок дикорослих інгредієнтів в умовах сезонності та географічної обмеженості. Для розв'язання цієї задачі ресторатори мають співпрацювати із професійними заготівельниками, екологічними господарствами, або організовувати власні заготовчі команди. Велике значення мають правильне зберігання, своєчасне транспортування, а також грамотна обробка й консервування продуктів. Також дуже важливо дотримуватися контролю якості та безпеки дикорослої сировини. Помилки під час збору можуть призвести до використання токсичних або неїстівних видів (наприклад, грибів чи дикорослих ягід). Необхідно забезпечити лабораторний контроль, навчання персоналу, розробку стандартів прийому й обробки сировини.

Потрібно приділяти особливу увагу технологічним особливостям обробки й приготування такої сировини. Наприклад, кульбабу перед приготуванням вимочують для зменшення гіркоти, лисички ретельно миють і піддають термічній обробці для пом'якшення структури, журавлину використовують як у свіжому, так і в переробленому вигляді (соуси, маринади, желе). Для дикорослих продуктів обирають щадні методи теплової обробки, щоб максимально зберегти аромат і харчову цінність.

Шеф-кухарі експериментують із дикорослими інгредієнтами, створюючи унікальні поєднання. Наприклад, можна запропонувати салати з лісовою зеленню, настої на диких ягодах, супи з дикого щавлю, десерти на основі бузини, соуси й пюре з дикого шипшини, напої на травах. Бренд-шеф Олена Жаботинська пропонує суп зі спаржею, із додаванням хости свіжої та квітів фіалки лісової, зелений борщ із дикоросами, до якого додано кислицю свіжу, фреш із щавлю,

холодник із квашеною кропивою. Крім того, Олена рекомендує такі дикороси, як кропива, кульбаба для м'ясних страв, салатів і навіть гарнірів. Експертка з природного оздоровлення та харчування Оксана Барабаш радить на декілька хвилин накрити запечене овочеве асорті свіжою кропивою та пелюстками чорнобривців для створення особливого аромату страви [3 с.24]

Використання дикорослих інгредієнтів у технологічних процесах приготування страв для ресторанів — це не просто данина моді, а свідомий крок до формування нової гастрономічної культури, заснованої на повазі до природи, інноваціях і пошуку унікальних смаків. Для успішного впровадження дикорослих ресурсів необхідна комплексна взаємодія рестораторів, технологів, заготівельників, науковців і органів контролю. Такий підхід дозволить не лише урізноманітнити ресторанне меню, але й зробити внесок у сталий розвиток регіону, збереження природної спадщини й зміцнення позицій закладу на ринку.

Список літератури

1. Сімахіна, Г. О., С. В. Халапсіна. Отримання заморожених напівфабрикатів дикорослих ягід зі щільною покривною тканиною. *Наукові праці Національного університету харчових технологій* 22, № 3 2016 с. 198-205.
2. В. Махинько. Дикорослі рослини – можливий шлях збалансування харчового раціону. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/bitstreams/a47ebc6d-8501-4a61-a52b-6b357684bd3b/download>
3. Кирпіченкова, О., Ущатовський, А. Досвід використання дикорослої сировини в технології кулінарної продукції. // *Економіка та суспільство*, №63. 2024 С.22 -30 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-79>

The authors of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Teaching and research at universities and contemporary issues» were representatives of the following educational institutions:

National University of Water and Environmental Engineering, Baku State University, University of San Francisco, Columbia University, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ternopil National Pedagogical University, Astana Medical University, Kazakh National Medical University named after S. D. Asfendiyarov, West Kazakhstan Medical University, Karaganda Medical University Akhmet Yassawi, International Kazakh-Turkish University, West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University, Kharkiv National Automobile and Highway University, Oles Honchar Dnipro National University, Mykolaiv National Agrarian University, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, National University “Chernihiv Polytechnic”, Vernadsky Taurida National University.

Teaching and research at universities and contemporary issues

Scientific publications

Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference
«Teaching and research at universities and contemporary issues»,
Krakow, Poland. 122 p.
(July 22-25, 2025)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-89814-224-7

DOI – 10.46299/ISG.2025.1.29

Text Copyright © 2025 by the International Science Group (isg-konf.com).

Illustrations © 2025 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Babich Y., Polianovska O. Technological aspects of concrete pouring for rapid-hardening concrete. Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference. Krakow, Poland. 2025. Pp. 6-7 URL: <https://isg-konf.com/teaching-and-research-at-universities-and-contemporary-issues/>